

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΕΠΑΝΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΜΙΑ ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ
ΑΝΑΛΥΣΗ. ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΙΑΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ
ΕΚΘΕΣΗΣ**

ΠΑΝΑΓΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
ΔΟΞΑΝΑΚΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2024

© Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Επανερμηνεία των εκθεμάτων του Εγκληματολογικού Μουσείου
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών μέσα από
μια σημειωτική ανάλυση. Πρόταση για τη δημιουργία μιας ψηφιακής
έκθεσης»

ΠΑΝΑΓΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:	Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:
κα Δοξανάκη Αναστασία	κ. Πασχαλίδης Γρηγόρης
Μέλος ΕΑΠ	Μέλος ΕΑΠ
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΑΘΗΝΑ,
ΙΟΥΝΙΟΣ 2024

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, την κα Δοξανάκη Αναστασία για τη στήριξη και την καθοδήγηση που μου προσέφερε, στο πλαίσιο του παρόντος μεταπτυχιακού προγράμματος.

Περαιτέρω, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κα Στεφανίδου-Λουτσίδου Μαρία, καθηγήτρια Τοξικολογίας στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και μέλος της Επιτροπής του Εγκληματολογικού Μουσείου, η οποία έχει διατελέσει και διευθύντριά του, για την πολύτιμη αρωγή της, τόσο κατά την πρώτη μου επαφή με το Μουσείο, δίνοντάς μου πληροφορίες για όλα τα εκθέματα ξεχωριστά, όσο κι αργότερα, όταν ήταν εκεί, κάθε φορά που ζητούσα τη βοήθειά της.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τον κ. Μωραΐτη Κωνσταντίνο, διευθυντή του Εγκληματολογικού Μουσείου, καθηγητή Δικαστικής Ανθρωπολογίας και Υπεύθυνο Μονάδας Δικαστικής Ανθρωπολογίας του Εργαστηρίου Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών για την τεράστια συμβολή του, για τη συνέντευξη την οποία μου παραχώρησε και για το πόσο κατατοπιστικός ήταν.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται μια σημειωτική ανάλυση ορισμένων εκ των αντικειμένων του Εγκληματολογικού Μουσείου του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με βάση το επιστημονικό πρότυπο της Susan Pearce, καθώς και μια παρουσίασή τους, με τη μορφή μιας ψηφιακής έκθεσης «ιστορίας αντικειμένων». Το Εγκληματολογικό Μουσείο, αποτελεί ένα ιδιαίτερο είδος μουσείου, καθώς, δεν είναι ανοιχτό στο ευρύ κοινό, υποστηρίζοντας ακαδημαϊκούς κι ερευνητικούς σκοπούς, κυρίως, των ιατρικών, εγκληματολογικών και νομικών επιστημών. Στην παρούσα εργασία, γίνεται μια περιγραφή της υλικής φύσης των εκθεμάτων του και μια τυπολογική προσέγγισή τους. Περαιτέρω, περιγράφεται η ιστορία τους, καθώς και ο τρόπος ενσωμάτωσής τους ως τμήματα της μουσειακής συλλογής. Αναλύεται το μικροπεριβάλλον-μακροπεριβάλλον τους κι ερμηνεύεται ο εγκληματολογικός τους ρόλος. Η Εγκληματολογία είναι η πραγματολογική επιστήμη που ασχολείται με την κοινωνική διάσταση του εγκλήματος. Αντιμετωπίζει το εγκληματικό φαινόμενο ως ένα πραγματικό πρόβλημα της καθημερινότητας, ως ένα από κοινωνικό γεγονός. Τα τεκμήρια εγκλήματος του Εγκληματολογικού Μουσείου, μέσα από μια σημειωτική ανάλυση, μπορεί να αποκαλύψουν πληθώρα νοημάτων που θα αναδείξουν εγκληματολογικούς, επομένως και κοινωνικούς, αλλά κι άλλων ειδών προβληματισμούς. Λειτουργούν ως ένα βασικό εργαλείο μελέτης των φοιτητών των εγκληματολογικών σπουδών, καθώς, μέσα από αυτά αποκαλύπτονται προβληματισμοί της συγκεκριμένης επιστήμης. Έτσι, γίνονται αναφορές σε θέματα που αφορούν στην παρέκκλιση, την αυτοδικία, την τιμωρητικότητα, τις λειτουργίες της ποινής, τον σκοτεινό αριθμό της εγκληματικότητας κ.α..

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η επανερμηνεία των συλλογών του Εγκληματολογικού Μουσείου, μέσα από μια σημειωτική μέθοδο ανάλυσης και η δημιουργία μιας έκθεσης «ιστοριών αντικειμένων», λειτουργώντας ως πρόταση για τη δημιουργία μιας ψηφιακής έκθεσης που θα διευκολύνει την επιστημονική έρευνα, κυρίως, των φοιτητών κι επιστημόνων των Εγκληματολογικών Σπουδών, παρέχοντας περισσότερα δεδομένα για το κάθε αντικείμενο και θέτοντας στο προσκήνιο κι άλλους παράγοντες νοηματοδότησής του. Στην εποχή των νέων μέσων τεχνολογίας, η ψηφιοποίηση αποτελεί βασικό εργαλείο ενσωμάτωσης της μουσειακής λογικής. Η παρουσίαση μιας ολιστικής προσέγγισης των αντικειμένων με ψηφιακό τρόπο, θα τα καταστήσει ευκολότερα προσβάσιμα στο ειδικό κοινό τους, αναδεικνύοντας την πλήρη αξία τους, για μια εις βάθος κατανόησή τους και θα αποκαλύψει το ότι η Εγκληματολογία αποτελεί μια κατεξοχήν κοινωνική επιστήμη που εκλαμβάνει τα υποκείμενα που εμπλέκονται στο έγκλημα ως όντα που ζουν εντός ενός συγκεκριμένου κάθε φορά κοινωνικού μορφώματος. Ο υλικός φορέας των αντικειμένων παραμένει άτεγκτος, ωστόσο, τα νοήματά του μεταλλάσσονται βάσει των συγκεκριμένων που τον καθιστούν ένα επικοινωνιακό εργαλείο.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Εγκληματολογικό Μουσείο Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, σημειωτική ανάλυση, ιστορίες αντικειμένων, νόημα, επικοινωνία, έγκλημα, ψηφιακή συλλογή, Εγκληματολογία

ABSTRACT

In this thesis, a semiotic analysis of some of the objects of the Athens Criminology Museum takes place, based on the scientific model of Susan Pearce, as well as a presentation of its exhibits in the form of a digital exhibition “history of objects”. The Athens Criminology Museum is a special kind of museum, as it is not open to the general public, supporting academic and research purposes, mainly in the medical, criminology and law sciences. In this paper there is a description of the material nature of the objects, as well as a typological approach to them. Furthermore, their history is described, as well as a subsequent history as parts of the museum’s collection. Their micro-macro environment is analyzed, and their criminological role is interpreted. Criminology is a factual science that examines the social aspect of crime. It deals with crime as a real problem of everyday life, as a tangible social event. The crime evidence of the Athens Criminology Museum, through a semiotic analysis, may reveal a multitude of meanings that will highlight criminological, therefore, also social, but also other kinds of concerns. They function as a basic study tool for criminology students, as through them problems of the specific science are revealed. Thus, references are made to issues related to deviance, self-righteousness, punitiveness, the functions of punishment, the dark number of crime, etc...

The purpose of this paper is the reinterpretation of the collections of the Athens Criminology Museum through a semiotic method of analysis and the creation of an exhibition of the type “stories of objects”, serving as a proposal for the creation of a digital exhibition that will facilitate scientific research, mainly of Criminology students and researchers, providing more data for each object and bringing to the fore other factors of its meaning. The presentation of a holistic approach to the objects will highlight their value for an in-depth understanding. In the era of new technological media, digitization is a key tool for integrating museum logic. Presenting a holistic approach to the objects in a digital way will make them more accessible to their specific audience, highlighting their full value, for an in-depth understanding and will reveal that Criminology is an eminent social science that perceives the subjects involved in crime as beings living within a specific social formation. The material body remains stable, however, the meanings revealed by the objects mutate based on the contexts that transform it into a communicative tool.

KEY WORDS

Athens Criminology Museum, semiotic analysis, history of objects, meaning, communication, crime, digital exhibition, Criminology

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ & ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1.) ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ, ΝΟΗΜΑ, ΣΥΛΛΟΓΕΣ, ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΑ	11
1.1. Αντικείμενα και τρόποι νοηματοδότησής τους.....	11
1.2. Οι λόγοι του συλλέγειν και η αξία των αντικειμένων.....	13
1.3. Η ιεροποίηση των αντικειμένων	17
1.4. Ανθρώπινα υπολείμματα.....	18
2.) ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗ	21
2.1. Τα πανεπιστημιακά μουσεία	21
2.2. Ψηφιακός μετασχηματισμός	23
3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	25
3.1. Η ποιοτική συνέντευξη	25
3.2. Η Σημειωτική.....	27
3.3. Μελέτη αντικειμένων: Το μοντέλο της Susan Pearce.....	29
4.) ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ	31
4.1. Το Εγκληματολογικό Μουσείο του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών ...	31
4.2. Εγκληματολογική συλλογή και Ιατροδικαστική συλλογή.....	34
4.3. Πρόταση για δημιουργία μιας ψηφιακής έκθεσης	36
4.3.1. Το μαχαίρι του λήσταρχου Φώτη Γιαγκούλα	39
4.3.2. Η γκιλοτίνα	46
4.3.3. Αντικείμενα μαγγανείας.....	49
4.3.4. Πλαστά χαρτονομίσματα (τραπεζογραμμάτια).....	50
4.3.5. Τμήματα από ανθρώπινα δέρματα με δερματοστιξία	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	57
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	63
Α.) Απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης προς τον κ. Μωραΐτη, διευθυντή του Εγκληματολογικού Μουσείου του ΕΚΠΑ, (Τετάρτη 1/5/2024).	63
Β.) Εικόνες.....	69

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ & ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

ΑΚ: Αστικός Κώδικας

ΕΚΠΑ: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΠΚ: Ποινικός Κώδικας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα αντικείμενα, αποτελούν πηγή πληροφοριών του κοινωνικού γίγνεσθαι κι ο τρόπος που εκλαμβάνονται διαφέρει με βάση το εκάστοτε συγκείμενο. Τα τεκμήρια εγκλήματος του Εγκληματολογικού Μουσείου της Αθήνας, μέσα από μια σημειωτική ανάλυση που προβάλλεται σε μια ψηφιακή έκθεση «ιστοριών αντικειμένων», μπορεί να αποκαλύψουν πληθώρα νοημάτων, λειτουργώντας ως ένα επικοινωνιακό εργαλείο που “μιλά” στους μελετητές τους και κάθε φορά “λέει” κάτι διαφορετικό.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η αποκάλυψη της πολυσημίας των αντικειμένων και η ανάδειξη της επιστήμης της Εγκληματολογίας, μέσα από τη δημιουργία μιας ψηφιακής έκθεσης «ιστοριών αντικειμένων» που θα απευθύνεται στους φοιτητές και μελετητές των εγκληματολογικών σπουδών από κάθε μέρος του κόσμου, διευκολύνοντας την επιστημονική έρευνα κι εξελίσσοντας τη συγκεκριμένη επιστήμη.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην παρούσα διπλωματική εργασία, βασίστηκε στην εξέταση πληθώρας βιβλιογραφικών πηγών, καθώς και στη μελέτη περίπτωσης η οποία με τη σειρά της, συμπληρώνει περαιτέρω τα επιστημονικά δεδομένα. Αντικείμενο της επιστημονικής έρευνας ήταν το Εγκληματολογικό Μουσείο του ΕΚΠΑ όπου μελετήθηκαν τα εκθέματα εγκληματολογικού ενδιαφέροντος, μέσα από μια σημειωτική ανάλυση που βασίστηκε στο μοντέλο ανάλυσης αντικειμένων της Susan Pearce, αναδεικνύοντας, επιπλέον, τη σημασία της

ψηφιοποίησης και της υιοθέτησης ενός ψηφιακού μοντέλου έκθεσης για τη διάδοση της γνώσης στο ενδιαφερόμενο επιστημονικό κοινό.

Η σημειωτική ανάλυση επιλεγμένων εκθεμάτων, με γνώμονα την εξύψωση της Εγκληματολογίας που αποτελεί μια «επιστήμη της πραγματικότητας», καθώς και την ανάδειξη της ταυτότητας του συλλέκτη του Μουσείου, δημιουργού μιας εγκληματολογικής συλλογής πριν καν υπάρξει η Εγκληματολογία ως ξεχωριστός επιστημονικός κλάδος, σε συνδυασμό με τη σημερινή οπτική του διευθυντή του Μουσείου που μέσω μιας ποιοτικής συνέντευξης εξέφρασε τη γνώμη του τόσο για τα αντικείμενα, όσο και για την ιδιαιτερότητα του κοινού και το θέμα της ψηφιοποίησης, συμβάλλουν στην εξαγωγή συμπερασμάτων που υπάγονται στα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Έτσι, στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για τα αντικείμενα γενικά, ως πράγματα ενέχοντα υλική μορφή η οποία γίνεται αντιληπτή μέσω των αισθήσεων και αναφέρονται οι τρόποι που αυτά νοηματοδοτούνται. Επιπροσθέτως, αναλύονται οι λόγοι του συλλέγειν, και οι τρόποι απόκτησης αξίας των αντικειμένων, ενώ, παρατίθεται και μία ενότητα που αφορά στην ιεροποίησή τους, ως μια έκφανση απόκτησης της αξίας τους, αφού, κάθε συλλεκτική διαδικασία λαμβάνει έναν χαρακτήρα τελετουργίας. Το πρώτο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μια ενότητα που αφορά στα ανθρώπινα υπολείμματα, ως μια ειδική κατηγορία υλικού πολιτισμού. Τα ανθρώπινα υπολείμματα αποτελούν υλικές αποδείξεις, φέροντας άυλες σημασιοδοτήσεις που συνδέονται με κοινωνικά και πολιτισμικά συγκείμενα, ενώ, γίνεται κι αναφορά στον τρόπο προσέγγισής τους από τη νομική επιστήμη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, στην πρώτη ενότητα, λαμβάνει χώρα μια θεωρητική ανάλυση των πανεπιστημιακών μουσείων και ακολουθεί η δεύτερη ενότητα που αφορά στον ψηφιακό μετασχηματισμό. Είναι γεγονός ότι η προσαρμοστικότητα μιας κοινωνίας στα παρεχόμενα νέα τεχνολογικά μέσα, εκφράζει τα ποσοστά της πολιτισμικής της εξέλιξης.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην παρούσα διπλωματική εργασία και συγκεκριμένα, στο μεθοδολογικό εργαλείο της ποιοτικής συνέντευξης, απευθυνόμενης προς τον διευθυντή του Εγκληματολογικού Μουσείου, μέσω της οποίας έγινε μια πιο εις βάθος συλλογή δεδομένων. Επιπροσθέτως, γίνεται αναφορά στη Σημειωτική που αποτελεί μια επιστήμη που μελετά τα νοήματα των αντικειμένων και ειδικότερα, στο εφαρμοζόμενο στην παρούσα εργασία, σημειωτικό μοντέλο μελέτης αντικειμένων της Susan Pearce με το οποίο αναλύονται ολιστικά τα αντικείμενα, μέσα από οκτώ ταξινομητικά πεδία.

Η μελέτη περίπτωσης παρουσιάζεται στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο στο οποίο αρχικά, δίνονται πληροφορίες που αφορούν στο Μουσείο, στους στόχους και στην εκθεσιακή του λογική. Επιπροσθέτως, δίνονται συνοπτικά κάποιες πληροφορίες για τις συλλογές του και προτείνεται το ψηφιακό εκθεσιακό μοντέλο της εικονικής έκθεσης που θα παρουσιάζει σημειωτικά ορισμένα εκ των αντικειμένων που αναδεικνύουν την Εγκληματολογία. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται μια σημειωτική ανάλυση, με βάση το μοντέλο της Susan Pearce, των παρακάτω αντικειμένων: μαχαίρι του λήσταρχου Φώτη Γιαγκούλα, γκιλοτίνα, αντικείμενα μαγγανείας, πλαστά τραπεζογραμμάτια και τμήματα από ανθρώπινα δέρματα με δερματοστιξία, εκθέματα, δηλαδή, που φέρουν μια κατεξοχήν εγκληματολογική υπόσταση.

1.) ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ, ΝΟΗΜΑ, ΣΥΛΛΟΓΕΣ, ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΑ

1.1. Αντικείμενα και τρόποι νοηματοδότησής τους

Τα αντικείμενα, δηλαδή, τα απτά υλικά πράγματα που έχουν τριδιάστατη μορφή και τα οποία διακρίνονται από τα άυλα όντας αντιληπτά μέσω των αισθήσεων, καταλαμβάνουν συγκεκριμένο χώρο και χρόνο κι έτσι, αποτελούν μέρη του υλικού κόσμου (Pearce, 2002:34). Η διάκριση των αντικειμένων σε αντικείμενα κατασκευασμένα από τον άνθρωπο («artificialia») και σε αντικείμενα προερχόμενα από τη φύση («naturalia»), εδράζεται σε αντιλήψεις του 18ου αιώνα, που αφορούν στη συλλογή (Μπούνια, 2021:25). Κατά την κοινωνιοβιολογική προσέγγιση, η φύση καθορίζει τον πολιτισμό (Danesi, 2017:54). Αντίθετα, οι ανθρωπολόγοι υποστηρίζουν οι διαστάσεις της ανθρώπινης υπόστασης αποτελούν κοινωνικά κατασκευάσματα (Eriksen, 2007:85).

Η αντίληψη του χώρου γίνεται μέσω του «βιωμένου σώματος» και οι αισθήσεις νοηματοδοτούν τα αντικείμενα. Η κατανόηση του κόσμου βασίζεται στη νοητική και στη σωματική επίγνωση (Tilley, 2017:222). Η ικανότητα της συμβολικής σκέψης αποτελεί χαρακτηριστικό των ανθρώπινων όντων (Giddens, 2009:720). Κατά τον Berr (παρατίθεται: Ζωγράφου, 2004):

«Το χέρι και η ομιλία: να ποια είναι η ανθρωπότητα (...). Αυτό που τερματίζει την ιστορία του ζώου (...) είναι η εφεύρεση του χεριού (...).» (Ζωγράφου, 2004:31-32).

Ως «πράξη» ορίζονται οι τρόποι δημιουργίας και χρησιμοποίησης των υλικών αντικειμένων οι οποίοι είναι αποτέλεσμα ορισμένης διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία, το αληθινό και το τεχνητό (Pearce, 2002:298). Ως υλικά αντικείμενα μπορεί να θεωρούνται τα τεχνουργήματα, τα τέχνηρα, τα χειροτεχνήματα¹, οι τεχνικές και η τεχνολογία² (Οικονόμου, 2014:19, 22). Σύμφωνα με τον Pierre Bourdieu, η «αντικειμενοποίηση», αφορά στην ταυτόχρονη δημιουργία του υποκειμένου και του αντικειμένου (π.χ. παιδί-παιχνίδι), μέσω της οποίας ερμηνεύεται η κοινωνική εξέλιξη. Η έννοια, υποστηρίχθηκε κυρίως, από τον Daniel Miller κατά τον οποίο τα πράγματα διαμορφώνουν εκ νέου τους ανθρώπους (παρατίθεται: Οικονόμου, 2014:71-72), αποτελώντας «επικοινωνιακές επινοήσεις», όντας ενταγμένα στην εκάστοτε σημειωτική σφαίρα (Εκο, 1994:33). Το «habitus», αναφέρεται στις βασικές έξεις που μεταβιβάζονται στον άνθρωπο μέσω πρακτικών επιβίωσης, ώστε να καταλήγουν να γίνονται «δεύτερη φύση» του (παρατίθεται: Οικονόμου, 2014:71-72).

Η γνώση περί τον κόσμο, «δεν αποτελεί μια απευθείας αισθητηριακή διαδικασία, αλλά διαμεσολαβείται από τα σημεία», δηλαδή, από ό,τι σημαίνει κάτι διαφορετικό από αυτό που φαίνεται να είναι και η ικανότητα αυτή ονομάζεται «σημείωση» («semiosis») (Danesi, 2017:22, 34-35). Επακόλουθο της «ηγεμονίας της παρουσίας» των αντικειμένων, είναι ότι η αλήθεια αποτελεί την ορατή παρουσία υπαρκτών πραγμάτων, ενώ, ό,τι υπήρξε, αλλά, δεν υφίσταται πλέον, ανακτάται μόνο «μέσα από σημειολογικές πρακτικές της μίμησης σε φανταστικό επίπεδο» (Παπαγεωργίου κ.συν., 2006:57, 62-63).

Το συγκεκριμένο, επιδρά στον τρόπο πρόσληψης ενός μηνύματος. Μπορεί να είναι χρονικό, ιστορικό, πολιτισμικό, κοινωνικοηθικό. Το μήνυμα, επηρεάζεται από το υποκείμενο που το εκπέμπει, από το ποια θέση το μεταδίδει (Ψύλλα, 2004:76) κι επιπλέον, από τα βιώματα του δέκτη του (Μακ Γουεϊλ & Βιντάλ, 2001:194). Τα υποκρυπτόμενα μηνύματα των αντικειμένων, αποτελούν υποκειμενικά δημιουργήματα ενός κοινωνικοποιημένου υποκειμένου (Pearce, 2002:300). Ο δυναμισμός της θέασης, εδράζεται στην ερμηνευτική προσέγγιση του δέκτη που επηρεάζεται από τις προσωπικές του εμπειρίες οι οποίες, όμως, πλάθονται και κοινωνικά. Η ερμηνεία, η διαδικασία αναγνώρισης του υποκρυπτόμενου νοήματος της φυσικής μορφής μιας αναπαράστασης (Danesi, 2017:34), δεν μπορεί να είναι το απόλυτα πραγματικό νόημα του αντικειμένου³ (Pearce, 2002:301). Αυτό είναι, ίσως, και το πρόβλημα της Σημειωτικής. Κατά τον Ίζερ, «όταν, όμως, η πολυσημία είναι πανίσχυρη, η ερμηνεία διαλύεται» (παρατίθεται: Pearce, 2002:301-303). Με άλλα λόγια, κατά τον D. Lowenthal, «ορισμένες φορές είναι

¹ Κατά τον Παπαδόπουλο Στέλιο (1969), «η χειροτεχνία καλύπτει το σύνολο του πλάτους της μεταποιητικής δραστηριότητας, της μετασκευής (...), μετατροπής πρώτων υλών ή ημικατεργασμένων προϊόντων σε οικονομικά αγαθά διαρκούς χρήσεως ή και σε ενδιάμεσα προϊόντα αυξημένου σταδίου κατεργασίας (...).» (παρατίθεται: Οικονόμου, 2014:144).

² Η λέξη τεχνολογία προέρχεται από το ρήμα «τεύχω» που σημαίνει παράγω υλικά αντικείμενα (Παπαδόπουλος, 1987:6). Αφορά στη συστηματική διαδικασία δημιουργίας αντικειμένων και μηχανών, με στόχο την κατανόηση και τον έλεγχο του ανθρώπου επάνω στον περιβάλλοντα χώρο του (Danesi, 2017:229-230).

³ Η επιρροή των εκάστοτε πλαισίων στη νοηματοδότηση, διαφαίνεται και από τη θεωρία του Τ. Κουν, όπου πρώτος, στο βιβλίο του «Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων» (1962), μίλησε για τη σημασία του «Παραδείγματος» («Paradigm»), στη θέσπιση επιστημονικών θεωριών (Kuhn, 1997:62).

καλύτερα να είσαι “χαμένος” παρά να είσαι “υπερ-πληροφορημένος”» (παρατίθεται: Νάκου, 2001:168).

Επιπροσθέτως, τα ποσοστά των εργασιών συντήρησης των εκθεμάτων ενός μουσείου, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη χάραξη των σημασιών τους, αφού, συνδέονται με «διαφορετικές στιγμές της ιστορικής πορείας τους». Οι εκάστοτε πρακτικές πολιτιστικής αναπαράστασης, μπορεί να αφορούν σε «επιτελεστικές δράσεις» (performances) που νοηματοδοτούν το πολιτισμικό περιεχόμενο των προβαλλόμενων αντικειμένων, αποτελούν «αφηγήσεις» που ερμηνεύονται «ως διαφορετικές “γλώσσες”» και η ερμηνεία, πρέπει να ακολουθεί την «εκθεσιακή λογική» (Παπαγεωργίου κ.συν., 2006:27, 38). Τα μουσεία, αποτελούν «νεωτερικά-μετα-αφηγήματα» και «η διάταξη των εκθεμάτων είναι ένας σημαντικός τρόπος παραγωγής γνώσης» (Pearce, 2002:173).

Έτσι, η επιλογή των μέσων παρουσίασης των εκθεμάτων επηρεάζει τις νοηματοδοτήσεις που τους προσδίδονται (Νάκου, 2001:166). Για παράδειγμα, οι διδακτικές συλλογές των πανεπιστημιακών μουσείων, μέσω των τρόπων προβολής τους υπογραμμίζουν τις διδακτικές αξίες των αντικειμένων, καθώς, οι θεατές αναμένουν να μάθουν από τα αντικείμενα (Sakki et. al., 2015:6). Άλλωστε, μπορεί, «οι ιδέες που διαμορφώνουν το θεματικό περιεχόμενο μιας έκθεσης», να «μπορούν να είναι περισσότερο καθοριστικές από τα ίδια τα αντικείμενα (Παπαγεωργίου κ.συν., 2006:168). Η ένταξη ενός πράγματος σε μία συλλογή, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη σημασία του κι ένα αντικείμενο αποκτά διαφορετική σημασιοδότηση όντας απομονωμένο από τα άλλα αντικείμενα (Νάκου, 2001:165-166). Παράλληλα, το ίδιο το μουσειακό κτίριο είναι φορέας νοημάτων, αφού, η αρχιτεκτονική αποτελεί «τόπο εγγραφής κοινωνικών αναπαραστάσεων και αξιών» (Τσουκαλά, 2001:463).

1.2. Οι λόγοι του συλλέγειν και η αξία των αντικειμένων

Η ανάγκη του ανθρώπου για το συλλέγειν, ο λεγόμενος συλλεκτισμός⁴, υφίσταται από πολύ παλιά. Η ανάγκη συλλογής αντικειμένων μπορεί να οφείλεται στο ένστικτο, να αφορά σε οικονομική επένδυση, να αποτελεί μορφή αθανασίας του ιδιοκτήτη της, να ενέχει τον χαρακτήρα κοινωνικής εξύψωσης, να εδράζεται στην αγάπη για τα αντικείμενα ή στην αναζήτηση της γνώσης (Οικονόμου, 2003:31). Ο ενσώματος χαρακτήρας των αντικειμένων δημιουργεί στον άνθρωπο ανάγκες κατοχής, συλλογής, ανταλλαγής κι αποθήκευσης, ενώ, η θεσμοποιημένη μορφή ιδιοκτησίας είναι το μουσείο (Pearce, 2002:56) το οποίο εδραιώνει «κλασικές σταθερές της καλλιτεχνικής αξίας» (Freeland, 2007:84), αποτελώντας αρχικά, ευρωπαϊκό φαινόμενο που εν συνεχεία, εξαπλώθηκε (Οικονόμου, 2003:30).

Η συλλογή (collecting) αναφέρεται στην οργανωμένη απόκτηση ενός συγκεκριμένου αντικειμένου και βασίζεται σε λογικούς ή συναισθηματικούς παράγοντες. Αντίθετα, η αποθησαύριση/ συσσώρευση (hoarding) αποτελεί πρόβλημα αναφερόμενο στην αδυναμία άρνησης χρησιμοποιημένων αντικειμένων. Ωστόσο, αρκετοί ερευνητές θεωρούν ότι πίσω από

⁴ Ως συλλεκτισμός, κατά τη Μπούνια, αποκαλείται «η συνειδητή πράξη της σώρευσης κινητών αντικειμένων για την ικανοποίηση συμβολικών και όχι πραγματικών αναγκών» (παρατίθεται: Αθανασοπούλου κ.συν., 2002:245).

τις τακτικές συλλογής, κρύβονται οι υλιστικές τάσεις⁵ των συλλεκτών, ενώ, άλλοι υποστηρίζουν ότι το συλλέγειν, συνιστά μια αισθητική εμπειρία. Πάντως, η συλλογή, αποτελεί μέρος της ατομικής ταυτότητας του συλλέκτη της (Solomon, 2018:119).

Η αναζήτηση της ύλης από τον άνθρωπο είναι αποτέλεσμα των εκάστοτε αναγκών του για επιβίωση (Pearce, 2002:35), ενώ, το δημιουργικό αποτέλεσμα του πολιτισμού εδράζεται και σε ανάγκες επισκίασης του φόβου του θανάτου⁶, αφού, η ανθρώπινη παρακαταθήκη επιτευγμάτων μπορεί και ξεπερνά τους χρονικούς περιορισμούς, το εφήμερο της ύπαρξης και παραμένει στο διηνεκές (Κωνσταντοπούλου, 2012:43). Κατά τον Ρεμς, «το αντικείμενο είναι φορέας μαρτυρίας: η κατοχή του αποτελεί εισαγωγή στην ιστορία» (παρατίθεται: Pearce, 2002:81). Ο συλλέκτης προσδίδει αξία στα αντικείμενα μέσω των συνειρμών του, αντιμετωπίζοντάς τα ως φορείς μαρτυριών (Pearce, 2002:77). Τα αντικείμενα, ως «ερείσματα μνήμης», εξασφαλίζουν τη μελλοντική συνέχεια μέσω της διατήρησης συγκροτημένων ταυτοτήτων. Η πολιτισμική κληρονομιά βοηθά στη μνημονική διαδικασία που σε αντίθεση με την «πολιτισμική αμνησία», μπορεί κι εξυπηρετεί την εξέλιξη (Butler & Rowlands, 2017:132-137).

Από τα παραπάνω, συνάγεται ότι η αξία ενός αντικειμένου συνδέεται με την επιθυμία κατοχής του, ενώ, επίσης, είναι μια επίκτητη ιδιότητα η οποία επηρεάζεται από πληθώρα παραγόντων. Αξία μπορεί να δημιουργεί η υλικότητά του, το πόσο δυσεύρετο είναι, ο βαθμός δυσκολίας απόκτησης της πρώτης ύλης που το δημιουργήσε, ακόμα κι ο βαθμός δεξιοτεχνίας με τον οποίο αυτό έλαβε υλική μορφή (Pearce, 2002:56-57). Παράλληλα, όμως, τα ίδια τα αντικείμενα προσδίδουν αξία στους κατόχους τους, εκπληρώνοντας κοινωνικές προσδοκίες (Solomon, 2018:271).

Κατά τον Solomon (2018):

«(...) αυτοί που είναι πολύ υλιστές προτιμούν ακριβά προϊόντα που καταναλώνουν δημοσίως (...) φαίνεται να συνδέουν περισσότερο την ταυτότητά τους με τα προϊόντα» (Solomon, 2018:146-147).

Οι βαθιά ριζωμένες πολιτισμικές ιδεολογίες, υπαγορεύουν τα είδη των προϊόντων που ο άνθρωπος καταναλώνει. Τα ΜΜΕ, καθοδηγούν τον τρόπο βίωσης του καθημερινού και «το στιλ της ένδυσης ή το είδος της μαγειρικής που ήταν κάποτε “στη μόδα” μπορεί να είναι πλέον “εκτός μόδας”» (Solomon, 2018:130, 93). Κατά τους Μαρξ κι Ένγκελς, «η τάξη που διαθέτει τα μέσα της υλικής παραγωγής διαθέτει και τα μέσα της πνευματικής αναπαραγωγής» (παρατίθεται: Δημητρίου, 2009:182).

Ο Goffman, χρησιμοποιεί όρους δραματουργίας για να εξηγήσει το φαινόμενο της διαντίδρασης, υποστηρίζοντας ότι οι κοινωνικοί ρόλοι αφορούν σε εκ των προτέρων, κοινωνικά ορισμένες προοπτικές δράσης των κατόχων τους (παρατίθεται στο Giddens,

⁵ Ως υλισμός (materialism), ορίζεται η αξία που προσδίδουν οι άνθρωποι στα κοσμικά τους υπάρχοντα (Σετάτος, 2004:39).

⁶ Η ζωή κι ο θάνατος, αποτελούν πολιτισμικά οικοδομημένες γνώσεις (Παπαρίζος, 2000:76) που λόγω του μυστικισμού τους, έλκουν τους ανθρώπους, καθιστώντας συχνό το φαινόμενο του «Θανατοτουρισμού» [κατά τους Foley and Lennon (1996), παρατίθεται: Stone, 2006:145-147]. Σήμερα, πολλά μουσειακά αντικείμενα έχουν μετατραπεί σε «ιερά κειμήλια», ενώ, ο τουρισμός αποτελεί μια «μοντέρνα μορφή προσκυνήματος» (Νάκου, 2001:118).

2009:141). Τα περιουσιακά αντικείμενα, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αξιολόγηση του εαυτού. Η ανησυχία για τη δημόσια εικόνα, οδηγεί σε μεγαλύτερο άγχος απόκτησης των «κατάλληλων» αντικειμένων⁷ (Solomon, 2018:276, 278). Έτσι, κατά τον Grotowski, όλοι οι κοινωνικο-πολιτισμικοί κώδικες που εγγράφονται στο ανθρώπινο σώμα, αποτελούν «μια μάσκα από ψέματα» (παρατίθεται: Πατσαλίδης, 2001:322-324).

Ο Pierre Bourdieu υποστήριζε ότι αξία στα αντικείμενα προσδίδει και το γούστο που επηρεάζεται από τα κοινωνικοοικονομικά συστήματα ταξικής ιεράρχησης και το εκπαιδευτικό κεφάλαιο. Αυτό που ο Bourdieu χαρακτηρίζει ως χαμηλό γούστο και ο Clement Greenberg ως βάρβαρο, ουσιαστικά, είναι το μαζικό. Ο David Hume, τονίζοντας τη σημασία της μόρφωσης και της εμπειρίας, εκλαμβάνει την καλαισθησία ως μια εξευγενισμένη δεξιότητα ορισμένων ατόμων που εγκαθιδρύουν «οικουμενικούς κανόνες καλαισθησίας» (παρατίθεται: Freeland, 2007:78, 20-21).

Τα πολιτιστικά αγαθά, αποτελούν προϊόν του πνευματικού και υλικού πολιτισμού και η οικονομική τους αξία πηγάζει από την πολιτιστική. Έχουν άμεσες οικονομικές, εμπορικές και συναλλαγματικές αξίες, έμμεσες αξίες που δεν ενέχουν το οικονομικό στοιχείο (π.χ. μουσειακή, αισθητική αξία κ.α.), καθώς και προστιθέμενες αξίες (π.χ. τουρισμός κ.α.) (Αυδίκος, 2014:17/ Γκαντζιάς&Κορρές, 2011:41), αφού, η συμβολή του πολιτισμού είναι καίρια για την οικονομική ανάπτυξη, τόσο σε τοπικό, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Μια αποτελεσματική πολιτισμική πολιτική, εκτός από το συμβολικό κεφάλαιο, χρειάζεται να ενδιαφέρεται και για την «αγοραία πλευρά της πολιτιστικής παραγωγής» (Αυδίκος, 2014:39, 174).

Κατά τον Μαρξ, το «άσεμνο του εμπορεύματος» έγκειται στο ότι παρουσιάζει εξόφθαλμα την ουσία του που αφορά στην τιμή του, στην οποία τελειώνει και η υπόστασή του (παρατίθεται στο Baudrillard, 1991:33-34). Τα αντικείμενα αυτά ονομάζονται αγαθά (goods) και ενέχουν μία ρηχότητα, καθώς, η αξία τους είναι αγοραία και συναλλαγματική (Pearce, 2002:23). Από την άλλη, ο Miller, απορρίπτει την μαρξιστική οπτική που αντιμετωπίζει τους καταναλωτές ως «αλλοτριωμένα θύματα του φετιχισμού του εμπορεύματος» και τους εκλαμβάνει ως συνειδητούς χρήστες που εδραιώνουν ατομικές ταυτότητες (παρατίθεται: Eriksen, 2007:304).

Ένας άλλος λόγος συνάθροισης των αντικειμένων που εδράζεται σε επιστημονικούς σκοπούς, αφορά στο ότι ορισμένα αντικείμενα μπορεί να αποτελούν μορφές μαρτυρίας, λειτουργώντας ως αποδεικτικά στοιχεία γεγονότων (Κωνσταντοπούλου, 2012:43). Τα πειστήρια⁸ ενός εγκλήματος λειτουργούν αποδεικτικά, αποκαλύπτοντας πολλά από τα στοιχεία που

⁷ «Οι άνθρωποι για να ορίσουν τον εαυτό τους, χρησιμοποιούν αντικείμενα αξίας, αυτοκίνητα, σπίτια, ακόμη και συνδέσεις με αθλητικές ομάδες ή εθνικά μνημεία τα οποία ενσωματώνουν στον διεγερμένο εαυτό τους» (Solomon, 2018:320).

Ένα αυτοκίνητο, κατά τον Eco, μπορεί να νοηματοδοτηθεί ποικιλοτρόπως: στο φυσικό, μηχανικό, οικονομικό, σημασιολογικό και κοινωνικό επίπεδο. Όσον αφορά στο τελευταίο, αν ένα αυτοκίνητο εκφράζει ορισμένο κοινωνικό υπόβαθρο, τότε, ενέχει νοηματοδοτήσεις που αφορούν στην ταχύτητα, την άνεση ή τον πλούτο (Eco, 1994:57).

⁸ Σε κάθε τόπο εγκλήματος (crime scene), υπάρχουν απτές αποδείξεις (physical evidence) που μπορεί να γίνουν αντιληπτές μέσω των αισθήσεων ή μέσω εγκληματολογικών και ιατροδικαστικών επιστημονικών μεθόδων (Becker, 2015:47).

απαρτίζουν ένα έγκλημα⁹. Ως αποδεικτικά στοιχεία (evidence), ορίζονται τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την απόδειξη ενός αμφισβητούμενου γεγονότος (Jefferson, 2015:24). Τα είδη των αποδείξεων ποικίλλουν. Έτσι, οι απτές αποδείξεις (physical evidence) αφορούν σε χειροπιαστές αποδείξεις, οι αποδείξεις μέσω μαρτυριών (testimonial evidence) αφορούν σε πληροφορίες που γνωστοποιούνται μέσω της διαδικασίας της κατάθεσης, οι έμμεσες αποδείξεις (circumstantial evidence) αφορούν σε ό,τι δεν αποτελεί πληροφορία προερχόμενη από αυτόπτες μάρτυρες και οι εγκληματολογικές και ιατροδικαστικές αποδείξεις (forensic evidence) αφορούν σε απτές αποδείξεις (physical evidence) που χρειάζονται επιστημονική εξακρίβωση (Becker, 2015:1).

Η λέξη αντικείμενο ενέχει μια αοριστία (Pearce, 2002:23). Τα τέχνηρα-τεχνουργήματα είναι τα κατασκευασμένα από τον άνθρωπο πράγματα (Danesi, 2017:225) που αποτελούν μέρος του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, δηλαδή, του τμήματος του φυσικού κόσμου στο οποίο ο άνθρωπος έχει παρέμβει, κάνοντας χρήση της τεχνολογίας (Giddens, 2009:863). Το τεχνούργημα είναι το αποτέλεσμα της δημιουργικής διαδικασίας¹⁰ και της εφαρμογής της τεχνολογίας επί του φυσικού κόσμου. Η αξία του τεχνουργήματος διακυμαίνεται μεταξύ υψηλής και χαμηλής αξίας. Στόχος των μουσείων είναι η κατοχή «αυθεντικών» αντικειμένων (Pearce, 2002:22-23, 46).

Τα μουσεία, συλλέγουν και παρουσιάζουν αντικείμενα που θεωρείται ότι αποτελούν έργα τέχνης, δηλαδή, έργα μοναδικά, έργα που παράγονται από καταξιωμένους καλλιτέχνες ή έργα πολιτιστικής κληρονομιάς (Μπούνια, 2021:24-25). Παράλληλα, όμως, οι ίδιες οι εκθέσεις επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο θέασης των αντικειμένων (Freeland, 2007:84). Ο «κόσμος της τέχνης», δηλαδή, το δίκτυο ανθρώπων και οργανισμών που επιδίδονται στη δημιουργία, προώθηση, διακίνηση και ανάπτυξη των δημιουργημάτων (π.χ. δημιουργοί, επιμελητές, συλλέκτες κ.α.) (Πασχαλίδης&Χαμπούρη-Ιωαννίδου:2002:179), μπορεί, επίσης, να προσδίδει αξία στα δημιουργήματα, αλλά και στους ίδιους τους ανθρώπους που τον αποτελούν. Για να καταστεί κανείς ορατός, πρέπει να απευθύνεται στην κοινότητα της υψηλής τέχνης¹¹ (Duncan, 1993:172).

Πηγή της γένεσης της αξίας, δηλαδή, της *sui generis* ιδιότητας ενός πράγματος ή σχέσης, είναι οι ανάγκες βιωσιμότητας της εκάστοτε κοινωνικής ομάδας, οι οποίες οδήγησαν στην πρακτική χρήση των σημείων. Οι αξίες δεν αποτελούν αυτοτελώς κοινωνικά δεδομένα, αλλά, αφορούν στην επίδραση που ασκούν πάνω στο άτομο οι εκάστοτε διανοητικοί καταναγκασμοί. Μπορεί

⁹ Σύμφωνα με το άρθρο ΠΚ14§1 «έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή σε εκείνον που την τέλεσε, η οποία τιμωρείται από το νόμο». Η διάταξη αυτή εξυψώνει το «ποινικό δίκαιο της πράξης» και υποσκελίζει «το ποινικό δίκαιο του δράστη». Έτσι, εδώ, το έγκλημα καθίσταται έννοια νομική κι άρα, απορρίπτεται το φυσικό έγκλημα (παράτιθεται: Μυλωνόπουλος, 2020:127-128, 98-101).

¹⁰ «Δημιουργία, είναι η διεργασία εκείνη του πνεύματος, μέσω της οποίας προκύπτει ένα αισθητικό αποτέλεσμα που μπορεί να γίνει αντιληπτό από την ανθρώπινη νόηση» (Κοριατοπούλου-Αγγελή & Τσίγκου, 2015:46).

¹¹ Η υψηλή τέχνη, διαφέρει από τη μαζική κουλτούρα ποιοτικά, αφού, εκείνοι που κάνουν χρήση της κατέχουν μια υψηλή ιεραρχικά κοινωνική θέση, καθώς και ποσοτικά, αφού, οι «καταναλωτές» της είναι λίγοι αριθμητικά (Πασχαλίδης&Χαμπούρη-Ιωαννίδου, 2002:121-123).

να προέρχονται από το συναίσθημα, από την «επιθυμικότητα», από τα αντικειμενικά στοιχεία των πραγμάτων ή από την ανθρώπινη πραγματικότητα (Σετάτος, 2004:36, 42).

1.3. Η ιεροποίηση των αντικειμένων

Η συλλεκτική δραστηριότητα, ενέχει μια ιερότητα, αφού, η ένταξη των αντικειμένων γίνεται ευλαβικά, σαν μία τελετουργία¹² (Pearce, 2002:77). Η «ιεροποίηση» λαμβάνει χώρα όταν κοινά αντικείμενα αποκτούν ιερή σημασία π.χ. επειδή ανήκουν σε μία διασημότητα ή κρύβουν μια ενδιαφέρουσα ιστορία (Solomon, 2018:118-119), ή επειδή, βρίσκονται εντός του μουσειακού χώρου (Pearce, 2002:56-57,59) ο οποίος τα καθιστά, ταυτόχρονα, διαχρονικά και σύγχρονα (Patsavos, 2001:527).

Κατά τον Gossman, (παρατίθεται: Pearce, 2002):

«Το γεγονός ότι τα περισσότερα αντικείμενα είναι ευτελή μέσα στα συνηθισμένα τους πλαίσια δεν πρέπει να μας παραπλανά σχετικά με τη σημασία τους» (Pearce, 2002:46).

Επιπλέον, υπάρχουν τα λεγόμενα «τελετουργικά αντικείμενα» που χρησιμοποιούν τα άτομα σε διάφορες τελετουργίες (π.χ. το ρύζι στους γάμους, οι τήβεννοι ορκωμοσίας, ακόμα και τα χοτ ντογκ σε ένα γήπεδο). Παράλληλα, διάφορα αντικείμενα επιτελούν «ιδιωτικές τελετουργίες περιποίησης» (π.χ. προϊόντα προσωπικής φροντίδας), βοηθώντας το άτομο να μεταβεί από τον ιδιωτικό, στον δημόσιο βίο. Τέλος, κατά την «τελετουργία της προσφοράς δώρων», τα άτομα προμηθεύονται τα κατάλληλα αντικείμενα και ακολουθούν ένα μικρό τελετουργικό (Solomon, 2018:112).

Κατά τον 19ο αιώνα, καθώς, η συγκρότηση του νέου ελληνικού κράτους στόχευε στην ανάδειξη μιας εθνικής ταυτότητας, οι μουσειακές πρακτικές συνοψίζονταν σε ένα αρχαίο κλασσικό αφήγημα κατά το οποίο οι αρχαιότητες θεωρούνταν «ιερά λείψανα» και τα μουσεία εκλαμβάνονταν ως ιεροί τόποι προσκυνήματος (Γκαζή, 2012:37). Σήμερα, οι συλλογές λειτουργούν όπως λειτουργούσε παλιότερα η Εκκλησία, αφού, προσδίδουν τελετουργική δύναμη στα αντικείμενα και διατηρούν τα φετιχιστικά τους χαρακτηριστικά. Με τον ίδιο τρόπο που στον κόσμο της θρησκείας τα προϊόντα της νήσης εκλαμβάνονται ως ανεξάρτητα όντα, έτσι και τα ανθρώπινα δημιουργήματα που συνδέονται με το μόχθο, αποκτούν εννοιολογικές νοηματοδοτήσεις τις οποίες ο Κ. Μαρξ τις ονομάζει «φετιχισμό» (παρατίθεται: Γκόντφρεϋ, 2001:31-32).

Η νεωτερική δυτική σκέψη, όμως, συμβαδίζοντας με τη χριστιανική ηθική, αποδίδει χαμηλές αξίες στον υλικό πολιτισμό και βρίσκεται σε αντίθεση με τον νεωτερικό δυτικό καπιταλισμό που εξυψώνει την ύλη και την ιδιοκτησία (Pearce, 2002:36, 38). Φετιχισμός ονομάζεται η πεποίθηση ότι μερικά άψυχα αντικείμενα που αποκαλούνται φετίχ (<λατ. facticius=τεχνητό), ενέχουν μεταφυσικές ιδιότητες. Η υπέρμετρη πίστη ορισμένων κοινωνιών στα φετίχ, οδηγεί

¹² «Μία τελετουργία (ritual) είναι ένα σύνολο πολλαπλών, συμβολικών συμπεριφορών που συμβαίνουν σε μια σταθερή αλληλουχία και επαναλαμβάνονται περιοδικά» (Solomon, 2018:109).

στην ειδωλολατρία, σε μια ακραία έκφραση ανιμισμού¹³ που αναφέρεται στην πίστη ότι πνεύματα κατοικούν εντός των ανθρώπων ή βρίσκονται σε επικοινωνία με αυτούς, μέσω των αντικειμένων. Κατά τον Danesi (2017):

«Ο ανιμισμός αποτελεί ένδειξη ότι οι άνθρωποι προσλαμβάνουν συγκεκριμένα αντικείμενα ως ιδιαίτερα είδη σημείων» (Danesi, 2017:227-228).

Ο Φρόντ στο “Τοτέμ και Ταμπού”, αναφέρει ότι η ανθρωπότητα γνώρισε τρεις κοσμοθεωρίες. Αρχικά, υπήρχε το διανοητικό σύστημα της ανιμιστικής κοσμοθεωρίας, ακολούθησε η θρησκευτική κοσμοθεωρία και η επιστημονική κοσμοθεωρία. Ο ανιμισμός, εξηγεί πληρέστερα την ουσία του κόσμου και απομεινάρι του είναι οι δεισιδαιμονίες που εκφράζονται πολιτισμικά (Φρόντ, 1960:86-87).

Η μουσειακή συλλογή, αποτελεί το μουσειακό αρχείο που αφορά τόσο στα φυλασσόμενα στον μουσειακό χώρο αντικείμενα και στο υλικό τεκμηρίωσής τους (Μπούνια, 2021:22). Τα μουσεία ενέχουν ένα είδος μαγείας, αφού, συσχετίζουν ιερά με κοσμικά στοιχεία. Μέσω ταξινομητικών πρακτικών, πολλά πράγματα επανανοηματοδοτούνται κι αυτό αποτελεί «σημαντική πράξη κοσμικής απόδειξης» (Νάκου, 2001:117).

1.4. Ανθρώπινα υπολείμματα

Η χαρτογράφηση, δειγματοληψία και ταξινόμηση των φυσικών αντικειμένων, δηλαδή, των φυσικών στοιχείων που βρίσκονται ήδη, χωρίς καμία ανθρώπινη παρεμβολή στο φυσικό περιβάλλον, οδηγεί στο να αντιμετωπιστούν τα αντικείμενα αυτά ως υλικός πολιτισμός, εφόσον, εκληφθούν ως δείγματα φυσικής ιστορίας. Κατά τους Laclau και Mouffe, ο ορισμός, μέσω ονοματοδοσίας, ενός αντικειμένου έγκειται στην παράθεσή του προς ένα ταξινομητικό σύστημα (παρατίθεται: Pearce, 2002:22).

Με βάση τα παραπάνω, ανακύπτει, το ερώτημα του εάν τα «ανθρώπινα υπολείμματα» («human remains») εκλαμβάνονται ως τμήματα της πολιτισμικής και φυσικής ανθρώπινης κληρονομιάς. Διεθνώς, δεν υπάρχει ένας κοινός ορισμός που να περιγράφει τον όρο των ανθρωπίνων υπολειμμάτων. Με βάση το «Native American graves protection and repatriation act (1990)» και το «D.C.M.S. Code of practice guidance for the care of human remains in museums (2005)», ο παραπάνω όρος (παρατίθεται: Παναγιάρης, 2009):

«χρησιμοποιείται για να περιγράψει το σώμα ή μέρος του σώματος ενός ανθρώπου που έζησε κάποια στιγμή και ανήκει στο είδος homo sapiens. Περιλαμβάνει οστεολογικό και οδοντολογικό υλικό, μαλλιά, τέφρα, μουμιοποιημένους ή αλλιώς διατηρημένους μαλακούς ιστούς (από εσωτερικά ή εξωτερικά όργανα), έμβρυα και λεπτές τομές ανθρώπινων ιστών» (Παναγιάρης, 2009:135-136).

Από νομικής πλευράς, κατά το ελληνικό δίκαιο, το πράγμα είναι αντικείμενο (ΑΚ372) κι άρα, ο άνθρωπος δεν είναι πράγμα, αλλά, υποκείμενο δικαίου (ΑΚ34). Τα μέλη του ανθρώπινου σώματος χωρίζονται σε φυσικά (π.χ. όργανα, ιστοί, αίμα κ.α.) και τεχνητά (τεχνητά άκρα,

¹³ Ένα παράδειγμα λανθάνουσας μορφής ανιμισμού στις σύγχρονες κοινωνίες, αποτελεί αυτό με τα «κατοικίδια πέτρες» της αμερικανικής κοινωνίας της δεκαετίας του 70' ή ακόμα και των παιχνιδιών-κούκλες (Danesi, 2017:227-228).

περούκες κ.α.). Τα τεχνητά, καθίστανται πράγματα κατά την έννοια του ΑΚ372, μόνο όταν αποχωρίζονται από το σώμα, ενώ, δεν εκλαμβάνονται ως τέτοια για όσο χρόνο βρίσκονται σε διαρκή οργανικό δεσμό με αυτό. Τα φυσικά μέλη, εφόσον είναι οργανικά συνδεδεμένα με το ανθρώπινο σώμα, δεν θεωρούνται πράγματα, αλλά, στοιχεία του υποκειμένου δικαίου. Τα αποσπασμένα φυσικά μέλη, μόνο εφόσον προορίζονται για τη διατήρηση των σωματικών λειτουργιών ή για μεταμόσχευση, ανήκουν στο σώμα κι άρα, δεν είναι πράγματα (παρατίθεται: Μυλωνόπουλος, 2021:8,10). Έτσι:

«Πράγματα καθίστανται όμως οι ανθρώπινοι ιστοί όταν καταλύεται κατά τις κοινωνικές αντιλήψεις ο οργανικός δεσμός τους με το σώμα» (Μυλωνόπουλος, 2021:10).

Στην Ελλάδα, το θέμα έχει αντιμετωπισθεί με το νόμο 3984/2011 περί μεταμοσχεύσεων, όπου η αφαίρεση οργάνων επιτρέπεται μόνο όταν προορίζονται για θεραπευτικούς σκοπούς, καθώς και με το άρθρο ΠΚ323Α-“Εμπορία ανθρώπων”. Επιπλέον, καθώς το πτώμα είναι προορισμένο για ταφή, η αφαίρεσή του συνιστά προσβολή μνήμης νεκρού (ΠΚ365), ενώ, η κατά παράνομο τρόπο αφαίρεση βιολογικού υλικού από αυτό, εμπίπτει στον προαναφερόμενο νόμο περί μεταμοσχεύσεων. Οι σκελετοί, τα ταριχευμένα αρχαία πτώματα που έχουν υποστεί μουμιοποίηση που δεν συνδέονται με κάποια συγκεκριμένη προσωπικότητα ως υπόλειμμα της, ώστε, να έχει εκλείψει η ευλάβεια προς αυτά, μόνο τότε, εκλαμβάνονται ως πράγματα (π.χ. πτώμα ή τμήμα του που δόθηκε σε επιστημονικό ίδρυμα) (παρατίθεται: Μυλωνόπουλος, 2021:11-12).

Παράλληλα, το νομικό πλαίσιο προστασίας του εμβρύου, διαφέρει. Οι ποινικές κυρώσεις για τις εξ’ αμελείας προσβολές του εμβρύου, κατά βάση, δεν στοιχειοθετούν καν έγκλημα. Άλλωστε, εάν η ζωή του εμβρύου ταυτίζονταν με την ανθρώπινη ζωή, τότε οι επιτρεπόμενες διακοπές κύησης, θα αντιτίθεντο στο ΕΣΔΑ2 που αφορά στο δικαίωμα στη ζωή. Η μύλη, δηλαδή, το εκφυλισμένο κι αποβαλλόμενο έμβρυο, δεν εκλαμβάνεται ως άνθρωπος. Παράλληλα, υφίσταται προβληματισμός για το εάν, τα «τερατόμορφα» νεογέννητα τα οποία κατά κανόνα, δεν ζουν για πολύ καιρό, προστατεύονται από το δίκαιο ως άνθρωποι, ή όχι. Κατά μία άποψη, ό,τι γεννιέται από γυναίκα, έστω και χωρίς ανθρώπινη μορφή εκλαμβάνεται ως άνθρωπος, κατ’ άλλη άποψη, δεν μπορεί, λόγω της μορφής του, να αποτελεί αντικείμενο προσβολών κατά της ζωής (παρατίθεται: Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2020:3-4, 11-12).

Τα ανθρώπινα υπολείμματα, αποτελούν υλικές αποδείξεις αρχαιολογικής, επιστημονικής και φυσικής κληρονομιάς κι επιπλέον, φέρουν κι άυλες σημασιοδοτήσεις. Η πολυσημία τους, αιτιολογεί τα συλλεκτικά τους κίνητρα. Εφόσον, δεν ενδιαφέρει η αισθητική τους αρτιότητα, οι στόχοι των εργασιών συντήρησης πρέπει να επικεντρώνονται στην ιστορική και υλική τους διάσταση (Παναγιάρης, 2009:136-137). Παράλληλα, παρά την πληθώρα των μεταβολών στις επικρατούσες κοινωνικές οριοθετήσεις περί γούστου και ηθικής, το ανθρώπινο υλικό που σχετίζεται με το θάνατο και το μακάβριο είναι πάντοτε δημοφιλές. Η σωματοποιημένη ανθρώπινη υπόσταση, αποτελεί το βασικό λόγο που οι άνθρωποι έλκονται από το παράδοξο, γι’ αυτό, τα μουσεία, σήμερα, συνεχίζουν να φυλάσσουν τέτοιου είδους υλικό (Pearce, 2002:90).

Ένα τέτοιο παράδειγμα, είναι το Εγκληματολογικό Μουσείο της Αθήνας που διατηρεί πίνακα με δείγματα, σε κάθε πιθανό χρώμα, από ανθρώπινες τρίχες του τριχωτού της κεφαλής τα

οποία, πλέον, ενέχουν ιστορική αξία, καθώς, παλιότερα τα συμβουλευόνταν οι ιατροδικαστές, προκειμένου να χρησιμοποιήσουν το κατάλληλο χρώμα για την περιγραφή ενός νεκρού. Η σημασία αυτού του αντικειμένου, σήμερα, δεν μπορεί να γίνει κατανοητή, χωρίς την επαρκή παραβολή των γεγονότων από μεριάς του Μουσείου (Sakki et. al., 2015:8).

Ο διευθυντής του Εγκληματολογικού μουσείου, κ. Μωραΐτης, αναφέρει ότι πρέπει:

«(...) να συσχετίσουμε τα εκθέματα τα οποία παρουσιάζει το Μουσείο με κάποια ιστορικά στοιχεία, ώστε, να υπάρχει μία αφήγηση πίσω από το κάθε αντικείμενο (...) να συσχετίσουμε, ενδεχομένως, κάποιες υποθέσεις με τα εκθέματα τα οποία υπάρχουν εδώ».

Το θέμα της διαχείρισης των ανθρωπίνων υπολειμμάτων άπτεται του σεβασμού της αξίας και της προσωπικότητας του ανθρώπου, καθώς, τα ανθρώπινα υπολείμματα σχετίζονται με τους θανόντες, ώστε το φαινόμενο των προστριβών να είναι συχνό. Διεθνείς οργανισμοί, όπως ο ΟΗΕ, ασχολούνται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοηθική, μέσω διακηρύξεων, συμβάσεων και συνθηκών. Κάθε πολιτική διαχείρισης των ανθρωπίνων υπολειμμάτων, θα πρέπει να είναι καθολική και δημόσια. Στην Ελλάδα, τα ανθρώπινα υπολείμματα ανήκουν σε άτομα που έζησαν στο ελληνικό κράτος. Αφορούν σε σκελετικά υπολείμματα, σε ιερά λείψανα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, σε μουμιοποιημένα υπολείμματα, σε υπολείμματα από αζήτητα πτώματα κατά την ιατροδικαστική έρευνα (Σακκή, 2013:44-47).

Κατά τον κ. Μωραΐτη:

«(...) κάποια εκθέματα, λόγω της ιδιαίτερης φύσης τους, όπως οι κεφαλές των ληστών, πρέπει να προστατευθούν από τη δημόσια έκθεση, για πλείονες λόγους που εμπίπτουν σε θέματα ηθικά, νομικά κ.α.».

Σήμερα, ο ίδιος ο άνθρωπος ή μέρη του σώματός του, ενώ ο ίδιος βρίσκεται ακόμη εν ζωή, εμπορευματοποιούνται. Ο όρος «καταναλωτές προς κατανάλωση» («consumed consumers»), αφορά σε ανθρώπους που ηθελημένα ή εξαναγκαστικά, εκλαμβάνονται ως πράγματα κι έτσι, βρίσκονται υπό εκμετάλλευση, με στόχο το εμπορικό κέρδος. Υπάρχει, έτσι, η αγορά ανθρωπίνων οργάνων, η αγορά αίματος, η αγορά μαλλιών όπου γυναίκες πωλούν τα μαλλιά τους. Παράλληλα, υπάρχει η αγορά των παρένθετων μητέρων, καθώς και των ιερόδουλων (Solomon, 2018:174).

Τα αντικείμενα, ενέχουν πληθώρα διαφορετικών νοσηματοδοτήσεων, συγκροτούν ατομικές και κοινωνικές ταυτότητες, έχοντας εγγράψει στην υλικότητά τους τα εκάστοτε κυρίαρχα κοινωνικά αφηγήματα (Κολύρη, 2017:88, 91).

2.) ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗ

2.1. Τα πανεπιστημιακά μουσεία

Τα μουσεία συνιστούν ιδρύματα που διαφυλάσσουν υλικές μαρτυρίες (Pearce 2002: 15). Έκαστο μουσείο χαρακτηρίζεται από τα αντικείμενα που συγκεντρώνει, ανάλογα με τους σκοπούς του (Μπούνια, 2021:24-26).

Τα πανεπιστημιακά μουσεία στοχεύουν σε μια ακαδημαϊκή εκπαίδευση και πνευματική ελευθερία, καθώς, ανήκουν σε ακαδημαϊκά ιδρύματα κι ενσαρκώνουν περιβάλλοντα για επίσημη και ανεπίσημη γνώση, σε αντίθεση με τα μουσεία γενικότερα, που αποτελούν περιβάλλοντα άτυπης γνώσης κι ερμηνείας της πραγματικότητας (Sakki et. al., 2015:5-6).

Τα πρώτα μουσεία ιδρύθηκαν εντός διάφορων πανεπιστημιακών χώρων. Όμως, η γνώση περί αυτών είναι ελάχιστη, παρά το ότι έχουν βρεθεί αρχαιολογικά ευρήματα αρκετών σημαντικών συλλογών. Ακόμα, ελάχιστες είναι οι πληροφορίες των πρώτων μουσείων αυτού του είδους, όπως το Λύκειο του Αριστοτέλη που ιδρύθηκε τον 4ο π.Χ. αι.. Μεγάλο μέρος των παρεχόμενων σε αυτό γνώσεων, γίνονταν μέσω της πρόσβασης σε αληθινά αντικείμενα που έφεραν κάποιου είδους ταξινομήσεις (Boylan, 1999:43).

Η ιστορική εξέλιξη των πρώτων πανεπιστημιακών μουσείων, συνδέεται με την ιστορία της μετάδοσης της πανεπιστημιακής γνώσης. Το πρώτο ελληνικό πανεπιστήμιο, ήταν το Πανεπιστήμιο του Όθωνα (1837) το οποίο μετονομάστηκε σε Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αργότερα, ιδρύθηκε η Ανώτατη Σχολή Εμπορικών Επιστημών (1920) (το σημερινό Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών) και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1924). Ακολούθησαν το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (1964) και το Πανεπιστήμιο Πατρών (1966-1967) (παρατίθεται: Σακκή, 2018:60-61).

Το πρώτο Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας στην Ελλάδα δημιουργήθηκε στο ΕΚΠΑ το 1837, με τη Σχολή της Δικαστικής Ιατρικής και το 1944 εκκίνησε τη λειτουργία του το δεύτερο Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας, στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Μέχρι τη δεκαετία του 1970, είχαν ιδρυθεί στο ΕΚΠΑ δεκατέσσερα μουσεία και συνολικά, είκοσι έξι εθνικά μουσεία. Ο θεσμός των ελληνικών πανεπιστημιακών μουσείων, βοήθησε στην εξέλιξη της Φυσικής Ανθρωπολογίας και της Εγκληματολογίας. Βασικός σκοπός των μουσείων αυτών ήταν η υποστήριξη της πανεπιστημιακής διδασκαλίας κι έρευνας. Πολλά από τα δημιουργημένα ελληνικά πανεπιστημιακά μουσεία, δεν τηρούσαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις, ενώ, πολλές εκ των διδακτικών συλλογών τους έμειναν στην αφάνεια μετά τη συνταξιοδότηση του εκάστοτε καθηγητή που είχε την επιμέλειά τους. Όσον

αφορά στο ΕΚΠΑ, οι Καβασίλης και Μικελάκης (2001), επισημαίνουν τη χρησιμοποίηση των όρων “ταμείο” και “φροντιστήριο” στη θέση του όρου “μουσείο”, στην περίπτωση του “Παθολογικού Μουσείου” ή του “Ανατομικού Μουσείου” (παρατίθεται: Σακκή, 2018:60-62).

Το πρώτο πανεπιστημιακό μουσείο, εμφανίστηκε ως θεσμός, κατά τον 17ο αιώνα (παρατίθεται: Σακκή, 2018:59). Η ιδέα του πανεπιστημιακού μουσείου, ως ενός ιδανικού τύπου μουσείου δεν είναι καινούργια, αλλά, υποστηρίχθηκε για πρώτη φορά στη Γενική Συνέλευση του ICOM, το 1968 στο Μόναχο (Lourenço, 2004:326). Κατά την Τρούλη, στην Ελλάδα, τα πρώτα πανεπιστημιακά μουσεία, ιδρύθηκαν κατά τον 19ο αιώνα. Τότε, (όπως αναφέρουν οι Καβασίλης & Μικελάκης, 2001), ήταν η μια περίοδος ανόδου των θετικών επιστημών, όπου τα πανεπιστήμια προσπαθούσαν να εντάξουν στον επιστημονικό διάλογο τα αναδυόμενα επιστημονικά ρεύματα, χρησιμοποιώντας τον θεσμό του πανεπιστημιακού μουσείου (παρατίθεται: Σακκή, 2018:60, 62, 61).

Τα πανεπιστημιακά μουσεία, είναι εκ των παλιότερων μουσείων της ανθρωπότητας. Έχοντας συνειδητοποιήσει τον κοινωνικό τους ρόλο και τη σημασία που διαδραματίζει η διεπιστημονική προσέγγιση στην εξέλιξη των κοινωνιών, έχουν αρχίσει κι επεκτείνουν το κοινό τους μέσα από νέες πολιτικές ανοικτότητας. Κατέχουν ένα σημαντικό ποσοστό της επιστημονικής, φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Παρόλα αυτά, υφίσταται ένας «σκοτεινός αριθμός» της κληρονομιάς αυτής. Τα πανεπιστημιακά μουσεία δεν μπορούν να κατανοηθούν χωρίς πρώτα, να κατανοηθούν τα ίδια τα πανεπιστήμια, καθώς, τα μουσεία αυτά οργανώνονται, κυρίως, από το ακαδημαϊκό κι επιστημονικό προσωπικό, ακόμα κι από φοιτητές (Lourenço, 2004:321-322, 324).

Τα πανεπιστημιακά μουσεία, ως μια ειδική κατηγορία μουσείων, φέρουν συλλογές ενταγμένες στα πανεπιστημιακά εργαστήρια. Βασικό κριτήριο για την επιλογή των αντικειμένων των συλλογών τους είναι η διδακτική τους αξία. Αφορούν σε έναν στενό κύκλο προσώπων, δηλαδή, στο ακαδημαϊκό κι ερευνητικό κοινό (Τρούλη, χ.χ.). Η πλειονότητα των πανεπιστημιακών συλλογών είναι οργανωμένη γύρω από την ιδέα της ανάκτησης πληροφοριών για τη δημιουργία και τη διάδοση της γνώσης. Διαθέτουν τα υλικά στοιχεία που αφορούν στον τρόπο με τον οποίο έχει δημιουργηθεί και μεταδοθεί η γνώση από γενιά σε γενιά, φέροντας αντικείμενα που εξιστορούν την ιστορία της γνώσης (Lourenço, 2004:327, 326).

Όσον αφορά στα εγκληματολογικά μουσεία, η ανάπτυξή τους βασίστηκε στις ανάγκες διερεύνησης των αιτιών εμφάνισης του εγκληματικού φαινομένου, καθώς και σε ανάγκες καταστολής του. Επιπλέον, στη δημιουργία των μουσείων αυτών, οδήγησε η ανάγκη μελέτης του ανθρώπινου σώματος από την ιατρική επιστήμη η οποία γίνονταν σε σώματα θανόντων. Παρά το ότι η ανάγκη περιορισμού του εγκλήματος αποτελούσε ζητούμενο κάθε κοινωνίας, εντούτοις, η δημιουργία του επιστημονικού κλάδου της Εγκληματολογίας, έλαβε χώρα μόλις τον 19ο αιώνα. Για την ανάπτυξη των μουσείων εγκληματολογικού ενδιαφέροντος, διάφορες ιδιωτικές συλλογές επιστημόνων, μετατράπηκαν σε πανεπιστημιακές συλλογές (Σακκή, 2018:71-73). Στο πλαίσιο του περιορισμού του εγκληματικού φαινομένου, δημιουργήθηκαν τα πρώτα εγκληματολογικά μουσεία που περιελάμβαναν (Σακκή, 2018):

«ανατομικά παρασκευάσματα, αντικείμενα από φυλακές, αντικείμενα φτιαγμένα από κρατούμενους, πειστήρια εγκληματικών ενεργειών, φωτογραφίες τραβηγμένες με σκοπό τον προσδιορισμό και την ταξινόμηση των εγκληματιών, καθώς και φωτογραφίες με τατουάζ» (Σακκή, 2018:71).

2.2. Ψηφιακός μετασχηματισμός

Στη νέα εποχή της ψηφιο-επικοινωνιακής παγκοσμιοποίησης και της επικοινωνίας χωρίς χωροχρονικούς φραγμούς, η τεχνολογία έχει αλλάξει ριζικά τον τρόπο δράσης και βίωσης του καθημερινού, επομένως, αναπόφευκτα, έχει επηρεάσει και τον τομέα του πολιτισμού (Γκαντζιάς, 2015:62). Η ψηφιακή πληροφορία αφήνει το στίγμα της με πλείονες τρόπους (Walker, 2010:352), ενώ, ο νέος εικονικός κόσμος, χαρακτηριζόμενος από ταχύτητα και αμεσότητα στην πληροφόρηση, αλλάζει διαρκώς (Solomon, 2018:vi). Η προσαρμοστικότητα μιας κοινωνίας στα παρεχόμενα νέα τεχνολογικά μέσα, εκφράζει τα ποσοστά της πολιτισμικής της εξέλιξης (Γιανναράς, 2001:42).

Σύμφωνα με το νέο ορισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM, 2022), το μουσείο ορίζεται ως εξής:

«Το μουσείο είναι ένας μόνιμος, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, στην υπηρεσία της κοινωνίας, ο οποίος ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει τεκμήρια υλικής και άυλης κληρονομιάς. Ανοιχτά και προσβάσιμα στο κοινό, χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προάγουν την ποικιλομορφία και την αειφορία. Λειτουργούν και επικοινωνούν με επαγγελματική δεοντολογία και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες με σκοπό την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, τον αναστοχασμό και τη διάδοση της γνώσης» (ICOM, 2022).

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι η ένταξη των ψηφιακών τεχνολογικών μέσων κατά πολυεπίπεδο τρόπο, στους μουσειακούς οργανισμούς, είναι ένα απαραίτητο εργαλείο για την εκπλήρωση του σκοπού τους. Αποτελεί απαραίτητο εργαλείο στη διαχείρισή κι εξέλιξη των συλλογών τους, κάνοντας πιο εφικτή τη διαμεσολάβηση μεταξύ των διάφορων επιστημόνων από όλο τον κόσμο, με στόχο την εξέλιξη της έρευνας και της γνώσης. Είναι, επίσης, αξιοσημείωτο το γεγονός της ανοικτότητας στη μουσειακή εμπειρία, καθώς, μέσω της ψηφιοποίησης καθίσταται δυνατή η βίωση της μουσειακής εμπειρίας διά του εικονικού χώρου. Παράλληλα, η ψηφιοποίηση των συλλογών μπορεί να λειτουργήσει ως ένα ηλεκτρονικό απόθεμα ανεπηρέαστο από τη φθορά του χρόνου, ενώ, επιπλέον, καθίσταται ευκολότερη η συστηματική ταξινόμηση, καθώς και η δημιουργία νέων ταξινομητικών μεθόδων, κάνοντας ευχερέστερη την αναζήτηση και την ανάκτηση πληθώρας πληροφοριών (Οικονόμου, 2004:1-3). Η ψηφιακή τεχνολογία είναι το κύριο μέσο δημιουργίας μιας «ψηφιακής κληρονομιάς» (ΕΔΥ, Κεφ. 5).

Όσον αφορά στο θέμα της ψηφιοποίησης, ο κ. Μωραΐτης επισημαίνει:

«Θεωρώ πως είναι το επόμενο βήμα, διότι, θα πρέπει, ουσιαστικά, πολλά από τα εκθέματα, αν όχι όλα, να είναι σε ψηφιοποιημένη μορφή, έτσι, ώστε, οι (...) μελετητές (...) να έχουν πρόσβαση σε αυτά, χωρίς να χρειάζεται να έρχονται στο Μουσείο. Είχε γίνει μια προσπάθεια στο παρελθόν, να ψηφιοποιηθούν κάποια αντικείμενα. Υπάρχει η βάση, μένει, ουσιαστικά, κάποια στιγμή, (...) να ανέβει σε μία πλατφόρμα (...). Στη μονάδα της Ανθρωπολογίας που είμαι υπεύθυνος, έχουμε ένα 3D scanner όπου μπορούμε να

ψηφιοποιούμε αντικείμενα με μεγάλη ευκολία. Το κάνουμε για τα οστά εμείς. Αλλά, σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να γίνει και για τα εκθέματα του Μουσείου, φυσικά».

Ο θεσμός των εικονικών εκθέσεων (virtual exhibitions) είναι πολύ δημοφιλής τα τελευταία χρόνια. Υπάρχουν οι εικονικές εκθέσεις που μέσα από φωτογραφίες δημιουργούν έναν ψηφιακό μουσειακό χώρο σε περιβάλλον 360 μοιρών, καθώς και οι τρισδιάστατες εικονικές εκθέσεις στις οποίες μπορεί να γίνει μια ολοκληρωμένη ψηφιακή περιήγηση, ωστόσο είναι πιο κοστοβόρες (Kotler et.al., 2008:407).

Όσον αφορά στη χρήση των QR codes εντός του Μουσείου, ο κ. Μωραΐτης, αναφέρει:

«Θεωρώ πως αυτός είναι ο σύγχρονος τρόπος προσέγγισης, από το να έχεις λεζάντες και μάλιστα, αυτό σου δίνει και τη δυνατότητα να έχεις τις πληροφορίες και σε διαφορετικές γλώσσες. Γιατί, έχουμε φοιτητές που έρχονται από διάφορα μέρη (...). Δεν ξέρω πώς το βρίσκουν, γιατί, δεν υπάρχει σελίδα στα αγγλικά. Κακώς, βέβαια, αλλά, δεν έχει γίνει, με αποτέλεσμα να υπάρχουν λεζάντες που είναι πολυκαιρισμένες (...). Οπότε, με ένα QR code, σήμερα που δεν υπάρχει κανείς που να μην έχει κινητό, θα πηγαίνει και θα σκανάρει. Είναι και πολύ εύκολο να γίνει και μπορείς να έχεις ό,τι θέλεις πίσω από αυτό. Εννοώ, πλέον, η τεχνολογία έχει εξελιχθεί τόσο και αυτό δεν χρειάζεται καν να το κάνει ένας επαγγελματίας (...). Και προσφέρεται και η δυνατότητα, αυτά τα κείμενα να αλλάζουν συχνά(...). Οπότε, ναι, υπάρχει η σκέψη να γίνει αυτό και μάλιστα, το συζητούσαμε και με έναν συνάδελφο για το πώς θα μπορούσαμε να το κάνουμε».

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι καθώς οι νέες ηλεκτρονικές κοινότητες βρίσκονται σε ένα παγκόσμιο ψηφιακό δίκτυο με αέναες διεθνείς αλληλπιδράσεις, η αναγκαιότητα στην επανανοηματοδότηση των «συνόρων» της έννοιας της «κοινότητας», είναι εμφανής. Παράλληλα, η «κουλτούρα της συμμετοχής», βασιζόμενη στη δημοκρατία, προτρέπει τη διαντίδραση στον κυβερνοχώρο¹⁴, εξυψώνοντας την ανοιχτή πρόσβαση (Solomon, 2018:vi, 4, 27).

Η έννοια του ψηφιακού μετασχηματισμού απαιτεί υψηλότερου επιπέδου κοινωνικοτεχνικές μεταβάσεις πέρα από την απλή ψηφιοποίηση. Πολλά μουσεία, ως χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελώντας τους βασικότερους εκπαιδευτικούς οργανισμούς της ανθρωπότητας, θέτουν στο προσκήνιο το θέμα του ψηφιακού μετασχηματισμού, ως έναν από τους βασικότερους τομείς της ερευνητικής τους πολιτικής. Άλλωστε, η Διεθνής Επιτροπή Τεκμηρίωσης του ICOM είχε θέσει την ερευνητική της ατζέντα για το έτος 2020 με την πρόσκληση για Εργασίες, με θέμα “Ψηφιακός μετασχηματισμός στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς”, υποστηρίζοντας το ότι τα ψηφιακά εργαλεία έχουν μεταμορφώσει και επαναστατικοποιήσει, αρχικά, την ίδια την έννοια της τεκμηρίωσης κι ακολούθως, τη διαχείριση, μελέτη και διάδοση της μουσειακής συλλογής (Liao et.al., 2020 :473). Τα νέα τεχνολογικά μέσα «συμβάλλουν στη γενική κυκλοφορία των συμβόλων της κοινωνικής ζωής» (Τζαβάρας, 2020:84). Με την κατάκτηση των καινούργιων μέσων τεχνολογίας, είναι εφικτή και η «ανάδραση» όπου ο πομπός λαμβάνει γνώση των πληροφοριών που αφορούν στον τρόπο διάδοσης του μηνύματος προς τον δέκτη (Μακ Κουεϊλ & Βιντάλ, 2001:30).

¹⁴ Κυβερνοχώρος (cyberspace) είναι τα ηλεκτρονικά δίκτυα διαντίδρασης των ατόμων, ευρισκόμενα σε πλείονα ξέχωρα τεμαχικά υπολογιστών (Giddens, 2009:875).

Η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν χωράει σε συμπεριφορικά καλούπια, όπως γίνεται με τις μηχανές κι έτσι, η επικοινωνιακή διαδικασία δεν μπορεί να ελεγχθεί πλήρως. Ωστόσο, μέσω της χρήσης των απαραίτητων επικοινωνιακών στρατηγικών, σε συνδυασμό με τα νέα μέσα τεχνολογίας, ένα μήνυμα μπορεί να διαδοθεί ευκολότερα (Καστόρας, 2002:25, 77). Στη σύγχρονη κοινωνία της γνώσης, της πληροφορίας και των νέων μέσων, τα πανεπιστημιακά μουσεία ως *sui generis* μουσεία, θα πρέπει να εντάξουν την ψηφιοποίηση στην υπηρεσία των ακαδημαϊκών κι ερευνητικών τους σκοπών.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Η ποιοτική συνέντευξη

Η ποιοτική μέθοδος ανάλυσης αφορά στην εξέταση των δεδομένων μιας κοινωνικής έρευνας, χωρίς την ποσοτικοποίησή τους. Αναφέρεται στη μη αριθμητική επεξεργασία και στην ερμηνεία παρατηρήσεων, στοχεύοντας στην ανακάλυψη των υποκρυπτόμενων νοημάτων (Babbie:2011:611). Ο ερευνητής ξεκινάει από το ερευνητικό ερώτημα-πρόβλημα, μετά, κάνει ανασκόπηση των διαθέσιμων πληροφοριών, διατυπώνει το ερευνητικό του πρόγραμμα, αποφασίζει τον τρόπο συγκέντρωσης του υλικού της έρευνας, δηλαδή, τις μεθόδους που θα χρησιμοποιήσει, προβαίνει στην έρευνα και τελικά, ερμηνεύει, συνθέτει και παρουσιάζει τα αποτελέσματά του, μέσω της συγγραφής της έρευνας (Giddens, 2009:695-698)

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, μετά τη θέση του ερευνητικού ερωτήματος που αφορά στην επανερμηνεία των εκθεμάτων του Εγκληματολογικού Μουσείου της Αθήνας, μέσα από μια σημειωτική ανάλυση, καθώς και στη δημιουργία μιας ψηφιακής έκθεσης απευθυνόμενης στους επιστήμονες και φοιτητές των εγκληματολογικών σπουδών, ακολούθησε η αναδίφηση στη σχετική βιβλιογραφία, μέσω μιας εκτενούς βιβλιογραφικής έρευνας και η καταγραφή των απαραίτητων πληροφοριών. Η πρώτη επαφή με το Μουσείο συνοδεύτηκε από μία ξενάγηση από την κα Στεφανίδου-Λουτσίδου, πρώην διευθύντρια του Εγκληματολογικού Μουσείου και πλέον, ενεργό μέλος της Επιτροπής του. Σε μεταγενέστερο χρόνο, έλαβε χώρα η ποιοτική ερευνητική μέθοδος της συνέντευξης, απευθυνόμενης στον διευθυντή του Εγκληματολογικού Μουσείου, κ. Μωραΐτη (Παράρτημα:Α.), έγινε πρόσωπο με πρόσωπο με τη χρήση μαγνητοφώνου κι έλαβε χώρα στο Μουσείο, στην αίθουσα με τα εκθέματα.

Η ποιοτική συνέντευξη αποτελεί μέθοδο συλλογής δεδομένων σε βάθος, όπου στη διάρκειά της ο συνεντευκτής υποβάλλει ερωτήσεις στον συνεντευξιαζόμενο, με στόχο την άντληση πληροφοριών. Μπορεί να γίνει διά ζώσης ή εξ' αποστάσεως (Babbie:2011:787) με τη χρήση κάποιου πλατφόρμας με κάμερα ή με την απλή χρήση του τηλεφώνου.

Ο σχεδιασμός μιας ποιοτικής συνέντευξης ενέχει δυσκολίες και προϋποθέτει συστηματική προετοιμασία. Απαιτούνται κατάλληλες ερωτήσεις, διατυπωμένες με σωστό τρόπο, επίσης, όμως, ο συνεντευκτής πρέπει, όντας ετοιμόλογος, με βάση τις απαντήσεις του

συνεντευξιαζόμενου, να λαμβάνει και επιτόπου αποφάσεις για νέα ερωτήματα. Κατά τη Mason (2009), ένας ερευνητής που χρησιμοποιεί την ποιοτική συνέντευξη, πρέπει να δώσει απάντηση στο ερώτημα που αφορά στο γιατί χρησιμοποιείται το συγκεκριμένο μεθοδολογικό εργαλείο έρευνας κι όχι κάποιο άλλο (παρατίθεται: Ίσαρη & Πουρκός, 2015:90).

Σκοπός της παρούσας συνέντευξης ήταν η εμβάθυνση στα παρουσιαζόμενα στην παρούσα διπλωματική εργασία, αντικείμενα, αποκαλύπτοντας την πολυσημία τους, παράλληλα, με την εγκληματολογική τους διάσταση. Μέσω της ποιοτικής συνέντευξης, δίνεται η ευκαιρία να τεθούν ερωτήσεις που αφορούν άμεσα σε συγκεκριμένα αντικείμενα και ο συνεντευξιαζόμενος, έχει τη δυνατότητα να παρέχει πλήθος πληροφοριών, προερχόμενο από διάφορες πηγές που σε διαφορετική περίπτωση, δεν θα ήταν προσβάσιμες στον συνεντευκτή. Κατά τη συνέντευξη, έλαβε χώρα και μία ξενάγηση στον χώρο του Μουσείου, ώστε, η παρεχόμενη πληροφορία φέροντας ένα οπτικό αντίκρισμα, να καθίσταται αμεσότερη και να δίνεται το έναυσμα για περαιτέρω ερωτήσεις. Επιπροσθέτως, με τη συνέντευξη συζητήθηκαν θέματα που αφορούσαν στο κοινό, στην ανοικτότητα του Μουσείου, καθώς και στην ψηφιοποίηση, δηλαδή, θέματα κεντρικά της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Καθώς ο όγκος της παρεχόμενης πληροφορίας ήταν μεγάλος και η δυνατότητα καταγραφής σημειώσεων ήταν αδύνατη, θεωρήθηκε αναγκαία η χρήση μαγνητοφώνου. Μέσω της ηχογράφησης του ομιλούντος (εννοείται, πάντοτε, μετά από τη συγκατάθεσή του), μπορεί κανείς να διατηρήσει άθικτη την παρεχόμενη πληροφορία, μετά την απομαγνητοφώνησή της (Λυδάκη, 2010:223).

Η διάταξη των ερωτήσεων απαιτείται να έχει μια ροή, με την έννοια ότι η εναρκτήρια ερώτηση πρέπει πάντα, να εισάγει στο θέμα τον συνεντευξιαζόμενο (Ίσαρη & Πουρκός, 2015:90). Έτσι, η πρώτη ερώτηση αφορούσε στην παροχή γενικών πληροφοριών για το Μουσείο. Ακολούθησαν ερωτήσεις που αφορούσαν στο κοινό που αποτελείται από φοιτητές κι ερευνητές των Νομικών, Ιατρικών, Φαρμακευτικών, Εγκληματολογικών Σχολών, καθώς και των Σχολών της Αστυνομίας και μετά, τέθηκε ένα από τα βασικά ερωτήματα που αφορά στην ψηφιοποίηση και στο πώς αυτή αντιμετωπίζεται από το Μουσείο. Τέλος, ζητήθηκε από τον διευθυντή, η παροχή πληροφοριών για συγκεκριμένα εκθέματα (μαχαίρι Φώτη Γιαγκούλα, γκιλοτίνα, αντικείμενα μαγγανείας, πλαστά τραπεζογραμμάτια, τμήματα από ανθρώπινα δέρματα με δερματοστιξία). Οι ερωτήσεις που αφορούσαν στα ανωτέρω αντικείμενα δεν είχαν κάποια συγκεκριμένη σειρά, αλλά, ακολουθήθηκε η αφηγηματική της μουσειακής διάταξής των εκθεμάτων.

Η επιλογή των συγκεκριμένων εκθεμάτων, δεν ήταν τυχαία. Τα αντικείμενα αυτά, επιλέχθηκαν με στόχο, αρχικά, την ανάδειξη του συλλέκτη τους, καθηγητή Γεωργιάδη ο οποίος όντας πολύ μπροστά για την εποχή του, δημιούργησε μια εγκληματολογική συλλογή, χωρίς να υφίσταται καν η Εγκληματολογία ως επιστήμη. Με βάση αυτή τη διαπίστωση, επόμενο βήμα, ήταν η ανάδειξη της “Εγκληματολογικής συλλογής”, καθώς και ένα μέρος της “Ιατροδικαστικής συλλογής” και συγκεκριμένα τα ανθρώπινα δέρματα με δερματοστιξία, καθώς, οι μορφές των

τατουάζ, φέροντας έναν λαογραφικό χαρακτήρα¹⁵, συνδέονται άμεσα με την Εγκληματολογία. Τα αντικείμενα των ανωτέρω συλλογών, θα αποτελέσουν σπουδαίο εργαλείο για τους επιστήμονες και φοιτητές, ιδιαίτερα, των Εγκληματολογικών Σπουδών και μέσω της ανάλυσής τους, με το σημειωτικό μοντέλο της Susan Pearce που εκλαμβάνει τα αντικείμενα από πλείονες οπτικές, θα εξυψωθεί η πολυσημία τους και θα αναδειχθεί η επιστήμη της Εγκληματολογίας, ως μια πραγματολογική επιστήμη. Μόνο μέσα από μια ολιστική προσέγγιση θα γίνει κατανοητή η πραγματική υπόσταση των αντικειμένων.

3.2. Η Σημειωτική

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, για την εις βάθος ανάλυση των αντικειμένων και την απόδοση σε αυτά του συνόλου των ερμηνειών τους, υιοθετήθηκε η σημειωτική μέθοδος ανάλυσής τους και συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο της Susan Pearce, το οποίο προσεγγίζει ποικιλοτρόπως ένα αντικείμενο, ώστε να αναδειχθεί, τελικά, ο εγκληματολογικός του χαρακτήρας και η παρεχόμενη πληροφορία να αξιοποιηθεί από τους επιστήμονες και φοιτητές των εγκληματολογικών σπουδών.

Το μήνυμα¹⁶, ως το βασικό στοιχείο της επικοινωνιακής διαδικασίας, αποτελεί σύστημα σημείων που αναλύεται από τη Σημειωτική, μέσω συστημάτων κωδίκων (Ψύλλα, 2004:73). Η επικοινωνιακή διαδικασία, αφορά στη μεταφορά ενός σήματος από μια πηγή, μέσω ενός πομπού ή καναλιού, προς κάποιον δέκτη, ενώ, κάθε επικοινωνιακή ενέργεια απαιτεί ένα σύστημα σημασιών (Έκο, 1994:28). Η επικοινωνία, χωρίζεται σε λεκτική και μη-λεκτική (Κουτούζης, 1999:230), ενώ, το μήνυμα δεν εξισώνεται με το νόημα. Τα μηνύματα μπορεί να διαχέονται ποικιλοτρόπως (π.χ. μέσω πραγμάτων-αντικειμένων), ενώ, δεν είναι ανεξάρτητα από τα συγκεκριμένα τους (Danesi, 2017:33-34, 38). Κανένα σημείο δεν είναι εγγενές, αλλά, βασίζεται σε εκ των προτέρων συμφωνίες που έχουν συναφθεί κι αφορούν στις νοηματοδοτήσεις του. Αυτό, καθιστά τη Σημειωτική μια κοινωνική επιστήμη (Babbie, 2011:617).

Η Σημειωτική, μελετάει κάθε πολιτισμική διαδικασία ως μια επικοινωνιακή διαδικασία (Έκο, 1994:27). Κατά τον Έκο (2005):

«Παρ' ότι ο πολιτισμός διαθέτει αναμφίβολα υλική υπόσταση, η στρατηγικής σημασίας προσέγγιση για την κατανόησή του είναι σημειωτική. Με αυτόν τον τρόπο (..) ο ίδιος ο πολιτισμός γίνεται ένα "σύστημα συστημάτων σημείων"» (παρατίθεται: Λαγόπουλος, 2005:67).

Η Σημειωτική ενδιαφέρεται για τη νοηματοδότηση των αντικειμένων, είναι η μελέτη των σημείων και των τρόπων λειτουργίας τους (Fiske, 2010:52), ενώ, δεν εξισώνεται με την

¹⁵ Η λαογραφία αποτελεί επιστήμη που εκλαμβάνει κοινωνικο-ιστορικά τις «λαϊκές ομάδες». Αντικείμενο μελέτης της είναι ο λαϊκός πολιτισμός που αφορά στις δοξασίες, στις ιδεολογίες, στις πράξεις της καθημερινότητας που εκφράζουν μια κοινωνική πραγματικότητα. «Ασχολήθηκε με τον υλικό πολιτισμό και τη λαϊκή τέχνη (..) μελετώντας την τεχνολογία, το υλικό των αντικειμένων, τη χρήση τους, τη σχέση τους με τους χρήστες, και, μέσα από όλα αυτά, ανασυστήνοντας την ίδια τη ζωή των χρηστών τους» (Λυδάκη, 2010:120-121, 188).

¹⁶ Το μήνυμα αφορά στις κωδικοποιημένες πληροφορίες τις οποίες ο πομπός επιθυμεί να μεταδώσει στον δέκτη (Κουτούζης, 1999:233).

επικοινωνία όπου ο ρόλος του πομπού είναι ισχυρότερος (Danesi, 2017:28). Ως όρος, αποτελεί επινόηση του Ιπποκράτη, του ιδρυτή της «επιστήμης των συμπτωμάτων». Τα σημεία, μελετήθηκαν από τον Τζον Λοκ κατά τον 17ο αιώνα, ενώ, τον 19ο αιώνα, αναπτύχθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι ιδέες περί Σημειωτικής, των Peirce και Saussure (Danesi, 2017:22, 26). Την επιστήμη, λοιπόν, που μελετάει τα σημεία ο Saussure την αποκάλεσε Σημειολογία (Sémiologie) και ο Peirce Σημειωτική (Semiotic) (παρατίθεται: Λαγόπουλος, 2005:65).

Το σημείο είναι ο,τιδήποτε αποτελεί κάτι διαφορετικό από αυτό που είναι, αφορά σε κάτι που αντικαθιστά κάτι άλλο (Danesi, 2017:22, 24), εκλαμβάνεται με τις αισθήσεις και επηρεάζεται από την ερμηνεία εκείνων που το χρησιμοποιούν. Κατά τον Peirce, ένα σύμβολο επικοινωνεί, συνάπτοντας μία σιωπηρή σύμβαση μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας που συμφωνούν ως προς τη σημασία του (Fiske, 2010:53, 60). Μία μορφή, αποτελεί σημείο όταν γίνεται διακριτή («παραδειγματική δομή»), αλλά και προβλέψιμη («συνταγματική μορφή») (Danesi, 2017:31-32). Κατά τον Έκο (2005):

«Τόσο η σημασία όσο και η επικοινωνία επικεντρώνονται στα σημεία, και σημείο είναι οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί ως οντότητα που υποκαθιστά μία άλλη οντότητα, με βάση μία υπάρχουσα κοινωνική σύμβαση» (παρατίθεται: Λαγόπουλος, 2005:66).

Ο Saussure, όρισε τη γλώσσα ως ένα σύστημα που ενέχει γλωσσικά σημεία, με στόχο τη διαμεσολάβηση ανάμεσα στη σκέψη και τον ήχο. Κάθε σημειωτικό μόρφωμα εμπεριέχει ένα «σημαίνον» κι ένα «σημαινόμενο», ενώ, το τελευταίο δεν είναι αυτοδύναμο (Λαγόπουλος & Boklund-Λαγοπούλου, 2016:46-47). Κατά τον Danesi (2017):

«Κάτι είναι σημείο, εάν έχει και τα δύο, μία ευδιάκριτη (επαναλαμβανόμενη και προβλέψιμη) μορφή και εάν είναι κατασκευασμένο με ένα προσδιορισμένο τρόπο (με σχέδιο) (...)» (Danesi, 2017:32, 29).

Το σημαίνον (signifier) είναι η οπτική ένδειξη του σημείου, όπως αυτή μπορεί να γίνει αντιληπτή, ενώ, το σημαινόμενο (signified) αποτελεί την κοινή αναφερόμενη έννοια και νοηματοδότηση, εντός ενός ορισμένου κοινωνικού μορφώματος. Το σημείο, ενέχει διττό χαρακτήρα, αποτελούμενο, συνδυαστικά, από το σημαίνον και το σημαινόμενό του (Fiske, 2010:56-57).

Ο Peirce αναφέρεται σε μια τριγωνική σύνδεση που υφίσταται ανάμεσα στο «αντικείμενο» στο οποίο αναφέρεται το σημείο, το «αντιπροσωπεύον» που αφορά στη μορφή του σημείου και το «ερμηνευμα» που αναφέρεται στην επιρροή που αυτό ασκεί στον δέκτη του (Fiske, 2010:54-55). Κατά τον Peirce, τα σήματα διακρίνονται σε «ενδείξεις» οι οποίες συνδέονται κατά άμεσο τρόπο με τα αντικείμενά τους, σε «εικόνες» που χαρακτηρίζονται από οπτική ομοιότητα με αυτά και σε «σύμβολα» (Κωνσταντοπούλου, 2012:37).

Τα αντικείμενα κι ο υλικός πολιτισμός, μελετήθηκαν ως σημεία από τους Barthes και Baudrillard κι αναλύθηκαν ως ενδείξεις των τρόπων κατανάλωσης κι ως μέσα ταξικών διαφοροποιήσεων. Έτσι, πέρα από τη λειτουργικότητά τους, τα αντικείμενα αποτελούν ένα συνεκτικό σημειακό σύστημα («système cohérent de signes»), στο οποίο συνδυάζονται διάφοροι κοινωνικοπολιτισμικοί καταναλωτικοί μηχανισμοί (Οικονόμου, 2014:66-67). Κατά τον Giddens, οι άνθρωποι, σε αντίθεση με τα ζώα, μπορούν και ζουν εντός ενός συμβολικού περιβάλλοντος το οποίο εκφράζεται μέσω της σχέσης με τον εαυτό (Giddens, 2009:720).

3.3. Μελέτη αντικειμένων: Το μοντέλο της Susan Pearce

Η ανάπτυξη πληθώρας μοντέλων μελέτης αντικειμένων, είχε ως στόχο τη δημιουργία μιας ερμηνευτικής μεθοδολογίας που να αφορά στα αντικείμενα, χωρίς, ωστόσο, να περιορίζει την ερμηνευτική τους πολυσημία (Pearce, 2002:367).

Το μοντέλο της Susan Pearce, το οποίο χρησιμοποιείται ως το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο ανάλυσης αντικειμένων στην παρούσα διπλωματική εργασία, εκλαμβάνει ως θέσφατο το γεγονός ότι κάθε αντικείμενο έχει ορισμένα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αφορούν: στην σωματοποιημένη του υλικότητα, σε μία ιστορία που το συνοδεύει, σε μία θέση σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, σε ορισμένο, δηλαδή, συγκεκριμένο και τέλος, κάθε αντικείμενο φέρει, επιπλέον, πολιτισμικές σημασίες (Pearce, 2002:375).

Βάσει της παραπάνω παραδοχής, η Pearce δημιούργησε οκτώ θεματικά πεδία που στοχεύουν σε μία ολιστική περιγραφή των αντικειμένων. Πιο συγκεκριμένα, στις τρεις πρώτες θεματικές ενότητες (1. «υλικό-κατασκευή και διακόσμηση», 2. «υλικό-σχεδιασμός υλικού, διακόσμηση», 3. «υλικό χαρακτηρισμός: α. καταγωγή, β. βιομηχανικές τεχνικές»), το ενδιαφέρον της μελέτης επικεντρώνεται στην υλικότητα του αντικειμένου, με στόχο την περιγραφή της φυσικής του υπόστασης και των τεχνικών του προδιαγραφών. Με βάση τα παραπάνω μορφολογικά χαρακτηριστικά, το αντικείμενο μπορεί να ταξινομηθεί σε κατηγορίες και να δημιουργηθεί η τυπολογία του. Ακολουθεί το τέταρτο θεματικό πεδίο όπου γίνεται η μελέτη της ιστορίας του αντικειμένου κι έπειτα, ακολουθούν οι θεματικές ενότητες 5 κι 6 που ορίζουν χωρικά το αντικείμενο στο μικροπεριβάλλον και μακροπεριβάλλον του. Μετά, ακολουθεί το έβδομο θεματικό πεδίο που αφορά στη σημασία και τη νοηματοδότηση του αντικειμένου που προκύπτει μέσω του συνδυασμού όλων των παραπάνω θεματικών ενοτήτων. Τέλος, κατά το όγδοο ερευνητικό στάδιο, γίνεται μελέτη της ερμηνείας και του ρόλου του αντικειμένου στην κοινωνική οργάνωση, γεγονός που αποκαλύπτει ότι τα αντικείμενα επιδέχονται πληθώρα ερμηνειών (Pearce, 2002:374-375).

Η επιστήμη της Εγκληματολογίας, ενέχοντας μια διεπιστημονικότητα, εξετάζει γεγονότα και πρόσωπα. Σε αντίθεση με το Ποινικό Δίκαιο που εμπεριέχει μια δογματικότητα, κατά τον J. Pinatel (1967), η Εγκληματολογία αποτελεί μια «επιστήμη της πραγματικότητας» (Φαρσεδάκης, 2014:14) που ενδιαφέρεται για την παρέκκλιση, τη διάκριση των νόμων από τους κοινωνικούς κανόνες, τους παράγοντες της εγκληματικότητας και τη διαφοροποίησή τους με βάση το εκάστοτε κοινωνικο-ιστορικό συγκείμενο, την τιμωρητικότητα κ.α.. Ως επιστήμη, μελετά όλα τα στοιχεία που συνθέτουν ένα εγκληματικό φαινόμενο: το δράστη, το θύμα, τους φορείς αντεγκληματικής πολιτικής, τους ποινικούς νόμους και τις κυρώσεις (Φαρσεδάκης, 2005:13-15). Οι εγκληματολόγοι, μελετούν ιστορικά εγκληματικών πράξεων (case histories), αλλά και δεδομένα εγκληματολογικών στατιστικών, δημιουργώντας, έτσι, «θεωρίες της εγκληματικής συμπεριφοράς» (Φαρσεδάκης, 1990:428). Το αντικείμενο της Εγκληματολογίας, καθορίζει και την επιστημονική μέθοδο διερεύνησής του. Έτσι, η βασική επιστημονική μέθοδος που ακολουθεί η Εγκληματολογία είναι η επαγωγική μέθοδος, αφού, η επιστήμη της κοινωνικής μελέτης του εγκλήματος, στηρίζεται στην παρατήρηση της πραγματικότητας και στα εμπειρικά δεδομένα (Φαρσεδάκης, 2005:136-137). Η επαγωγική

μέθοδος διαφοροποιεί την Εγκληματολογία από τις δογματικές επιστήμες που χρησιμοποιούν την παραγωγική μέθοδο και αποκαλύπτει τον αυτόνομο επιστημονικό της χαρακτήρα (Ζαραφωνίτου, 2004:15).

Κατά τον κ. Μωραΐτη:

«(...) θα πρέπει να (...) συσχετίσουμε τα εκθέματα (...) με κάποια ιστορικά στοιχεία, ώστε, να υπάρχει μία αφήγηση (...) μπορεί (...) κάποια από τα εκθέματα να σχετίζονται με κάποιες από τις υποθέσεις. Αυτό, προϋποθέτει, βέβαια, να γίνει μία συστηματική μελέτη του αρχείου για να μπορέσουμε να συσχετίσουμε, ενδεχομένως, κάποιες υποθέσεις με τα εκθέματα τα οποία υπάρχουν εδώ. Επίσης, πρέπει να αποφασιστεί ποια από τα αντικείμενα αυτά θα πρέπει να εκτεθούν (...) προκειμένου (...) να εκτεθούν μόνο τα αντικείμενα αυτά τα οποία μπορούμε να τα συσχετίσουμε με κάποια (...) δικαστική υπόθεση».

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι το μοντέλο της Susan Pearce, καθίσταται ένα κατάλληλο μέσο ανάλυσης των προαναφερόμενων επιλεγμένων αντικειμένων του Μουσείου, αφού, αναδεικνύοντας την κοινωνική κι άρα κι εγκληματολογική υπόστασή τους, κάνει ευχερέστερη την εγκληματολογική μελέτη του επιστημονικού και φοιτητικού κοινού. Κατά τον ίδιο τρόπο που η Εγκληματολογία μελετά διεπιστημονικά το αντικείμενό της, έτσι, μελετώνται και τα συγκεκριμένα αντικείμενα. Η κατανόηση των εγκληματολογικών θεωριών επιτυγχάνεται «μόνο με ιστορική αναφορά στην ατμόσφαιρα (κοινωνική, πολιτική (...) κ.λ.π.) της εποχής τους» (Φαρσεδάκης, 1990:12).

4.) ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

4.1. Το Εγκληματολογικό Μουσείο του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Το Εγκληματολογικό Μουσείο της Αθήνας ιδρύθηκε με νομοθετική πράξη το 1932 (ν. 5354/1932). Ιδρυτής του ήταν ο Ιωάννης Γεωργιάδης (1874-1960) [Εικόνες 1,2], καθηγητής Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας (παρατίθεται: Moraitis et.al., 2018:307).

Όπως αναφέρει ο κ. Μωραΐτης:

«Το Μουσείο, ανήκει στο ΕΚΠΑ. Είναι ένα Μουσείο μοναδικό στο είδος του και ιδρύθηκε το 1932 από τον καθηγητή Ιατροδικαστικής Ιωάννη Γεωργιάδη (...). Εκτός από καθηγητής της Ιατροδικαστικής ήταν και μία πολυσχιδής προσωπικότητα και μανιώδης συλλέκτης πειστηρίων, από το 1912. Όλα τα αντικείμενα που βλέπουμε εδώ χρονολογούνται στις αρχές του 20ου αιώνα και κάποια αντικείμενα, όπως θα δείτε στη συνέχεια, είναι από την Ελληνική Επανάσταση, από τον 19ο αιώνα».

Το Μουσείο, λοιπόν, αποτελεί μέρος του ΕΚΠΑ και δεν είναι ανοιχτό στο ευρύ κοινό, ωστόσο, προσφέρονται ειδικές ξεναγήσεις σε φοιτητές κι ερευνητές (Moraitis et.al., 2018:307). Ο Ιωάννης Γεωργιάδης [Εικόνες 1, 2], από το 1912 μέχρι και το τέλος της ζωής του, συνήθιζε να στεγάζει, να οργανώνει, να μελετά και να εκθέτει ετερογενή αντικείμενα, δείγματα και ανθρώπινα λείψανα (Sakki et. al., 2015:3).

Όπως αναφέρει ο κ. Μωραΐτης:

«Το Μουσείο δεν είναι ανοιχτό στο κοινό, λόγω της ιδιαιτερότητας των εκθεμάτων του. Κυρίως, το επισκέπτονται, κατόπιν φυσικά, συνεννόησης με το Μουσείο, φοιτητές της Ιατρικής, της Νομικής και της Φαρμακευτικής, σε προπτυχιακό επίπεδο κι επίσης, μεταπτυχιακοί φοιτητές όπου το αντικείμενο των μεταπτυχιακών τους σπουδών έχει έναν προσανατολισμό προς την Εγκληματολογία ή τις Ιατροδικαστικές επιστήμες. Κι επίσης, το Μουσείο, είναι ανοιχτό στους σπουδαστές των Σχολών της Αστυνομίας και σε ενεργεία αστυνομικούς».

Με μια πρώτη ματιά, διαφαίνεται η εκθεσιακή του λογική, καθώς, τα περισσότερα εκθέματα (πέραν κάποιων ελάχιστων εκθεμάτων π.χ. γκιλοτίνα, βάζα φορμόλης με έμβρυα, φωτογραφικό υλικό κ.α.) βρίσκονται εντός προθηκών, ακολουθώντας το αναγεννησιακό εκθεσιακό μοντέλο των λεγόμενων «προθηκών αξιοπερίεργων αντικειμένων» («cabinets of

curiosities»). Πιο συγκεκριμένα, οι «προθήκες αξιοπερίεργων αντικειμένων», δημιουργημένες από ευγενείς, αποτελούνταν από αντικείμενα από όλο τον κόσμο (π.χ. νομίσματα, ταριχευμένα ζώα, εξωτικά αντικείμενα κ.α.) (Οικονόμου, 2003:31-32), είχαν τη μορφή θησαυρών, χαρακτηρίζονταν από «εγκόσμιο χαρακτήρα» (Νάκου, 2001:114) και στόχευαν στη δημιουργία μιας υλικής εγκυκλοπαίδειας (Παπαγεωργίου κ. συν., 2006:149).

Το Συμβούλιο του Μουσείου, με βάση δημοσιευμένο επιστημονικό άρθρο που διεκπονήθηκε και από τα τρία μέλη της Επιτροπής του, εξυψώνει τέσσερις αξίες που διαμορφώνουν τις συλλογές του: την διδακτική αξία, την αξία μελέτης κι έρευνας, τη διάδοση της γνώσης και την ιστορική αξία. Αποστολή του είναι η καταγραφή της ιστορίας του εγκλήματος που έλαβε χώρα στην Ελλάδα κατά τον 19ο και 20ο αιώνα, παρουσιάζοντας μερικά από τα πιο διαβόητα εγκληματικά επεισόδια που είχαν απήχηση στο κοινωνικό σύνολο (Sakki et. al., 2015:4-5, 1-2). Οι μελλοντικοί στόχοι του Μουσείου είναι η αύξηση της φυσικής και διαδικτυακής πρόσβασης στις συλλογές του, καθώς και η περαιτέρω υποστήριξη του ερευνητικού του έργου (Moraitis et. al., 2018:307).

Ωστόσο, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο κ. Μωραΐτης:

«λόγω της ιδιαιτερότητας των αντικειμένων και του Μουσείου, γενικότερα, δεν έχουμε καινούργια εκθέματα, δηλαδή, δεν προσθέτουμε καινούργια».

Όσον αφορά στο ζήτημα της ανοιχτότητας και στην επέκταση σε ένα ευρύτερο κοινό, ο διευθυντής, αναφέρει:

«Υπάρχει σκέψη να γίνει αυτό, όχι, όμως, σε αυτό το στάδιο, εννοώντας ότι, επειδή, όπως βλέπετε, το Μουσείο αυτό μοιάζει λίγο με τα λεγόμενα “cabinets de curiosités” (..) για να μπορέσει ο χώρος αυτός να σταματήσει να έχει αυτή την ιδιαιτερότητα παρουσίασης, θα πρέπει να γίνει μια μουσειολογική μελέτη για να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε αυτό που λέμε “μουσειακές διαδρομές” (...). Φυσικά, για να γίνει αυτό, θα πρέπει να αποσυμφορηθεί το Μουσείο κι ένα μέρος των εκθεμάτων να αποθηκευτεί (...). Κι επιπλέον, κάποια εκθέματα, λόγω της ιδιαίτερης φύσης τους, πρέπει να προστατευθούν από τη δημόσια έκθεση, για πλείονες λόγους που εμπίπτουν σε θέματα ηθικά, νομικά κ.α.».

Το Συμβούλιο του Μουσείου, έδωσε μεγάλη προσοχή σε ένα σύγχρονο σύστημα τεκμηρίωσης και περαιτέρω, στη δημιουργία κι επανανοηματοδότηση των μουσειακών συλλογών, καθώς, βίωσε μια περίοδο κρίσης αυτοπεποίθησης που συμβάδιζε με αλλαγές στις διδακτικές προτεραιότητες. Για να καταστεί βιώσιμο, αποφάσισε να αναθεωρήσει τους στόχους του και να προσελκύσει νέες συνεργασίες και κοινό. Αρχικά, αποφάσισε να συγκεντρώσει τις κατάλληλες πληροφορίες που θα επιτρέψουν τη δημιουργία των ιστορικών, κοινωνικο-πολιτικών και επιστημονικών-ιατρικών συγκεκριμένων των αντικειμένων του κι ενέταξε ένα νέο ταξινομητικό σύστημα (Sakki et. al., 2015:1-2).

Το Μουσείο φιλοξενεί 1.500 εκθεσιακά αντικείμενα ιστορικής σημασίας που σχετίζονται με την ιστορία και την άσκηση των ιατροδικαστικών επιστημών στην Ελλάδα (Moraitis et. al., 2018:308). Υπάρχουν συλλογές αντικειμένων, δειγμάτων και ανθρωπίνων υπολειμμάτων τα οποία πιστοποιούν την ύπαρξη ασυνήθιστων ή αδημοσίευστων περιστατικών εγκληματολογικού και ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος. Μέχρι σήμερα, ο καθηγητής Ιωάννης

Γεωργιάδης, παραμένει ο βασικός συλλέκτης που καθιέρωσε το ακαδημαϊκό προφίλ των συλλογών (Sakki et. al., 2015:2).

Μέσα από τη συλλογή του Μουσείου, αποκαλύπτονται στοιχεία που αφορούν στην προσωπικότητα του συλλέκτη. Για τον καθηγητή Γεωργιάδη, η συλλογή αποτελούσε «επιστημονικό εργαλείο ερευνητικού και διδακτικού χαρακτήρα». Εστίασε σε θέματα εξαπάτησης, γεγονός που καθίσταται εμφανές από τη συγκρότηση της “Εγκληματολογικής συλλογής” και συγκεκριμένα, από τη “Συλλογή αντικειμένων μαγγανείας” και τη “Συλλογή πλαστών τραπεζογραμματίων”. Το πάθος του για τα όπλα, διαφαίνεται από το ότι καμία άλλη συλλογή δεν απαριθμεί τόσα εκθέματα. Άλλωστε, η αγάπη του καθηγητή για τα όπλα, αποδείχθηκε κι από τη δωρεά των προσωπικών του σπαθιών και ξιφών που χρησιμοποιούσε κατά το άθλημα της ξιφασκίας, στο οποίο ήταν Ολυμπιονίκης [Εικόνα 2] (Σακκή, 2018:185-187).

Το νέο σύστημα ταξινόμησης του Μουσείου που αποσκοπεί στην περαιτέρω κατανόηση του νοήματος των συλλογών του, παρουσιάζεται παρακάτω: Υπάρχουν: 1.) οι εγκληματολογικές συλλογές, με αντικείμενα φτιαγμένα με σκοπό την ένταξή τους σε εγκληματικές πράξεις, 2.) οι ιατροδικαστικές συλλογές, με αντικείμενα και ανθρώπινα υπολείμματα που συλλέχθηκαν λόγω του ότι αποτελούν τυπικά ή παράδοξα παραδείγματα ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος, 3.) οι τοξικολογικές συλλογές, με τοξικά ή εθιστικά αντικείμενα και αντικείμενα που αποτέλεσαν αποδεικτικά περιστατικών δηλητηρίασης και τέλος, 4.) οι συλλογές γενικού ενδιαφέροντος, με αρχειακό υλικό που έχει συλλεχθεί ή δημιουργηθεί για να στηρίξει τη διδακτική διαδικασία ή να συνοδεύσει τα αντικείμενα (Sakki et. al., 2015:2).

Οι εγκληματολογικές συλλογές χωρίζονται περαιτέρω: i.) στη συλλογή όπλων που περιλαμβάνει αντικείμενα που αποτελούν αποδεικτικά στοιχεία εγκληματικών πράξεων ή στρατιωτικών συγκρούσεων εντός του Ελλαδικού χώρου. Πιο συγκεκριμένα, η συλλογή εμπεριέχει: α.) όπλα μάχης σώμα με σώμα και πυροβόλα όπλα, β.) μία γκιλοτίνα, γ.) τεχνουργήματα κι εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ως όπλα, δ.) εκρηκτικά και πυρομαχικά, ε.) πολεμικούς εξοπλισμούς. Επιπρόσθετα, οι εγκληματολογικές συλλογές περιλαμβάνουν: ii.) τη συλλογή αντικειμένων τελετουργιών μαγείας που περιλαμβάνει αντικείμενα που χρησιμοποιήθηκαν σε τελετουργίες μαγείας, iii.) τη συλλογή πλαστών τραπεζογραμματίων (Sakki et. al., 2015:2).

Οι ιατροδικαστικές συλλογές είναι οι παρακάτω τέσσερις: i.) η συλλογή ανθρωπίνων υπολειμμάτων η οποία εμπεριέχει διάφορα δείγματα από ανθρώπινα υπολείμματα, ξηρά ή διατηρημένα σε φορμόλη, ii.) αντικείμενα γενικού ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος, δηλαδή, αντικείμενα που προκαλούν σεξουαλική ευχαρίστηση και ιδιόμορφα αντικείμενα ιατροδικαστικής σημασίας, iii.) η συλλογή υποδειγμάτων με δείγματα κι αντίγραφα παραισθησιογόνων μανιταριών και κέρινα ομοιώματα ιατρικών περιστατικών, iv.) η συλλογή υποδημάτων που εμπεριέχει υποδήματα που λειτουργούν ως αποδεικτικά στοιχεία βίαιων ή ξαφνικών θανάτων (π.χ. παπούτσια που φορούσε το θύμα κατά τη διάρκεια ηλεκτροπληξίας ή πτώσης από ύψος) (Sakki et. al., 2015:2).

Οι τοξικολογικές συλλογές είναι οι παρακάτω τρεις: i.) η συλλογή εξαρτησιογόνων ουσιών, ii.) η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων δηλητηρίασης, iii.) και η συλλογή χημικών και φαρμάκων με αντιδραστήρια και φάρμακα (Sakki et. al., 2015:3).

Τέλος, οι συλλογές γενικού ενδιαφέροντος είναι: i.) η συλλογή από πάνελ με οπτικά βοηθήματα (π.χ. σφαίρες, σχοινιά κατασκευασμένα από ίνες κάνναβης, τρίχες κ.α.) και ii.) η συλλογή έντυπου υλικού. Πιο συγκεκριμένα, η συλλογή αυτή χωρίζεται σε: α.) έγγραφα, β.) περιοδικά, γ.) φωτογραφικό υλικό, δ.) σχέδια και ε.) ακτινογραφίες (Sakki et. al., 2015:3).

4.2. Εγκληματολογική συλλογή και Ιατροδικαστική συλλογή

Στην παρούσα εργασία αναλύονται ολιστικά ορισμένα εκ των αντικειμένων της “Εγκληματολογικής συλλογής”, καθώς και μια σειρά αντικειμένων της “Ιατροδικαστικής συλλογής”. Η προσοχή στρέφεται στα συγκεκριμένα αντικείμενα, καθώς, αναδεικνύουν την Εγκληματολογία ως επιστήμη και χρησιμεύουν στην επιστημονική μελέτη των επιστημόνων και φοιτητών του ανωτέρω κλάδου. Μέσα από αυτά, διαφαίνεται η ταυτότητα του συλλέκτη τους, ο οποίος την περίοδο που δημιούργησε την εγκληματολογική συλλογή, δεν υπήρχε καν η Εγκληματολογία ως επιστήμη.

Η Εγκληματολογία, γεννήθηκε με την εμφάνιση της ιταλικής θετικής Σχολής, κατά το τέλος του 19ου αιώνα, με το έργο-ορόσημο του Lombroso (1876) «Ο εγκληματίας άνθρωπος» (Φαρσεδάκης, 1990:195). Ειδικότερα, ο όρος ήταν δημιούργημα του Garofalo (1886) (παρατίθεται: Λάζος, 2007:25). Αντικείμενο μελέτης της αποτελεί το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο το οποίο το ερευνά διεπιστημονικά, στοχεύοντας στη δημιουργία εγκληματολογικών προτύπων συμπεριφοράς (Φαρσεδάκης, 2005:12), μέσα από την κατανόηση της αλληλεπίδρασης των όψεων του εγκληματικού φαινομένου, δηλαδή, του ποινικού νόμου, της παράβασης και της κύρωσης (Φαρσεδάκης, 1990:11-12). Η Εγκληματολογία, φέροντας έναν διεπιστημονικό χαρακτήρα, μελετάει κι ερμηνεύει το κοινωνικό φαινόμενο του εγκλήματος, αλλά και την αντίδραση σε αυτό (Φαρσεδάκης, 2014:13-14). Κατά τον Pinatel (παρατίθεται: Φαρσεδάκης, 2005):

«Η επιστημονική μελέτη του εγκληματικού φαινομένου αποτελεί αντικείμενο της Εγκληματολογίας (...). Η συστηματοποίηση των πορισμάτων μιας διεπιστημονικής προσέγγισης είναι αναγκαία για τη δημιουργία ενός εγκληματολογικού προτύπου ικανού να χρησιμεύσει ως σημείο εκκίνησης και ως σημείο σύγκρισης για τη σπουδή και άλλων συμπεριφορών που, ανάλογα με τις εποχές και τις χώρες, θεωρούνται ή όχι εγκληματικές» (Φαρσεδάκης, 2005:12).

Κατά τον Φαρσεδάκη (1990) (παρατίθεται: Φαρσεδάκης, 2005):

«Η Εγκληματολογία αποτελεί ασυνήθιστη επιστήμη (...). Η δραστηριότητά της αναλύεται στην αποκάλυψη και ανάλυση των άρρητων στοιχείων της συμπεριφοράς, είτε του δράστη εγκληματικών πράξεων, είτε των οργάνων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Αλλά και στην επιστημονική διερεύνηση όλων των στοιχείων του εγκληματικού φαινομένου, δηλαδή στη διακρίβωση των σχέσεων μεταξύ ποινικού νόμου - εγκλήματος - ποινικής κύρωσης και των συνδετικών στοιχείων τους -κράτους και εγκληματία- και της μεταξύ τους διαντίδρασης» (Φαρσεδάκης, 2005:13-14).

Από τα παραπάνω, συνάγεται ότι μια ολιστική προσέγγιση των συλλογών, θα έχει σημαντικό αντίκρυσμα στην επιστημονική εξέλιξη των φοιτητών των εγκληματολογικών σπουδών, καθώς, μόνο μέσα από μια διεπιστημονική οπτική των αντικειμένων, που μελετά θέματα όπως η παρέκκλιση, η τιμωρητικότητα, η γενική και ειδική πρόληψη του εγκλήματος κ.α., θα αποκαλυφθεί το νόημά τους που προσεγγίζει κατά εγγύτερο τρόπο την πραγματικότητα.

Η Εγκληματολογία χωρίζεται στην Εγκληματολογία υπό ευρεία έννοια και στην Εγκληματολογία υπό στενή έννοια. Η πρώτη, αφορά περισσότερο στην εγκληματική πράξη και διακρίνεται περεταίρω, στη Θεωρητική Εγκληματολογία, στην Εμπειρική, στη Γενική, στην Κλινική και στη Συγκριτική Εγκληματολογία. Περιλαμβάνει την Εγκληματολογία υπό στενή έννοια, την Ανακριτική, την Ποινολογία-Σοφρωνιστική, τη Θυματολογία και την Αντεγκληματική Πολιτική. Η δεύτερη, αφορά στην κοινωνική αντίδραση προς το έγκλημα, μελετώντας το πέρασμα στην εγκληματική πράξη. Ωστόσο και οι δύο, αποτελούν δύο όψεις του ίδιου νομίσματος (Φαρσεδάκης, 2005:129,130).

Οι συλλογές των αντικειμένων του Μουσείου, δημιουργήθηκαν στις αρχές του 20ου αιώνα από τον καθηγητή Ιωάννη Γεωργιάδη, δηλαδή, εποχή όπου δεν είχε αναγνωρισθεί η Εγκληματολογία ως ένας ξεχωριστός επιστημονικός κλάδος κι έτσι, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός της συγκέντρωσης τέτοιων αντικειμένων, τα οποία με το σύγχρονο σύστημα ταξινόμησης του Μουσείου, εντάσσονται, πλέον, στην “Εγκληματολογική Συλλογή”. Ο καθηγητής Γεωργιάδης, λοιπόν, μέσω ορισμένων εκ των αντικειμένων της συλλογής του, διερεύνησε το εγκληματικό φαινόμενο κατά επιστημονικό τρόπο, γεγονός που αποκαλύπτει ότι η ίδια η συλλογή του, αποτέλεσε μία καινοτομία για την εποχή της. Ο καθηγητής, επεδίωκε τη συγκρότηση ενός μουσείου με ευρύτερο εγκληματολογικό χαρακτήρα που να μην αποτελεί, απλώς, προέκταση των ιατροδικαστικών επιστημών, γεγονός που συνέβαινε τότε, όπου δεν υπήρχε η συγκεκριμένη επιστήμη και το έγκλημα ήταν αντικείμενο μελέτης διάφορων επιστημονικών κλάδων.

Ο κατεξοχήν εγκληματολογικός χαρακτήρας ορισμένων εκ των αντικειμένων του Μουσείου διαφαίνεται, κυρίως, μέσα από τη “Συλλογή των αντικειμένων μαγγανείας”, καθώς και από τη “Συλλογή πλαστών χαρτονομισμάτων”, αφού, οι συγκεκριμένες συλλογές δεν συνδέονται καθόλου με την Ιατροδικαστική επιστήμη, αλλά, το ενδιαφέρον τους είναι αποκλειστικά εγκληματολογικό, επομένως και κοινωνικό, όντας επικεντρωμένες σε θέματα ανθρώπινης νοσηρότητας, εξαπάτησης ατόμων και παρέκκλισης. Παράλληλα, μέσα από τη “Συλλογή πολεμικού υλικού”, διαφαίνεται το πάθος του συλλέκτη για τα όπλα, τα οποία συνδέονται άμεσα με το εγκληματικό φαινόμενο, εκφράζοντας πληροφορίες που αφορούν στον εγκληματία που κάνει χρήση τους, αλλά και πληροφορίες για το κοινωνικό φαινόμενο του εγκλήματος. Τέλος, εκ των ανθρωπίνων υπολειμμάτων μελετώνται τα δέρματα που έχουν υποστεί δερματοστιξία, αφού, τα σχέδια των τατουάζ εκφράζουν στοιχεία της ιδιοσυγκρασίας των ατόμων που είχαν εγκληματήσει, καθώς, και στοιχεία για τις φυλακές της εποχής, επομένως, εμμέσως, φέρουν έναν εγκληματολογικό-κοινωνικό χαρακτήρα.

Σε αυτό το σημείο, είναι σημαντικό να αναφερθεί η διαφορά μεταξύ Γενικής και Κλινικής Εγκληματολογίας. Η πρώτη, στοχεύει στη μελέτη των γενικών αιτιακών σχέσεων που θα προέβλεπαν την εγκληματικότητα, διερευνώντας τους παράγοντες με τη μεγαλύτερη

συχνότητα στα άτομα που εγκληματούν. Η Κλινική Εγκληματολογία, εξετάζει έκαστη περίπτωση εγκληματία, αποφεύγοντας τις γενικεύσεις. Ωστόσο και οι δύο αλληλοσυμπληρώνονται, ώστε να καταστήσουν δυνατή την ουσιαστικότερη μελέτη του εγκλήματος (Φαρσεδάκης, 2005:134).

Η σπουδαιότητα των προαναφερόμενων συλλογών εδράζεται και στη δυνατότητα ταύτισης των αντικειμένων με συγκεκριμένα πρόσωπα και γεγονότα. Το γενικότερο πνεύμα της συλλογής, είναι επηρεασμένο από το εγκυκλοπαιδικό πνεύμα των αρχών του 20ου αιώνα (Σακκή, 2018:184-185, 157), γεγονός που φαίνεται τόσο από την ίδια τη συλλογή, αλλά και από τη σημερινή παρουσίαση των εκθεμάτων εντός επιτραπέζιων κι επιτοιχίων προθηκών.

Βέβαια, ο καθηγητής Γεωργιάδης και οι σύγχρονοί του, μπόρεσαν να αποκαλύψουν μόνο μερικά εκ των νοημάτων των αντικειμένων, αφού, τα αντικείμενα, ενσαρκώνουν σημασίες που επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από το εκάστοτε κοινωνικό συγκείμενο και την οπτική του θεατή τους (Sakki et. al., 2015:3). Στις σύγχρονες εικονοκεντρικές κοινωνίες, οι εικόνες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο κατανόησης του περιβάλλοντος χώρου και τα αντικείμενα, αποκαλύπτουν πληροφορίες για τα εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμικά συγκείμενα. Έτσι, η μελέτη του οπτικού λόγου καθίσταται αναγκαία για τις επιστήμες (Σηφάκη, 2015:228, 230, 235). Κατά τον Danesi (2017):

«Η όραση αποτελεί μια σημαντική πηγή δημιουργίας μηνυμάτων και νοημάτων (...) οι οπτικές μορφές θεωρούνται το ίδιο -αν όχι και περισσότερο- σημαντικές για την ανθρώπινη κατανόηση με τις λέξεις (...). Και αυτός είναι ίσως ο λόγος που πάντα εξομοιώνουμε την όρασή μας με τη διάνοια (...)» (Danesi, 2017:110-111).

Τα παραπάνω, δικαιολογούν και την υλική περιγραφή των επιλεγμένων αντικειμένων του Μουσείου, καθώς, «η Σημειωτική είναι διατροφική», χρησιμοποιώντας πολλούς αισθητηριακούς τρόπους. Τα αντικείμενα, μεταφέρουν πλείονες συνυποδηλώσεις σε κοινωνικά περιβάλλοντα. Έτσι, το ύφος κατασκευής και τεχνοτροπίας ενός αντικειμένου (π.χ. ενός όπλου) θα διαφοροποιείται με βάση το εκάστοτε συγκείμενο και παράλληλα, η διακόσμηση ενός αντικειμένου που αποτελεί προέκταση του εαυτού, αποτελεί ένα είδος «αυτο-αναπαράστασης» (Danesi, 2017:94, 199-200, 228).

Στην παρούσα, λοιπόν, εργασία, αναλύονται σημειωτικά, βάσει του μοντέλου της Susan Pearce, τα αντικείμενα της “Εγκληματολογικής συλλογής”, καθώς και τα δέρματα που έχουν υποστεί δερματοστιξία, της “Ιατροδικαστικής συλλογής”. Αρχικά, περιγράφεται η υλική τους φύση και γίνεται μια τυπολογική προσέγγισή τους, ακολούθως, αναλύεται η ιστορία τους και η μετέπειτα ιστορία τους ως μέρη της μουσειακής συλλογής, περιγράφεται το μικροπεριβάλλον και μακροπεριβάλλον τους κι ερμηνεύεται ο κοινωνικός τους ρόλος (Pearce, 2002:374).

4.3. Πρόταση για δημιουργία μιας ψηφιακής έκθεσης

Η ένταξη των νέων τεχνολογικών μέσων κατά πολυεπίπεδο τρόπο στους μουσειακούς οργανισμούς, είναι ένα απαραίτητο εργαλείο για την εκπλήρωση του σκοπού τους (Οικονόμου,

2004:1). Στην παρούσα διπλωματική εργασία, προτείνεται μια ψηφιακή έκθεση των εκθεμάτων του Μουσείου που θα παρουσιάζονται σημειωτικά.

Η σημασία της ψηφιοποίησης έγκειται στο ότι αποτελεί βασικό διαχειριστικό εργαλείο των συλλογών ενός μουσείου. Ο στόχος της παρούσας ψηφιακής έκθεσης είναι η προώθηση της διδακτικής κι επιστημονικής αξίας των εκθεμάτων μέσα από την ευκολία στην πρόσβαση. Η ψηφιακή έκθεση, θα απευθύνεται στους φοιτητές και στην επιστημονική κοινότητα των εγκληματολογικών σπουδών που δεν έχει τη δυνατότητα της διά ζώσης περιήγησης στο Μουσείο, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Προτεινόμενο ψηφιακό εκθεσιακό μοντέλο, αποτελεί αυτό της εικονικής έκθεσης μέσα από φωτογραφίες που θα δημιουργούν έναν ψηφιακό εικονικό χώρο σε περιβάλλον 360 μοιρών κι όχι αυτό της τρισδιάστατης έκθεσης. Η ψηφιακή έκθεση, θα βρίσκεται σε μια διαδικτυακή ιστοσελίδα. Σήμερα, τα περισσότερα μουσεία στην Ελλάδα που διαθέτουν ιστοσελίδες, τις έχουν αναπτύξει κατά βάση, στον τομέα των βασικών πληροφοριών και τρόπων επικοινωνίας (π.χ. διευθύνσεις, τηλέφωνα, e-mails κ.α.), έχοντας ωστόσο, παραλείπει την ουσιαστική αξιοποίηση των νέων παρεχόμενων μέσων. Επιπροσθέτως, τα ελληνικά μουσεία δεν κάνουν χρήση των νέων μέσων κοινωνικής δικτύωσης (social media) που πλέον, αποτελούν τα κύρια εργαλεία βιωσιμότητας των πολιτιστικών οργανισμών (Σηφάκη & Σηφάκης, 2007:262).

Η σύγχρονη πρακτική των ψηφιακών εκθέσεων, είναι αναπόσπαστο κομμάτι πολλών μουσείων, τα οποία χρησιμοποιούν συνοδευτικό υλικό που αφορά σε κείμενα, φωτογραφίες κ.α. (Ανεβλαβής & Ανεβλαβή, 2021:61). Το ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί στην ξεχωριστή φωτογραφική απεικόνιση έκαστου εκθέματος. Έτσι, το μοντέλο της τρισδιάστατης απεικόνισης περιττεύει. Αυτό συμβαίνει διότι, τα εκθέματα του Μουσείου είναι εκτεθειμένα με το πρότυπο του αναγεννησιακού μοντέλου έκθεσης, κατά το οποίο υφίσταται μια διάταξη χωρίς συνέχεια, ενός μεγάλου όγκου εκθεμάτων εντός των προθηκών (εκθεσιακή λογική των cabinets of curiosities), γεγονός που θα καθιστά δυσχερή από τον χρήστη, μια τρισδιάστατη περιφορά στο χώρο για την αναζήτηση των εκθεμάτων. Αντίθετα, πιο εύχρηστη θα ήταν μια ψηφιακή εικονική-φωτογραφική έκθεση σε περιβάλλον 360 μοιρών. Όμως, σε κάθε απεικονιζόμενη σε φωτογραφία προθήκη, όταν ο χρήστης μεταβαίνει σε αυτή, αυτόματα, θα εμφανίζεται μια περιγραφική λίστα με τα εκθέματα εντός της συγκεκριμένης προθήκης, ώστε, να μπορεί να επιλέξει το έκθεμα που επιθυμεί, να το επεξεργαστεί οπτικά μεγεθύνοντάς το, αλλά και να διαβάσει πλήθος πληροφοριών που θα το συνοδεύουν και που θα αφορούν σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους.

Έτσι, οι φωτογραφίες θα λειτουργήσουν κι ως αφηγηματικές εικόνες που θα ξεδιπλώνουν στο νοητικό τις εκάστοτε ιστορίες των αντικειμένων. Θα αποτελούν οπτικά ενθύμια και μαρτυρίες κοινωνικής και υποκειμενικής ταυτότητας. Άλλωστε, οι εικόνες δεν είναι απελευθερωμένες από την πολιτισμική μάθηση (Danesi, 2017:85, 105, 84).

Όπως αποκαλύπτεται στο κινηματογραφικό έργο του Μ. Αντονιόνι (1966) (παρατίθεται: Danesi, 2017:

«(..) η αναζήτηση των στοιχείων ενός εγκλήματος στη μεγέθυνση μιας φωτογραφίας αποτελεί μεταφορά για την αναζήτηση στοιχείων της ίδιας μας της ύπαρξης στις δικές μας φωτογραφικές εικόνες» Danesi, 2017:106).

Ο χρήστης, θα μπορεί να περιηγηθεί σε τέσσερις κύριες ενότητες, βασιζόμενες στο νέο ταξινομητικό σύστημα του Μουσείου, δηλαδή, στην “Εγκληματολογική συλλογή”, στην “Ιατροδικαστική συλλογή”, στην “Τοξικολογική συλλογή”, στη “Συλλογή γενικού ενδιαφέροντος” (Sakki et. al., 2015:2).

Επιπροσθέτως, θα είναι εφικτή μέσω μιας πλατφόρμας επικοινωνίας, η αλληλεπίδραση των χρηστών. Αυτό σημαίνει ότι ερευνητές και φοιτητές, θα έχουν τη δυνατότητα επικοινωνίας και διάδρασης πάνω στα εκάστοτε ερευνητικά αντικείμενα που τους ενδιαφέρουν. Οι πληροφορίες περί τα αντικείμενα, θα είναι διαθέσιμες και στους επισκέπτες του Μουσείου, μέσω της χρήσης των QR codes που θα συνοδεύουν έκαστο έκθεμα.

Επιπλέον, θα υπάρχει και μια πλατφόρμα που θα απευθύνεται σε ερευνητές και διδακτορικούς φοιτητές, στην οποία θα αναρτώνται σχετικές έρευνες που έχουν διεκπονηθεί τόσο στην Ελληνική, όσο και στην Αγγλική, ώστε, να εμπλουτίζεται και να εξελίσσεται συνεχώς το διαθέσιμο ερευνητικό υλικό.

Πολλά από τα αντικείμενα του Μουσείου έχουν ευαίσθητο περιεχόμενο. Όπως επισημαίνει ο κ. Μωραΐτης:

«(...) κάποια εκθέματα, λόγω της ιδιαίτερης φύσης τους, όπως οι κεφαλές των ληστών, πρέπει να προστατευθούν από τη δημόσια έκθεση, για πλείονες λόγους που εμπίπτουν σε θέματα ηθικά, νομικά κ.α.».»

Έτσι, η πρόσβαση στα εκθέματα του Μουσείου και στο αρχειακό υλικό που τα συνοδεύει, θα μπορούσε να γίνεται μέσω χρήσης ειδικών κωδικών, παρεχόμενων από τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα των συναφών σπουδών ή ακόμα και με ειδικές άδειες που θα δίνει το Μουσείο, ανάλογα με την περίπτωση.

Κατά τη McKeown (2003) καθώς οι μουσειακός χώρος είναι περιορισμένος, η εκθεσιακή δυνατότητα περιορίζεται, κάτι που δεν συμβαίνει με την ψηφιοποίηση, αφού, στον κυβερνοχώρο, μπορεί να αναρτηθεί μεγάλος όγκος πληροφορίας (παρατίθεται: Theocharidis et.al., 2014:9) η οποία μπορεί να εμπλουτίζεται οποτεδήποτε. Παράλληλα, καθίσταται ευκολότερη η ταξινόμηση του συνόλου των εκθεμάτων, κάνοντας ευχερέστερη την αναζήτηση και την ανάκτηση πληθώρας πληροφοριών (Οικονόμου, 2004:1-3).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η προτεινόμενη ψηφιακή έκθεση θα περιλαμβάνει πλήθος φωτογραφιών των εκθεμάτων, συνοδευτικό φωτογραφικό κι αρχειακό υλικό, διεκπονημένες έρευνες, τυχόν θέματα μελλοντικών ερευνών και προσκλήσεις για χορηγίες και χρηματοδοτήσεις.

Η δυσκολία στην υιοθέτηση των νέων μέσων τεχνολογίας, μπορεί να υφίσταται εξαιτίας της έλλειψης διαθέσιμων κονδυλίων, στα περιορισμένα τεχνολογικά μέσα, στην υποστελέχωση, καθώς και στην έλλειψη χρόνου των εκάστοτε πολιτιστικών διαχειριστών (Κάβουρα, 2016:251- 252). Ωστόσο, η ψηφιοποίηση, αποτελεί το βασικότερο εργαλείο των πολιτιστικών οργανισμών που θα τους καταστήσει βιώσιμους.

4.3.1. Το μαχαίρι του λήσταρχου Φώτη Γιαγκούλα

Το πρώτο εκ των αντικειμένων που αναλύεται σημειωτικά, βάσει του μοντέλου της Susan Pearce είναι το μαχαίρι του λήσταρχου Φώτη Γιαγκούλα, η «Παρδάλα» [Εικόνα 3], όπως ο ίδιος συνήθιζε να το αποκαλεί, προσωποποιώντας το (Σακκή, 2018:228). Μάλιστα, πέρα από το μαχαίρι του ληστή με το «αγγελικό» πρόσωπο, στο Μουσείο βρίσκεται ταριχευμένο και το ίδιο του το κεφάλι (ΑΠΕ-ΜΠΕ, 2019). Ο Γιαγκούλας σκοτώθηκε το 1925 σε συμπλοκή με χωροφυλακή η οποία διήρκησε οκτώ ώρες. Το κεφάλι του, μάλιστα, τοποθετήθηκε σε κοινή θέα, για εκφοβιστικούς λόγους. Στη συνέχεια, στάλθηκε για ταυτοποίηση στην ιατροδικαστική υπηρεσία και αργότερα, ο καθηγητής Βασίλης Κωνσταντέλος, με ειδική διαδικασία τεχνητής μумιοποίησης, το διατήρησε σε φορμόλη (Newsbeast, 2017).

Κατά τον Mazower (2006):

«Ο Γιαγκούλας ήταν άξιος απόγονος των ληστρικών εκείνων σωμάτων που είχαν τρομοκρατήσει τη Θεσσαλονίκη και την ενδοχώρα της επί αιώνες (...) καυχιόταν μεγαλόστομα για τη “δική του δικαιοσύνη” (...) και αποκαλούσε τον εαυτό του “Βασιλιά των Ορέων”» (Mazower, 2006:454).

Το μαχαίρι, προβάλλει μια συγκεκριμένη εγκληματική δραστηριότητα, αποκαλύπτοντας την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του δράστη, αποτελώντας, επιπλέον κι ένα αντικείμενο-έμβλημα για το Μουσείο. Πρόκειται για ένα αγχέμαχο όπλο μονής κόψης, αποτελούμενο από μία μεταλλική κι ευθεία λεπίδα με ελαφριά κλίση προς τα πάνω και μία ξύλινη, ευθεία λαβή με καμπυλότητα στο τελείωμα που στη μέση της φέρει μικρή ανάγλυφη προεξοχή. Η λεπίδα και η λαβή, ενώνονται με το πάφλιο που είναι κατασκευασμένο από άργυρο, λειτουργώντας και διακοσμητικά (Σακκή, 2018:228-232).

Στη μία πλευρά του, το μαχαίρι ενέχει επιγραφή που αναγράφει:

«Προς τους πάντας. Μη δυνάμενος να εύρο ίδιους δικαίους παρά της δικαιοσύνης των Ελλήνων, ηναγγάσθην να τονίσω το δίκαιον της Παρδάλας ή Μαχαίρας. Όθεν η ύψιστος αυτή λειτουργός της ανάνδρου Δικαιοσύνης ονόματι Παρδάλα έχη τον λόγον από σήμερον εις πάντας τους αιωθούντας και απίστους. Η λειτουργία αυτής έσεται πάντοτε ειλικρινής και ουδέποτε θέλη λησμονήση τα Ιερά καθήκοντά της προς απονομή του δικαίου»

«Μάρτιος 1917».

(Στο:Σακκή, 2018:230).

Τα παραπάνω, αποδίδονται ως εξής:

«Προς όλους. Επειδή δεν μπορώ να βρω δίκαιο στη δικαιοσύνη των Ελλήνων, αναγκάστηκα να τονίσω το δίκαιο της Παρδάλας ή Μαχαίρας. Από τώρα και στο εξής η ύψιστη αυτή λειτουργία της ανάνδρης Δικαιοσύνης, η ονομαζόμενη Παρδάλα, έχει τον λόγο απέναντι σε όλους τους υπεύθυνους και άπιστους. Η λειτουργία αυτής της μαχαίρας θα είναι πάντα ειλικρινής και ποτέ δεν θα λησμονήσει τα Ιερά της καθήκοντα για την απονομή του δικαίου.

Μάρτιος 1917».

(Στο:Σακκή, 2018:230).

Στη δεύτερη πλευρά του, το μαχαίρι ενέχει πλαισιωμένη συμμετρική φυτική διάκοσμο όπου στο κέντρο της, υπάρχει ένας δικέφαλος αετός. Η ξύλινη λαβή, λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων που προσφέρει το ξύλο ως υλικό, είναι λιτά διακοσμημένη (Σακκή, 2018:230).

Όσον αφορά στην τυπολογική κατάταξη του μαχαιριού, αυτό αποτελεί όπλο. Τα όπλα χωρίζονται στα επιθετικά και στα αμυντικά. Διακρίνονται στα αγχέμαχα (σώμα με σώμα επιθέσεις) και στα εκηβόλα που χρησιμοποιούνται από μεγάλη απόσταση. Το συγκεκριμένο όπλο επίθεσης, ανήκει στην κατηγορία των αγχέμαχων. Επιπρόσθετα, τα όπλα χωρίζονται σε μονής και διπλής κόψης. Το παρόν περιγραφόμενο μαχαίρι είναι όπλο μονής κόψης. Επίσης, κατηγοριοποιείται με βάση τη χρονολογία της κατασκευής του (ανήκει στα τέχνηρα του 20ου αιώνα). Ως μουσειακό έκθεμα, φέρει κωδικό όνομα K-143. Το γράμμα K υποδηλώνει ότι πρόκειται για μαχαίρι (στην αγγλική γλώσσα: knife) το οποίο ήταν το 43ο εκ των όπλων της συλλογής. Εντάσσεται στην πρώτη εκ των έξι υποκατηγοριών, μαζί με άλλα επτά μαχαίρια μεγάλου μήκους (Σακκή, 2018:230-231).

Όσον αφορά στην ιστορία του, δημιουργήθηκε τον 20ο αιώνα και πιθανόν, κατασκευάστηκε από έναν τεχνίτη ή εργαστήριο. Με το συγκεκριμένο μαχαίρι, λέγεται ότι σκοτώθηκαν συνολικά 54 άνθρωποι (Σακκή, 2018:233). Το μαχαίρι, ως ένα έρεισμα μνήμης, έχει μια σύνθετη σχέση με το παρελθόν και το παρόν (Pearce, 2002:48). Την περίοδο όπου καθηγητής Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας στο ΕΚΠΑ ήταν ο Ι. Γεωργιάδης, το μαχαίρι, όπως και το κεφάλι του Φ. Γιαγκούλα εντάχθηκαν στις συλλογές του Μουσείου (Σακκή, 2018:234).

Σχετικά με το μικροπεριβάλλον του, αυτό, βρίσκεται εντός ξύλινης προθήκης που φέρει τον ταξινομητικό αριθμό 9, ενώ, συνυπάρχει με άλλα αγχέμαχα όπλα. Επιπλέον, σχετικά με το μακροπεριβάλλον του, περιβάλλεται από ξύλινες προθήκες που εμπεριέχουν αγχέμαχα και πυροβόλα όπλα κι εργαλεία (Σακκή, 2018:234). Έτσι, το μαχαίρι έχει επαναανοηματοδοτηθεί όντας, πλέον, ιεροποιημένο. Δεν αποτελεί ένα οποιοδήποτε όπλο, αλλά, το όπλο του ληστή με το «αγγελικό πρόσωπο», ενός από τους θρυλικότερους ληστές ο οποίος λέγεται ότι είχε σκοτώσει 54 ανθρώπους, ενώ, παράλληλα, η ίδια η ένταξη του μαχαιριού στη μουσειακή συλλογή, αυξάνει κατευθείαν την αξία του (ΑΠΕ-ΜΠΕ, 2019). Κατά τον Gossman, (παράτιθεται: Pearce, 2002):

«Το γεγονός ότι τα περισσότερα αντικείμενα είναι ευτελή μέσα στα συνηθισμένα τους πλαίσια δεν πρέπει να μας παραπλανά σχετικά με τη σημασία τους» (Pearce, 2002:46).

Η σημασία του μαχαιριού αλλάζει βάσει των υποκειμένων του. Για τον μαχαιροποιό, το συγκεκριμένο μαχαίρι αποτελούσε προϊόν κοπιαστικής εργασίας βιοπορισμού, ενώ, για τον αγοραστή του (ας υποθεθεί ότι ήταν ο Γιαγκούλας), ικανοποιούσε ανάγκες επιβίωσης (Σακκή, 2018:235). Όπως φαίνεται από το κείμενο που ο Γιαγκούλας ανέθεσε στον μαχαιροποιό να σκαλίσει, θεωρούσε ως αποτελεσματικότερες τις μεθόδους αυτοδικίας («αναγκάστηκα να τονίσω το Δίκαιο της Παρδάλας ή Μαχαίρας») (Σακκή, 2018:230). Το μαχαίρι αποτελούσε μία προέκταση του εαυτού του Γιαγκούλα, κατά τον ίδιο τρόπο που μία συλλογή, αποτελεί μέρος της ταυτότητας του συλλέκτη της (Pearce, 2002:90).

Ο Γιαγκούλας, όπως ακριβώς και ο χαρακτήρας του Καλάγιεφ¹⁷ στο έργο του Αλμπέρ Καμύ “Οι Δίκαιοι”, είναι υπέρμαχος της αυτοδικίας, αφού, όντας απογοητευμένος από την κυρίαρχη εξουσία της εποχής του και μη δεχόμενος τους όρους που αυτή επιβάλλει, αρνείται τη νομιμότητα και τη νομιμοποίησή της, επαναστατεί και θέτει το δικό του δίκαιο.

Κατά τον κ. Μωραΐτη, το συγκεκριμένο έκθεμα:

«Έχει ενδιαφέρον, διότι, ουσιαστικά, εδώ, προσπαθεί να εξηγήσει με κάποιο τρόπο το λόγο για τον οποίο διέπραξε κάποια εγκλήματα (...). Όλοι όσοι διαπράττουν (...) εγκλήματα, θα πρέπει να τα συνδέσουν με κάτι, προκειμένου να αιτιολογήσουν τις πράξεις τους (...) γιατί, αλλιώς, θεωρούνται απλά, κατά συρροή δολοφόνοι. Τώρα, το εάν ήταν όλοι αυτοί στυγνοί εγκληματίες, κατά συρροή δολοφόνοι ή τιμωροί, αυτό, είναι κάτι το οποίο θα το κρίνει η ιστορία. Εγώ, θεωρώ ότι εν τέλει, ήταν όλα μαζί».

Ο Giddens υποστηρίζει ότι όταν η παρέκκλιση αντιμετωπίζεται αποκλειστικά, ως επιβλαβής, παραβλέπεται η οπτική της κοινωνικής μεταβολής. Μία αλλαγή που αργότερα, μπορεί τελικά, να νομιμοποιηθεί, μπορεί να καταστεί πιο συμφέρουσα κοινωνικά. Μια ανεκτική κοινωνία στην παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, δεν είναι πάντοτε αποδιοργανωμένη, καθώς, έχει παρατηρηθεί ότι σε κοινωνίες που είναι πιο ελευθεριακές, τα ποσοστά εγκλημάτων βίας είναι χαμηλότερα (Giddens, 2009:295).

Κατά τον Ρίβερς, οι τύποι των δημιουργημένων από τον άνθρωπο αντικειμένων, εξελίσσονται «μέσω μιας διαδικασίας επιλογής και διασποράς» που διαμορφώνει την εξωτερική τους μορφή, βάσει φυσικών νόμων. Η εξελικτική πορεία, δηλαδή, των όπλων, αποκαλύπτει τις ακολουθίες της εξέλιξής τους που είναι αντίστοιχες με εκείνες της κοινωνικής εξέλιξης (παρατίθεται στο Pearce, 2002:154).

Τα άτομα χρησιμοποιούν τα αντικείμενα για να «ασκήσουν τη σημαίνουσα λειτουργία τους», κάνοντας «μια σημασιοδοτική πράξη» κι επιτρέπουν στον άνθρωπο να «αναλάβει την ελευθερία του», έστω κι αν αυτή αποτελεί δημιούργημα μιας έξωθεν βούλησης. Ο Σαρτρ, λέει: «η κοινωνία επέλεξε ο Ζενέ να είναι κλέφτης, και επομένως ο Ζενέ επιλέγει να είναι κλέφτης» (παρατίθεται: Barthes, 2016:100-101). Κατά τη φαινομενολογική προσέγγιση του Gell, τα αντικείμενα ενέχουν ικανότητα δράσης. Τα όπλα, δεν αποτελούν πρωτογενείς φορείς δράσης, ωστόσο, ενέχουν τη δυνατότητα διάθεσης της χρήσης τους, «μετατρέπουν τους ανθρώπους σε δαίμονες με εξαιρετική δύναμη» (παρατίθεται: Γιαλούρη, 2017:40).

Εντός μιας κοινωνίας, κάθε λειτουργία μετατρέπεται σε σημείο. Αφού, έχει διαμορφωθεί η έννοια της πιθανής χρήσης ενός όπλου, το ίδιο το μαχαίρι, μεταστρέφεται σε ένα από σημείο της ενδεχόμενης χρήσης του (Έκο, 1994:52). Το μαχαίρι του Γιαγκούλα αποτελεί σημείο με την έννοια του Barthes, συνδέοντας το μήνυμα (σημαινόμενο) με την εικόνα του σημείου (σημαίνον). Ως από αντικείμενο υφίσταται ως ένα μήνυμα. Ο Λιτς, διακρίνει ανάμεσα στο σημείο και στο σύμβολο του σημείου, υποστηρίζοντας ότι τα αντικείμενα αποτελούν σημεία, κάθε φορά που ισχύουν για όλα τα πράγματα των οποίων αποτελούν εγγενές μέρος, ενώ, αποτελούν σύμβολα όταν, μέσω μιας κοινωνικής σύμβασης, τοποθετούνται με ασύνδετους με

¹⁷ Ο χαρακτήρας του Καλάγιεφ στο έργο του Αλμπέρ Καμύ “Οι Δίκαιοι“, αναφέρει: «Κ’ ύστερα εμείς σκοτώνουμε για να χτίσουμε έναν κόσμο, όπου κανείς πια δε θα σκοτώνει! Δεχόμαστε να γίνουμε εγκληματίες για να γεμίσει, επιτέλους, η ζωή από αθώους (...). Υπάρχει κάτι πιο ποταπό ακόμη από το να είναι κανείς εγκληματίας: το να αναγκάζεις να εγκληματεί αυτός που δεν είναι φτιαγμένος για το έγκλημα» (Καμύ, 1999:18-19, 54, 58, 61).

αυτά παράγοντες. Το μαχαίρι του Γιαγκούλα, μεταφέρει σε μελλοντικό χρόνο τις εγκληματικές πράξεις του δράστη του. Έτσι, η parole του παρελθόντος καθίσταται κατά αέναο τρόπο τμήμα της σύγχρονης langue που επαναδομείται, συνεχώς, για να γίνει σύγχρονη parole, να αποκτήσει δηλαδή, νέο νόημα σε μία συνεχή σπειροειδή κίνηση. Επομένως, το μαχαίρι συνδέεται με παράγοντες με τους οποίους δεν έχει καμία εγγενή ή μετωνυμική σχέση. Έτσι, ως προς τους παράγοντες αυτούς, λειτουργεί ως σύμβολο. Ως αποτέλεσμα, οι νέες νοηματοδοτήσεις φέρουν μία ερμηνευτική σχέση όπου στη Σημειωτική, ονομάζεται μεταφορική. Ωστόσο, το μαχαίρι, πάντοτε, διατηρεί την εγγενή και πραγματική σχέση του με τον Γιαγκούλα και τις πράξεις του κι άρα, συνεχώς, λειτουργεί κι ως σημείο (Pearce, 2002:50). Κατά την Pearce (2002):

«Η ικανότητα των αντικειμένων να είναι ταυτόχρονα σημεία και σύμβολα, να μεταφέρουν ένα αληθινό τμήμα του παρελθόντος στο παρόν, αλλά και να υφίσταται ακατάπαυστα συμβολική επανερμηνεία, είναι η ουσία της ιδιόμορφης και διαφορούμενης ισχύος τους» (Pearce, 2002:50).

Έτσι, προκύπτει και το ερώτημα του Latour σχετικά με το ποιος σκοτώνει, ο άνθρωπος ή τα όπλα, αναφερόμενος στον «πολίτη-όπλο» και στο «όπλο-πολίτη». Όπως αναφέρει ο Dant, στον Latour (παρατίθεται: Γιαλούρη, 2017):

«Ο ανθρώπινος πρωταγωνιστής μεταμορφώνεται με την κατοχή του όπλου, αλλά και το όπλο μεταμορφώνεται με το να βρίσκεται στα χέρια κάποιου που είναι πρόθυμος να το χρησιμοποιήσει (...) με αποτέλεσμα η διαφορά ανάμεσα στους ανθρώπους και τους μη ανθρώπους να παραμένει ασαφής» (Γιαλούρη, 2017:40).

Κατά τον Gell (παρατίθεται: Γιαλούρη, 2017):

«Ο στρατιώτης δεν είναι απλώς άνθρωπος, αλλά, άνθρωπος με όπλο, αφού το όπλο συνιστά μέρος του και τον καθιστά αυτό που είναι (...). Δεν μπορούμε (...) να μιλούμε για στρατιώτες, χωρίς παράλληλα να αναφερόμαστε και στα όπλα τους, στο κοινωνικό πλαίσιο και στις στρατιωτικές τακτικές που συνεπάγεται αυτή η οπλική κατοχή» (Γιαλούρη, 2017:40).

Είναι γεγονός, ότι οι εγκληματίες, πολλές φορές, νιώθουν έλξη προς τη δημιουργικότητα και συγκεκριμένα προς τη συγγραφή διαφόρων κειμένων (ποιημάτων¹⁸, απομνημονευμάτων κ.α.) επάνω στα όπλα τους, καθώς, τους συντροφεύουν, αποτελώντας τα στηρίγματά της επιβίωσής τους (Σακκή, 2018:235). Τα όπλα, προεκτείνουν τα ανθρώπινα χέρια, τα νύχια και δόντια και η ρεαλιστική αυτή διαδικασία, ονομάζεται «αντικειμενοποίηση» (Pearce, 2002:233).

Πλέον, το μαχαίρι έχει μετατραπεί σε «ελκυστικό δείγμα αυθεντικής αντίκας», ενταγμένο στη μουσειακή συλλογή, αποτελώντας σημείο. Ενώ, επιβιώνει ως υλικό, δεν σταματάει να διατηρεί τη μετωνυμική του σχέση με τις διαπραχθείσες εγκληματικές πράξεις. Ως ένα σημείο, έχει μια αέναη σχέση με το παρελθόν, γεγονός που το καθιστά «αυθεντικό» και παράλληλα, συμμετέχει στις νέες επανανοηματοδοτήσεις που επιφέρει η κάθε διαδοχική parole (Pearce, 2002:53).

Κάθε είδους όπλο, αποτελεί πηγή δύναμης, αφού, λειτουργεί ως ένα μέσο επιβολής, και κύρους (Σακκή, 2018:236). Οι προερχόμενοι από το μαχαίρι συμβολισμοί, συναρτώνται με διάφορους κώδικες. Στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, κυριαρχούσε το φαινόμενο της κοινωνικής ληστείας,

¹⁸ Ο χαρακτήρας του Αννέκοφ, στο έργο του Αλμπέρ Καμύ "Οι Δίκαιοι", αναφέρει: «(...) η ποίηση είναι αδελφή της επανάστασης» (Καμύ, 1999:9).

στην περιοχή της Βαλκανικής, όπου οι λησταντάρτες-κλέφτες, έχοντας τη στήριξη των αγροτικών πληθυσμών και μέσα από ένα «δίκτυο αδερφοποιητών, φίλων και κουμπάρων», αναδιένεμαν τον πλούτο, ενώ, μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, ήταν πολύ συχνό το φαινόμενο της ηρωοποίησης τους (Καψωμένος, 2004:401). Κατά τον Καψωμένο, έχει ενδιαφέρον η αμφισημία του όρου «κλέφτης»:

«Για την εξουσία, τις ηγετικές τάξεις και τους “φρόνιμους χωρικούς” εσήμαινε “ληστής”· για τα θητικά στρώματα, τις ορεινές κοινότητες και τον εκτός οθωμανικής επικράτειας ελληνισμό εσήμαινε “αντάρτης”, “επαναστάτης”, με μια κλιμάκωση των συνδηλώσεων μέχρι την έννοια του λαϊκού ήρωα» (Καψωμένος, 2004:401).

Από τη μεριά των φορέων της εξουσίας, κάθε πολιτική αμφισβήτηση εξισώνεται με τα σημασιολογικά πρότυπα: «συμμορίτης-συμμορία», «τρομοκράτης τρομοκρατία». Δηλαδή, πέρα από την άσκηση της κρατικής βίας, επιπλέον, χρησιμοποιούνται σε σημειολογικό επίπεδο, αρνητικές συνυποδηλώσεις. Όμως, η φαλκίδευση των κοινωνικών σημασιακών κωδίκων, ενδυναμώνει την καχυποψία των πολιτών. Έτσι, η έννοια του νόμιμου συνενώνεται με το συμφραστικό σήμα του αδίκου, ενεργοποιώντας, τελικά, στην κοινωνική συνείδηση μία αντίστροφη αναλογία και το παράνομο, τελικά, να ενώνεται με το συμφραστικό σήμα του δικαίου. Αποτελεσματικά, καθίσταται λογικά αναγκαία, η αλληλεγγύη των πολιτών προς κάθε διωκόμενο άτομο και η προστασία του από τους εξουσιαστικούς φορείς. Επομένως, κατά τους εθιμικούς κανόνες, οι οποίοι λειτουργούν ως άγραφοι πολιτισμικοί κώδικες, προκύπτει ότι ο παρεκκλίνων άνθρωπος δικαιούται προστασία (Καψωμένος, 2004, 407-408). Η συνάρτηση ανάμεσα στο δίκαιο και το νόμιμο που είναι κι ένα από τα αντικείμενα που μελετά η Εγκληματολογία (Φαρσεδάκης, 2005:13), αποκαλύπτει πολλά για την κοσμοαντίληψη ενός κοινωνικού μορφώματος. Ο ελληνικός λαός, έχει αποδειχθεί ότι αναπτύσσεται υπό αντάρτικους κι επαναστατικούς προσανατολισμούς που τον φέρουν σε αντιπαράθεση με την εκάστοτε κυρίαρχη εξουσία, αφού, ο νόμος έχει αποκτήσει αρνητικές συμπαράδηλώσεις (Καψωμένος, 2004):

«Η κρατική εξουσία είναι εξ’ ορισμού ύποπτη για ιδιοτέλεια και αδικία εις βάρος του πολίτη. Συνεπώς, η νομιμότητα της εξουσίας δε συνδέεται με το δίκαιο, αλλά με το άδικο. Έτσι, το σημασιακό σύστημα συμπληρώνεται ως εξής: νόμιμο=εξουσία (-) vs δίκαιο=άτομο/κοινωνία (+)» (Καψωμένος, 2004:407-408).

Οι ληστές, διακρίνονται, αρχικά, σε αυτούς που φέρουν το στίγμα του περιθωριακού ατόμου κι εκλαμβάνονται ως εγκληματίες, καθώς αντιστέκονται στην άρχουσα εξουσία. Τέτοιοι ήταν οι κλέφτες που ουσιαστικά, έχοντας το λαϊκό έρεισμα, αποτελούσαν προϊόντα της αγροτικής κοινωνίας κι αφορούσαν στην κοινωνική ληστεία. Περαιτέρω, διακρίνονται στους ληστές που έχουν απωλέσει το λαϊκό έρεισμα και διάκεινται εχθρικά προς όλη την κοινωνία, αφορούν στη «γυμνή ληστεία» και είναι κατασκευάσματα της αστικής κοινωνίας. Τέλος, υπάρχουν αυτοί που κατά την αρχαιότητα διεξήγαγαν επιδρομές σε караβάνια και διάφορους οικισμούς, ενώ, σε αυτούς, εντάσσονται και οι πειρατές (Δημητρίου, 2009:140).

Όσον αφορά στην κατηγορία των κοινωνικών ληστών, αναπτύχθηκαν τρεις θεωρίες. Αρχικά, αναφέρονται σε απομονωμένες κοινότητες που συγκροτούνται μέσω της βεντέτας. Κατ’ άλλη θεωρία, η κοινωνική ληστεία είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας της εκάστοτε εξουσίας να διατηρήσει την αυτοδυναμία της και τέλος, η κοινωνική ληστεία θεωρείται ότι αποτελεί μια

«πρωτόγονη μορφή κοινωνικής διαμαρτυρίας». Δηλαδή, ο όρος ενέχει πολυμορφία κι επηρεάζεται από την εκάστοτε κοινωνία που τον δημιουργήσε (Δημητρίου, 2009:140).

Συνοπτικά, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ληστή είναι ότι προέρχεται από ακέφαλες και κτηνοτροφικές κοινωνίες και πέρα από οικονομικά, τα κίνητρά του είναι η εξισορρόπηση της αδικίας των νόμων, φέροντας το χαρακτήρα του προστάτη, μέσω της εκδίκησης. Περαιτέρω, χαρακτηριστικό ενός ληστή είναι η επίδειξη της παλικάριάς του μέσα από πράξεις αρπαγής, με τις οποίες φέρει σε ισορροπία τις διεκδικήσεις εξουσίας που υπακούν σε ορισμένο κώδικα τιμής. Παράλληλα, οι βασικότερες δραστηριότητές του αφορούν σε μη νόμιμες ενέργειες (π.χ. οπλοχρησία, ζωοκλοπή, απαγωγή κ.α.) (Δημητρίου, 2009:141-142). Αναλυτικότερα:

«Ο ληστής δεν αποσκοπεί, ούτε οδηγεί στην απελευθέρωση της κοινότητας. Αναπερνάει την ελπίδα των φτωχών για αντίσταση, αλλά τη διαχειρίζεται με όρους απόκτησης του τίτλου του άρχοντα (...) η τιμή των λιστών-κλεφτών (...) συνιστά τη χαρισματική δύναμη εκείνου που δεν κατέχει τίποτα» (Δημητρίου, 2009:140).

Η ηρωοποίηση των ληστών από τα λαϊκά στρώματα, οφείλεται στο ότι προήγαγαν εξισωτικές κοινωνικές ταξικές αξίες, μέσω της αναδιανομής του πλούτου, ενεργώντας ως «θεματοφύλακες των παραδοσιακών αξιών». Η γοητεία τους οφείλονταν στην απειλητική αύξηση των οικονομικών ανισοτήτων που εδράζονταν στο βιομηχανικό μοντέλο της κοινωνίας που προωθούσε το εθνικό-κράτος, στη «διάδοση του ληστρικού μυθιστορήματος», και στο ότι η βία τους ήταν ηπιότερη από του κράτους. Κατά τον Φουκώ, ωστόσο, μετά τον 17ο αιώνα, ο ποινικός κρατικός μηχανισμός δημιούργησε τους εγκληματίες, καθιστώντας μισητούς τους λαϊκούς ήρωες (παρατίθεται: Δημητρίου, 2009:144-145).

Κάθε είδους όπλο κι «επιτελεστικά», αποκαλύπτοντας τους ρόλους του εκάστοτε κοινωνικού φύλου, ως εκφράσεις της κοινωνικής κι ατομικής ταυτότητας (Κολύρη, 2017:36). Κατα την Pearce (2002):

«Το αν και κατά πόσον τα όπλα έχουν πράγματι έναν απερίφραστο φαλλικό συμβολισμό, έχει ελάχιστη σημασία, διότι οι πάντες γνωρίζουν (...) ότι τον έχουν (...). Η διάλεκτος των πυροβόλων όπλων (...) είναι τόσο έντονα φορτισμένη με σεξουαλικά υπονοούμενα» (Pearce, 2002:94-96).

Αυτός είναι, ίσως, κι ο λόγος εξαιτίας του οποίου η θανάσιμη βία, αποτελεί κυρίως, αντρική υπόθεση, αφού, σύμφωνα με μία τριακονταετή μελέτη που έλαβε χώρα στη Σουηδία, εννιά στις δέκα ανθρωποκτονίες διαπράττονται από άντρες. Τα Ηνωμένα Έθνη, σε έρευνά τους το 2003, κατέληξαν στο ότι οι άντρες αποτελούν το 96% των δραστών που διαπράττουν ανθρωποκτονίες παγκοσμίως (Perez, 2019:24-25) και οι γυναίκες, κατά τον Μέρτον, θα έπρεπε να έχουν μεγαλύτερα ποσοστά παρέκκλισης, αφού, αντιμετωπίζουν περισσότερα εμπόδια κοινωνικής εξέλιξης. Οι στατιστικές φύλου κι εγκληματικότητας, αποκαλύπτουν ότι τα αδικήματα των γυναικών, σπανίως χαρακτηρίζονται από βιαιότητα, στην πλειοψηφία τους είναι ήσσονος σημασίας και δεν λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο. Ως «γυναικεία εγκλήματα» χαρακτηρίζονται οι μικροκλοπές, τα εγκλήματα κατά της δημόσιας τάξης, όπως η πορνεία ή η δημόσια μέθη. Από τα χαρακτηριζόμενα ως «αντρικά εγκλήματα», (π.χ. ένοπλη ληστεία), τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών είναι χαμηλά. Βέβαια, πρέπει να αναγνωρισθεί το γεγονός ότι οι αστυνομικές αρχές μπορεί να εκλαμβάνουν τις γυναίκες ως λιγότερο επικίνδυνες κι έτσι, να προσπερνούν ορισμένα αδικήματά τους, για τα οποία, όμως,

οι άντρες θα συλλαμβάνονταν. Ως επιστέγασμα προκύπτει ότι το έγκλημα προσδιορίζεται από το φύλο (παρατίθεται στο Giddens, 2009:273-277), ωστόσο, υπάρχει κι ένας «σκοτεινός αριθμός της εγκληματικότητας» που παρεμποδίζει τη λεπτομερή γνώση περί του εγκλήματος. Η αφανής εγκληματικότητα, αφορά σε μη καταγραφόμενα από την αστυνομία ή εισαγγελία περιστατικά και σε μη καταγγελλόμενες εγκληματικές ενέργειες (Φαρσεδάκης, 2005:46).

Ένα παράδειγμα, αποτελεί ο σκοτεινός αριθμός του εγκλήματος του βιασμού, καθώς, μόνο ένα μικρό ποσοστό υποπίπτει στη γνώση των αρμόδιων αρχών και καταγράφεται στις επίσημες στατιστικές, ενώ, ο πραγματικός αριθμός είναι πενταπλάσιος. Οι περί εγκλήματος αντιλήψεις, επηρεάζονται άμεσα από τις εκάστοτε κοινωνικές ιδεολογίες. Έτσι, ο βιασμός, συνδέεται με τον ανδρισμό, τη δύναμη, τη σκληρότητα. Κατά την Estrich, ο βιασμός δεν αποτελεί «αποτέλεσμα μιας ακατανίκητης σεξουαλικής επιθυμίας», αλλά, συνδέεται με «συναισθήματα της δύναμης και της υπεροχής» και τον γυναικείο εξευτελισμό, ενώ, κατά την Brownmiller, ο βιασμός είναι ένα «σύστημα ανδρικού εκφοβισμού» που υιοθετείται με στόχο την πρόκληση φόβου και περιορισμού του γυναικείου φύλου (παρατίθεται: Giddens, 2009:283, 285-286).

Η δικαιολογητική βάση της ανδρικής εγκληματικότητας εδράζεται στο ότι αρχικά, στις φτωχότερες αστικές συνοικίες, τα αγόρια καθίστανται μέλη συμμοριών από νεαρή ηλικία, συμμετέχοντας σε έναν «υποπολιτισμό» που τελικά, μετατρέπεται σε τρόπο ζωής και από τη στιγμή που λαμβάνουν το στίγμα του εγκληματία, ξεκινούν να εγκληματούν. Αυτή η συμπεριφορά κατά την Κάμπελ, αποτελεί «αντίδραση σε μία κρίση ανδρισμού» που εδράζεται στα υψηλά ποσοστά ανεργίας. «Τα υψηλά ποσοστά ανδρικής ανεργίας δημιούργησαν μια νέα κατηγορία εγκληματικής σταδιοδρομίας» (παρατίθεται: Giddens, 2009:280-281). Παράλληλα, όμως, η παραδοσιακή εικόνα της γυναίκας που δεν εγκληματεί έχει καταρριφθεί, λόγω της αλλαγής της κοινωνικής της θέσης (Μαυρής, 1988:150).

Με βάση το εμφανιζόμενο τη δεκαετία του 1960 στην Εγκληματολογία, ρεύμα της συμβολικής διαντίδρασης, ο πρωτογενώς παρεκκλίνων, εγκληματεί χωρίς να έχει τεθεί υπό κοινωνικό έλεγχο, ενώ, ο δευτερογενώς παρεκκλίνων, έχοντας περάσει από το πρωτογενές στάδιο κοινωνικού ελέγχου, δημιουργεί για τον εαυτό του την «κοινωνική κατάσταση του εγκληματία», αναδομώντας ολικά την προσωπικότητά του, ως αποτέλεσμα του «στίγματος» που του απέδωσαν τα άτομα του κοινωνικού συνόλου, αλλά και τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (Φαρσεδάκης, 2005:112).

Το μαχαίρι του Γιαγκούλα, ενέχει μεταφυσικές ιδιότητες, αφού, θεωρείτο ότι προστάτευε τον ιδιοκτήτη του από «τις καταχθόνιες δυνάμεις του αόρατου κόσμου και την κακιά ώρα», ενώ, η ιδιότητα της σκληρότητας θεωρείτο ότι μεταβιβάζονταν «εξ επαφής» μέσω μαγείας, στον άνθρωπο που το έφερε (Σακκή, 2018:236). Το μαχαίρι, αποτελεί σημειολογική οντότητα όταν βρει τη θέση του μέσα σε πλαίσιο αντιθέσεων με άλλες σημασιολογικές μονάδες (π.χ. τουφέκι, πιστόλι, εκρηκτικός μηχανισμός κ.α.). Έτσι, υπάρχει ένας τουλάχιστον τρόπος θεώρησης όλων των πολιτισμικών φαινομένων σε σημειωτικό επίπεδο: ό,τι δεν μπορεί να μελετηθεί σημειωτικά, αναλύεται σε επίπεδο δομικής σημασιολογίας (Εκο, 1994:56-57).

4.3.2. Η γκιλοτίνα

Το επόμενο εκ των αντικειμένων που αναλύονται σημειωτικά, είναι η γκιλοτίνα ή λαιμητόμος ή καρμανιόλα που αποτελεί τη μοναδική στο είδος της, στην Ελλάδα [Εικόνες 4α-β]. Ως έκθεμα, φέρει τον αριθμό καταγραφής: G-1, εμπεριέχεται στην “Εγκληματολογική συλλογή” και συγκεκριμένα, στην υποκατηγορία “Συλλογή πολεμικού υλικού”. Είναι γαλλικής κατασκευής, χρονολογούμενη γύρω στο 1789 κι αποτελεί μηχανισμό καρατόμησης. Είναι ξύλινη και ενέχει μία ένθετη μεταλλική λάμα, συνοδευόμενη από μία επιπλέον, μεταλλική λάμα κι ένα ψάθινο καλάθι. Η διαδικασία της καρατόμησης λαμβάνει χώρα μέσω της πτώσης της μεταλλικής λεπίδας ανάμεσα σε δύο ορθοστάτες, κόβοντας το λαιμό του εκάστοτε καταδικασμένου την ώρα που κείται μπρούμυτα πάνω σε πάγκο (Σακκή, 2018:162).

Σύμφωνα με τον κ. Μωραΐτη:

«Δεν είναι όλα τα μέρη της πρωτότυπα. Έχει ανακατασκευαστεί. Βέβαια, τα βασικά της τμήματα είναι πρωτότυπα: το μαχαίρι, τα τμήματα συγκράτησης της κεφαλής».

Η γκιλοτίνα, έφτασε στην Ελλάδα το 1833 με τον Λουδοβίκο Α' τον Βαυαρό ο οποίος ήταν πατέρας του Όθωνα και ως καταναγκαστικό μέσο επιβολής της εξουσίας, λειτούργησε μέχρι το 1913. Αποτελεί μηχανικό όργανο που χρησιμοποιήθηκε για τον αποκεφαλισμό διάφορων εγκληματιών. Στην Ελλάδα, έφτασε με τη συνοδεία Γάλλου δήμιου ο οποίος προσφέρθηκε να εκπαιδεύσει Έλληνες δήμιους στη χρήση της. Ωστόσο, κανείς εκ των Ελλήνων δεν ήθελε να καταστεί δήμιος κι έτσι, εκπαιδεύτηκαν ένας Γάλλος κι ένας Βούλγαρος, πάνω σε κεφάλια προβάτων. Οι δήμιοι ήταν εγκληματίες βαρυποινίτες, καταδικασμένοι σε θάνατο, όπου τα δικαστήρια είχαν μετατρέψει την ποινή τους σε ισόβια κάθειρξη. Ευρίσκοντο στο Μπούρτζι, μακριά από τους κατοίκους του Ναυπλίου, όντας έγκλειστοι κι έβγαιναν με συνοδεία χωροφυλακής, κάθε φορά που επρόκειτο να καρατομηθεί κατάδικος. Η γκιλοτίνα, παρά το ότι ήταν τοποθετημένη στο Μπούρτζι, ωστόσο, ήταν μετακινούμενη. Μέχρι και το 1913 όπου και αποσύρθηκε, στη συγκεκριμένη γκιλοτίνα είχαν αποκεφαλιστεί 89 κατάδικοι (Μουτζούρα, 2018). Ο πρώτος που καρατομήθηκε ήταν ο Γεώργιος Μητρομαργαρίτης, ένας ληστοπειρατής που είχε διαπράξει πάνω από 50 φόνους (Μηχανή του χρόνου, 2021).

Ο κ. Μωραΐτης αναφέρει:

«(...) σε μία εξέγερση κατά του Όθωνα, προσπάθησαν να την κάψουν τη λαιμητόμο και για να αποφευχθεί αυτό στο μέλλον, την έκαναν κινητή. Τη φόρτωναν σε ένα κάρο και την περιέφεραν στην Περιφέρεια, στις περιοχές που επρόκειτο να γίνει η καρατόμηση, η εκτέλεση».

Κατά τον κ. Μωραΐτη, ο θάνατος με τη γκιλοτίνα:

«Ήταν ανώδυνος, όταν, φυσικά, οι λεπίδες βρίσκονταν σε μια καλή κατάσταση. Κι εδώ, υπάρχει μια μεγάλη ιστορία γι' αυτό, διότι, κάποια στιγμή, υπήρχε πολύ μεγάλη αντίδραση για τη χρήση της λαιμητόμου ως μέσο επιβολής θανατικής ποινής εκείνη την περίοδο, διότι, δεν μπορούσε ο κόσμος να αποδεχθεί την εικόνα ενός ατόμου το οποίο καρατομείται μπροστά στα μάτια του κόσμου. Δεν ήταν τόσο εξοικειωμένοι, όπως σε άλλες χώρες της δυτικής Ευρώπης με αυτό το θέαμα. Γι' αυτό και κάθε φορά όπου γίνονταν καρατομήσεις, υπήρχε κόσμος που δυσανασχετούσε, σε σημείο να λιντζάρουν το δήμιο και τους βοηθούς του. Δηλαδή, ήταν πάντα ταραχώδης ο τρόπος με τον οποίο γίνονταν οι καρατομήσεις. Να σας θυμίσω, ότι μόλις έγινε η σύσταση του νέου ελληνικού κράτους, η θανατική ποινή ήταν ο τουφεκισμός.

Και το 33' που έφερε τη λαιμητόμο ο Όθωνας, αποφασίστηκε με βασιλικό διάταγμα, η θανατική ποινή να διενεργείται διά της λαιμητόμου. Έχουμε, λοιπόν, ιστορίες εδώ, όπου πέρα από τις εξεγέρσεις και τη δυσσέρεσκεια του λαού, είχαν στομώσει τα μαχαίρια αυτά που βλέπετε και υπάρχουν μαρτυρίες για κάποιο άτομο το οποίο κατατομήθηκε και δεν πέθανε αμέσως και γυρνάει και λέει στο δήμιο "γιατί με βασανίζεις;" , οπότε, ξανανέβηκε η λεπίδα επάνω και το ξαναέκαναν, πετυχαίνοντας, τελικά, τον πλήρη αποκεφαλισμό. Οπότε, υπήρχαν και τέτοια ζητήματα. Έχουμε καταγεγραμμένες, στα αρχεία του μουσείου, γύρω στις 89 κατατομήσεις, δηλαδή, 89 καταδικασμένοι σε θάνατο, έχουν κατατομηθεί με τη συγκεκριμένη λαιμητόμο».

Τα βασανιστήρια, αναφέρονται στη σκόπιμη πρόκληση σωματικού πόνου, με στόχο την απόσπαση ομολογίας, ή φέρουν έναν κατεξοχήν εκδικητικό χαρακτήρα. Αποτελούν όργανο επιβολής της εκάστοτε εξουσίας που χρησιμοποιεί ως όπλο την οδύνη. Συνήθως, συνοδεύουν τη θανάτωση ή καταλήγουν σε αυτή, γι' αυτό, λαμβάνουν χώρα και δημοσίως, έχοντας έναν «τελετουργικό χαρακτήρα» (Δημητρίου, 2009:167). Κατά τον Φουκώ, (παρατίθεται: Δημητρίου, 2009):

«Τα βασανιστήρια συνιστούν αναμέτρηση μεταξύ του δικαστή-εξουσίας και του ενόχου-ανταρσίας (...). Οι συσχετισμοί εξουσίας ασκούν πάνω στο σώμα άμεσο έλεγχο (..) ώστε η τιμωρία (..) συνιστά (...) επίδειξη της δύναμής της με θεατή το λαό» (Δημητρίου, 2009:167).

Από τον 19ο αιώνα, οι ποινές αλλάζουν με βάση τους ενόχους, ενώ, εξαφανίστηκε το σώμα σαν κύριος στόχος της ποινικής καταστολής (Φουκώ, 1989:17). Παράλληλα, δεδομένου ότι οι φυλακές λειτουργούσαν αποτελεσματικά στην εκπαίδευση των εγκληματιών, ο δημόσιος κολασμός άρχισε σταδιακά, να εκλείπει. Πριν από τις αρχές του 19ου αιώνα, στις φυλακές παρέμεναν ως έγκλειστοι άτομα που επρόκειτο να εκτελεσθούν. Πολύ αργότερα, η φυλάκιση εκλαμβάνόταν ως ένας τρόπος, «βελτίωσης» του ατόμου και προφύλαξης της κοινωνίας (γενική και ειδική πρόληψη) (Giddens, 2009:268-269). Κατά τον Φουκώ (1989):

«Στα τέλη του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου, παρ' όλο που υπήρξαν ακόμα μερικές εντυπωσιακές αναλαμπές, η ζοφερή τιμωρητική φιέστα αρχίζει λίγο-λίγο να σβήνει (...). Από τη μία έχουμε την εξαφάνιση του θεάματος της τιμωρίας (...). Η δημόσια εκτέλεση της ποινής είχε διατηρηθεί στη Γαλλία ως τα 1831, παρ' όλες τις βίαιες επικρίσεις - "αηδιαστική σκηνή" την αποκαλούσε ο Real- και καταργήθηκε οριστικά τον Απρίλη του 1831» (Φουκώ, 1989:17-18).

Η λέξη «τιμωρητικότητα» αποτελεί απόδοση του αγγλικού όρου "punitiveness". Παραπέμπει στο ρήμα «τιμωρώ» (τιμή+ορώ), η αρχική έννοια του οποίου αναφερόταν σε αυτόν που προστατεύει την τιμή κάποιου, ενώ, αργότερα, σήμαινε αυτόν που εκδικείται, επιβάλλοντας ποινή. Η τιμωρητικότητα, υπάρχει και στην έννοια του ρήματος «κολάζω» που σήμαινε ακρωτηριάζω και στη συνέχεια, ελέγχω και τιμωρώ. Το λατινικό ρήμα "punio" μεταφράζεται ως «κολάζω τινά», αναφερόμενο στο ουσιαστικό "punitor" που σημαίνει τιμωρητής. Από τα παραπάνω, διαφαίνεται η άμεση σύνδεση των εννοιών της «ποινής», της «επιβολής», της «τιμώρησης» και της «τιμωρητικότητας». Αυτή η σύνδεση επικρατούσε μέχρι τη στιγμή που η εγκληματολογική έννοια του όρου «ποινή», αποσυνδέθηκε από την αποκλειστικά τιμωρητική της σκοπιμότητα κι ενέταξε στο σημασιολογικό της πεδίο, έννοιες όπως «επανεκπαίδευση» και «αποκατάσταση» (Ζαραφονίτου, 2008:21). Κατά τον Cohen Stanley, (παρατίθεται: Ζαραφονίτου, 2008), τα κυριότερα χαρακτηριστικά μιας τιμωρητικής στάσης είναι ότι:

«εμπλέκει την επιβολή πόνου (rain), βλάβης/ζημίας (harm) και βασάνων (suffering) στα άτομα κατά τρόπο εξαναγκαστικό αλλά απρόσωπο από ειδικούς, συχνά νόμιμα εξουσιοδοτημένους, φορείς» (Ζαραφωνίτου, 2008:22).

Η ιστορία έχει δείξει ότι η βία επάνω στο ανθρώπινο σώμα, επιδεινώνεται από ασταθή καθεστώτα. Η πρώτη θεσμική κατάργηση των βασανιστηρίων, έλαβε χώρα στη Σουηδία το 1734. Από τα 189 κράτη-μέλη του ΟΗΕ, τα 129 έχουν υπογράψει την απαγόρευσή των βασανιστηρίων (παρατίθεται: Δημητρίου, 2009:169, 175). Το 1787, ο Rush, υποστήριξε (παρατίθεται: Φουκώ, 1989):

«Ζω πάντα με την ελπίδα πως πλησιάζει ο καιρός όπου η αγχόνη, η στηλίτευση, το ικρίωμα, η μαστίγωση, ο τροχός, θα θεωρούνται στην ιστορία των βασανιστηρίων (..) αποδείξεις της αδύναμης επιρροής της λογικής και της θρησκείας πάνω στην ανθρώπινη νόηση» (Φουκώ, 1989:20).

Στην Ελλάδα, την περίοδο του Καποδίστρια, η εφαρμογή της θανατικής ποινής ήταν περιορισμένη. Αργότερα, με τον ερχομό του Όθωνα, άρχισε να εξαπλώνεται. Το 1833 λαμβάνει χώρα η σύνταξη του Ποινικού Κώδικα όπου στο άρθρο 5 ορίζεται ως βασικό μέσο επιβολής της θανατικής ποινής, η λαιμητόμος («Ο καταδικασθείς εις θάνατον, αποκεφαλίζεται διά της λαιμητόμου εις τόπον δημόσιον, ορισμένον διά της ποινικής αποφάσεως»). Ο ερχομός της γκιλοτίνας, αποσκοπούσε στη μετατροπή της λαιμητόμου ως το κύριο «εργαλείο» καταναγκασμού, προστατεύοντας, έτσι, την εξουσία του Όθωνα (Σακκή, 2018:52).

Το ανθρώπινο υλικό που σχετίζεται με το θάνατο και το μακάβριο ήταν πάντοτε δημοφιλές (Pearce, 2002:90), γι' αυτό, ήδη, από πολύ νωρίς, εμφανίστηκε το φαινόμενο του «θανατοτουρισμού» (Stone, 2006:145). Έτσι, για την ελληνική κοινωνία, οι θανατικές ποινές αποτελούσαν κάτι το αξιοπερίεργο. Τα πλήθη συγκεντρώνονταν από νωρίς το πρωί για να παρακολουθήσουν τις καρατομήσεις, ενώ, δεν ήταν σπάνιο το να νοικιάζουν δωμάτια σε σημεία με πλεονεκτική ορατότητα του μακάβριου θεάματος (Σακκή, 2018:52). Πέρα από δημόσια θεάματα, οι εκτελέσεις λειτουργούσαν και ως ένα ορατό μέσο εκφοβισμού κι υπενθύμισης της δύναμης της εκάστοτε κυρίαρχης εξουσίας (Stone, 2006:146-147). Βέβαια, ο παριστάμενος στις εκτελέσεις, λαός, συνήθως, λιθοβολούσε τους δήμιους, εκφράζοντας, έτσι, την αποδοκιμασία του, ενώ, επευφημούσε τους εγκληματίες ως ήρωες (Μηχανή του Χρόνου, 2021).

Ο κ. Μωραΐτης, αναφέρει:

«Μάλιστα, όταν ήταν στο Παλαμίδι, ο Αρναούτ, ο οποίος ασκούσε για οκτώ χρόνια τις υπηρεσίες του, όταν αποφάσισε μαζί με το βοηθό του να σταματήσει τη δράση του ως δήμιος και μάλιστα, προσπάθησε να διαφύγει ένα βράδυ από το Ναύπλιο, δεν πρόλαβε και τον βρήκαν νεκρό μαζί με το βοηθό του. Τον μαχαίρωσαν, σε μία παραλία στο Ναύπλιο, μαζί με όλα τα χρήματα τα οποία είχε αποκομίσει από αυτό το προσοδοφόρο γενικά, επάγγελμα. Καταλαβαίνετε, ότι το κίνητρο ήταν η εκδίκηση κι όχι να τους ληστέψουν».

Η γκιλοτίνα στην Ελλάδα ξεσήκωσε πολλές αντιδράσεις και με τον ερχομό δύο καινούργιων λαιμητόμων στο Ναύπλιο, οι κάτοικοι τις έκαψαν. Το 1913 οι καρατομήσεις έλαβαν επίσημα, τέλος, ενώ, επανήλθε ο τουφεκισμός ως μέσο τιμώρησης (Μηχανή του Χρόνου, 2021).

Ο Deluze, υποστηρίζει ότι η παρανομία κατανοείται ως μία μορφή περιεχομένου και η φυλακή ως μία εκφραστική μορφή. Έτσι, για να γίνει αντιληπτή η μεταβλητή έννοια του εγκλήματος, θα πρέπει να μελετηθεί ο τρόπος κατά τον οποίο χτίζονται οι φυλακές οι οποίες έχουν ορισμένη αρχιτεκτονική δομή και οι χώροι τους οργανώνονται συγκεκριμένα. Ακόμα και σήμερα, μία φυλακή μπορεί να είναι ένα ηλεκτρονικό βραχιόλι, αλλά, ακόμα και ο ίδιος ο ανθρώπινος εγκέφαλος (παρατίθεται: Fabbri, 2005:42-43). Κατά τη νεοκλασική θεωρία, το άτομο ήταν ελεύθερο να μην διαπράξει κάποιο έγκλημα κι έτσι, εφόσον προέβαινε σε μία μη νόμιμη πράξη, θα έπρεπε να τιμωρείται. Η ποινή ως τιμωρία, ξεκίνησε να γίνεται αντιληπτή και σε όρους αναμόρφωσης, αποτροπής του στιγματισμού και κοινωνικής επανένταξης (Λάζος, 2007:31). Κατά τον Φουκώ:

«Η πειθαρχία μπορεί να είναι αποτελεσματική μόνο μέσα από τον έλεγχο και τη δόμηση του χώρου (...) Οι φυλακές μοιάζουν με τα νοσοκομεία, που μοιάζουν με τα σχολεία και τα εργοστάσια, που μοιάζουν με τις φυλακές» (παρατίθεται στο Tilley, 2017:230).

Όσον αφορά στο μικροπεριβάλλον της, η γκιλοτίνα βρίσκεται σε μικρή ορθογώνια αίθουσα κι επάνω είναι τοποθετημένο ένα βάζο με ένα κεφάλι, κυρίως, λόγω έλλειψης χώρου. Ο κ. Μωραϊτης, όταν ρωτήθηκε για το κεφάλι, ανέφερε:

«Συνοδεύεται, αλλά, δεν έχει κατατομηθεί το συγκεκριμένο άτομο. Βλέπετε, αναγράφεται ότι η εν λόγω κεφαλή φέρει τραύμα από τσεκούρι».

Όσον αφορά στο μακροπεριβάλλον, σε κοντινή από τη γκιλοτίνα απόσταση, βρίσκονται ξύλινες προθήκες που εμπεριέχουν βρόχους από περιστατικά αυτοκτονίας κι επίσης, ταριχευμένα κεφάλια ληστών.

Ο μηχανισμός της γκιλοτίνας, αποτελούσε στρατηγική που υποχρέωνε τα τα ανθρώπινα σώματα να σημαίνουν τον απαγορευτικό νόμο ως την ίδια την πεμπτουσία τους. Ο νόμος κατά τον Φουκώ, δεν εσωτερικεύονταν κατά κυριολεκτικό τρόπο, αλλά, εντάσσονταν κατά τρόπο που να παράγονται σώματα που τα ίδια, να σημαίνουν τον νόμο. Ο νόμος γινόταν «εντελώς φανερός αλλά και εντελώς λανθάνων», ελάμβανε χώρα μια «πολιτική του σώματος» (παρατίθεται: Butler, 2009:176-177). Κατά τον Φουκώ, η ψυχή (παρατίθεται: Butler, 2009):

«παράγεται σταθερά πέριξ, επί, εντός του σώματος από τη λειτουργία μιας εξουσίας η οποία ασκείται πάνω σ' αυτούς που τιμωρούνται» (Butler, 2009:176).

4.3.3. Αντικείμενα μαγανείας

Η συγκεκριμένη συλλογή περιλαμβάνει αντικείμενα που χρονολογούνται από τα τέλη του 19ου αιώνα έως τις αρχές του 20ου κι αποτελούν πειστήρια τελετών μαγείας που διεξήχθησαν σε διάφορα ελληνικά εδάφη [Εικόνες 5α-5η] (Σακκή, 2018:159). Με σκοπό την απόσπαση χρημάτων, τα άτομα διενεργούσαν τελετές σκοτεινής μαγείας, μέσω της χρήσης διαφόρων αντικειμένων (Παππά, 2015). Η συλλογή αυτή, εμπεριέχει διάφορα ιερατικά σκεύη, άμφια, πετραχήλι, ξόρκια και σύμβολα σε χαρτί (π.χ. κομμάτι χαρτιού με πεντάλφα-αντικείμενο με αριθμό ταυτότητας RA-250) (Σακκή, 2018:161), εντός επιτοίχιας προθήκης, ενώ, γίνεται αναφορά και σε συγκεκριμένο έγκλημα (απάτη κατ' εξακολούθηση), που διενεργείτο από τον Κωνσταντίνο Κοτσιά [Εικόνα 5δ].

Ο κ. Μωραΐτης, αναφέρει:

«Αυτά είναι πράγματα από μία υπόθεση όπου κάποιος προσπαθούσε να αποσπάσει χρήματα, κάνοντας διάφορες μαγανείες και βλέπετε, ότι τα περισσότερα αντικείμενα έχουν ένα συμβολισμό. Ο πιο εμφανής, είναι ο συμβολισμός των κλειδιών. Αυτά τα κλειδιά, στα αγγλικά ονομάζονται “skeleton keys” και είναι τα κλειδιά (...) για τις κλειδαριές παλαιού τύπου. Ο συμβολισμός είναι ότι “λύνω”, “ξεκλειδώνω” ή “κλειδώνω” μία μαγεία. Υπάρχει η κλασσική πεντάλφα (...) καθώς και αντικείμενα τα οποία έχουν έναν θρησκευτικό προσανατολισμό: το πετραχήλι (...) διάφοροι σταυροί, τα οποία μπορεί να σχετίζονται με τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται γι’ αυτό το σκοπό».

Η μαγεία, αφορά σε τελετουργίες που αποσκοπούν στον επηρεασμό υπερφυσικών δυνάμεων, για την ικανοποίηση ανθρωπίνων επιδιώξεων, ενώ, στις περισσότερες κοινωνίες, η μαγεία βρίσκεται σε τεταμένες σχέσεις με τη θρησκεία. Σε αντίθεση με την τελευταία, η μαγεία αποτελεί ατομική δραστηριότητα. Αντίθετα, η θρησκεία, προϋποθέτει σύνολο συμβόλων τα οποία συνδέονται με τελετουργίες οι οποίες όμως, φέρουν έναν συλλογικό χαρακτήρα, αφού, τελούνται από μία κοινότητα πιστών. Οι άνθρωποι ωθούνται στη μαγεία, όντας απελπισμένοι από καταστάσεις κακοτυχίας ή κινδύνου (Giddens, 2009:875-876, 571-572). Η θρησκεία, εμπεριέχει μορφές πίστης στο υπερφυσικό οι οποίες χαρακτηρίζονται από δημόσιο χαρακτήρα κι εκφράζονται μέσω τελετουργιών, ενώ, η γνώση τους άπτεται των κοινωνικών γεγονότων. Οι τελετουργίες, είναι η κοινωνική πτυχή της θρησκείας. Αποτελούν γεγονότα με δημόσιο χαρακτήρα που υπακούν σε συγκεκριμένους κανόνες και «θεματοποιούν τη σχέση ανάμεσα στο πνευματικό και το εκκοσμικευμένο» (Eriksen, 2007:342-343).

Οι τελετουργίες έχουν αποκτήσει πολλές εννοιολογήσεις. Από μια δομολειτουργιστική οπτική (Durkheim), αποτελούν «αυτο-λατρεία των κοινωνιών». Επίσης, μπορεί να λειτουργούν ως ένα «ιδεολογικό όχημα», νομιμοποιώντας τις εξουσίες που κάνουν χρήση τους και δίνουν την ικανότητα στα άτομα να στοχάζονται για την κοινωνία και για το ρόλο τους εντός της. Οι τελετουργίες είναι δραματοποιημένες εκφράσεις διάφορων θρησκευτικών δογμάτων, καθιστώντας το περιεχόμενό τους ορισμένο κι αναγνωρίσιμο. Το στοιχείο που διαδραματίζει τεράστια σημασία στην κατανόησή τους, είναι η χρήση τους, αφού, τόσο η θρησκευτική, όσο κι άλλες μορφές γνώσης, νοσηματοδοτούνται μόνο όταν είναι εφικτό να συνδεθούν με την ανθρώπινη εμπειρία (Eriksen, 2007:342-343).

Σήμερα, αν και οι πρακτικές μαγανείας έχουν σχεδόν εξαφανιστεί, ωστόσο, δεισιδαιμονίες μαγικού χαρακτήρα, συνεχίζουν να υφίστανται. Πολλοί άνθρωποι τελούν μικρές τελετουργικές πράξεις ή προσκολλώνται σε αντικείμενα, πιστεύοντας ότι θα τους φέρουν «καλή τύχη» (Giddens, 2009:572).

4.3.4. Πλαστά χαρτονομίσματα (τραπεζογραμμάτια)

Η συγκεκριμένη συλλογή εμπεριέχει πλαστά χαρτόσημα και χαρτονομίσματα (τραπεζογραμμάτια), από τον ελλαδικό κι ευρωπαϊκό χώρο τα οποία χρονολογούνται από τις αρχές του 20ου αιώνα. Είναι κατασκευασμένα από χαρτί και φέρουν τυπωμένα αντίγραφα παραστάσεων από αληθινά χαρτονομίσματα και είχαν ως σκοπό την εξαπάτηση [Εικόνες 6α-6β] (Σακκή, 2018:159). Είναι τοποθετημένα εντός ξύλινης επιδαπέδιας προθήκης που φέρει

τον αριθμό 20, ενώ, δίπλα της υπάρχουν προθήκες με πυροβόλα όπλα και βρόγχους από απόπειρες αυτοκτονίας ή από στραγγαλισμούς.

Από νομικής πλευράς, η απάτη (ΠΚ386), αποτελεί έγκλημα κατά του εννόμου αγαθού της περιουσίας. Κατά την κρατούσα ενδιάμεση νομική-οικονομική θεωρία, η περιουσία περιλαμβάνει όλα τα αγαθά που φέρουν οικονομική αξία, εφόσον δεν είναι αντικείμενο αποδοκιμασίας από την έννομη τάξη. Παράλληλα, η πλαστογραφία (ΠΚ216), ως έγκλημα ανήκον στην κατηγορία των εγκλημάτων περί τα υπομνήματα και συγκεκριμένα, στα εγκλήματα περί το νόμισμα, προσβάλλει την «εμπιστοσύνη στην ακεραιότητα της έγγραφης απόδειξης», αλλά κι ατομικά έννομα αγαθά (Μυλωνόπουλος, 2021:505, 308, 625, 654, 656).

Για τον κατασκευαστή τους, τα πλαστά τραπεζογραμμάτια αποτελούσαν προϊόν κοπιαστικής και λεπτομερούς δουλειάς, ενώ, για τον μεσάζοντα που τα διοχέτευσε στην αγορά ήταν ένα μέσο συσσώρευσης πλούτου. Για τα θύματα, αποτελούσαν προϊόν εξαπάτησης και υλικής βλάβης, αφού, δεν αντιστοιχούσαν σε ορισμένη αγοραστική αξία, λόγω του κάλπικου χαρακτήρα τους.

Σύμφωνα με τον κ. Μωραΐτη:

«(..) γνωρίζουμε ότι κάποια είναι δωρεά από την Εθνική Τράπεζα. Βλέπετε, βέβαια, κάτι νούμερα π.χ. πέντε εκατομμύρια δραχμές [Εικόνα 6β] κι αυτό είναι του 1944, οπότε στην Κατοχή, όπου υπήρχε τεράστιος πληθωρισμός, άρα, καταλαβαίνετε για ποιο λόγο έχουμε τραπεζογραμμάτια με τόσο μεγάλα χρηματικά ποσά. Δεν ξέρουμε, όμως, πολλά πράγματα γι' αυτά».

Το πρώτο ελληνικό χαρτονόμισμα ήταν ο φοίνικας που κυκλοφόρησε το 1831 με απόφαση της κυβέρνησης Καποδίστρια, ενώ, μετά τη δολοφονία του, ο Όθωνας επανέφερε τη δραχμή ως επίσημο νόμισμα του κράτους. Η Εθνική Τράπεζα αποτέλεσε το πρώτο πιστωτικό ίδρυμα με εκδοτικό προνόμιο, ενώ, εισήγαγε το τραπεζογραμμάτιο εκδίδοντας τις πρώτες χάρτινες δραχμές τον Ιανουάριο του 1842 (Λεμπέση & Μπαζίνη, 2006). Το 1824 ψηφίστηκε η πρώτη ελληνική ποινική κωδικοποίηση όπου μέσα στα εγκλήματα τα οποία τιμωρούνταν με τη θανατική ποινή, ήταν κι αυτό της κατασκευής κίβδηλων νομισμάτων, κάτι που έληξε με τον Ποινικό Κώδικα του 1833 (Σακκή, 2018:51).

Ο Μαρξ στο “Κεφάλαιο” αναφέρει ότι σε ένα ανταλλακτικό σύστημα όλα τα αγαθά καθίστανται σημεία που αντικαθιστούν άλλα αγαθά και αυτή η «σχέση αμοιβαίας σήμανσης», βασίζεται στις επικρατούσες αντιθέσεις. Έτσι, ένα εμπόρευμα μπορεί να εκφράζει την ανταλλακτική αξία ενός άλλου εμπορεύματος η οποία με τη σειρά της παραπέμπει σε μία αξία χρήσεως. Σε ένα πιο εξελιγμένο πολιτιστικό σύστημα, τα εμπορεύματα αυτά ισοδυναμούν με το χρήμα, δηλαδή με «το πολιτισμικό όνομα που υποκαθιστά τα διάφορα καταναλωτικά αγαθά». Υπάρχει πληθώρα διαφορετικών ειδών σημείων τα οποία θα πρέπει να διαφοροποιηθούν με βάση την οικονομική αξία της υλικότητας που τα διακατέχει. Η σημειωτική προσέγγιση της οικονομίας, πρέπει να γίνεται ολιστικά και να εκλαμβάνει κάθε πιθανή χρήση του αντικειμένου, αποκαλύπτοντας το ιδεολογικό υπόβαθρο ορισμένων κωδίκων (παρατίθεται: Έκο, 1994:54-55).

4.3.5. Τμήματα από ανθρώπινα δέρματα με δερματοστιξία

Το Μουσείο, φιλοξενεί μια συλλογή αποτελούμενη από 45 τεμάχια δερμάτων με δερματοστιξία από διαφορετικούς ανθρώπους [Εικόνες 7α-ε], χρονολογούμενη περί τον 20ο αιώνα και προερχόμενη από το νεκροτομείο του Ιατροδικαστικού εργαστηρίου (Παπαρίδου, 2019:45). Τα δέρματα είχαν αφαιρεθεί πριν από τη δεκαετία του 1950, καθώς, μετά, απαγορεύθηκε η αφαίρεση του δέρματος νεκρών (Rise, βίντεο).

Τα 44 εξ' αυτών είναι αφυγρασμένα, ενώ, ένα από αυτά διατηρείται σε υγρό μονιμοποίησης ιστών [Εικόνα 7β]. Η θεματολογία τους έχει μεγάλη ποικιλία και διακρίνεται: σε πορτρέτα (γυναικών, παιδιών και σπανιότερα ανδρών), σε ονόματα (ή αρχικά ονομάτων, επιγραφές ή χρονολογίες), σε στοιχεία εμπνευσμένα από τη φύση (π.χ. άνθη), σε στοιχεία εμπνευσμένα από το ζωικό βασίλειο (π.χ. πουλιά, φίδια, ψάρια), σε γεγονότα επηρεασμένα από τη μυθολογία (π.χ. γοργόνα, δράκος εμπνευσμένος από την ανατολική μυθολογία), σε θρησκευτικά σύμβολα, σε ερωτικά σύμβολα (π.χ. καρδιές τρυπημένες με στιλέτο), σε εθνικά σύμβολα (π.χ. εθνόσημα, ελληνική σημαία), σε σύμβολα τυχερών παιχνιδιών (π.χ. σύμβολα από τράπουλες, ζάρια κ.α.) (Παπαρίδου, 2019:45, 49-50).

Οι παραστάσεις τους είναι κυρίως ερωτικού περιεχομένου κι επειδή, αφορούν σε περίοδο μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, φέρουν πατριωτικά συνθήματα και σύμβολα. (Rise, βίντεο) Έχουν γίνει με χειροποίητη παρακέντηση¹⁹ και προέρχονται, κυρίως, από κατάδικους, χρήστες ναρκωτικών, ναυτικούς ή αγνοούμενους. Διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: σε αυτά που έγιναν σε λιμάνια της Ευρώπης (Γαλλική Σχολή) και σε αυτά που έγιναν στην Άπω Ανατολή (Παπαρίδου, 2019:45, 49-50).

Ο κ. Μωραΐτης αναφέρει:

«(..) υπάρχουν, ουσιαστικά, δύο κατηγορίες. Έχουμε τατουάζ τα οποία έχουν φιλοτεχνηθεί από επαγγελματίες εκείνη την περίοδο. Κάποια είναι πιο χοντροκομμένα, πιο κακότεχνα και παραπέμπουν σε “σχολές” από την Ασία, όπως είναι κάποια από αυτά που δεν είναι τόσο περίτεχνα. Γιατί, κάποια έχουν χρώμα και είναι πολύ ωραία αισθητικά. Αυτό είχε μία αξία τότε, στην Ιατροδικαστική, με την έννοια ότι το τί απεικόνιζε το τατουάζ, παρέπεμπε σε μία συγκεκριμένη ομάδα. Οι ναυτικοί είχαν διαφορετικά τατουάζ, οι φυλακισμένοι είχαν άλλα, οπότε, αυτό είχε ιατροδικαστική αξία, στο πλαίσιο της ταυτοποίησης του ατόμου (...).»

Όσον αφορά στο μικροπεριβάλλον της συλλογής, τα τμήματα δέρματος που έχουν υποστεί δερματοστιξία, είναι τοποθετημένα σε ξύλινη προθήκη με τον αριθμό 19, ενώ, όσον αφορά στο μακροπεριβάλλον τους, κοντά τους βρίσκονται βιτρίνες ανθρώπινα υπολείμματα μούμιοποιημένα και σε φορμόλη.

Η σημασία των τατουάζ για τον κατασκευαστή τους ήταν μεγάλη, καθώς, αποτελούσε μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης και δημιουργίας, ενώ, αποτελούσε κι ένα είδος βιοπορισμού (αναλόγως το αποκτώμενο αντάλλαγμα, δηλαδή, χρηματικό ποσό ή ορισμένο αντάλλαγμα π.χ. πακέτα τσιγάρων εντός της φυλακής). Ο κάτοχος του τατουάζ πιθανόν να το επέλεξε για να διατηρήσει στη μνήμη του εικόνες είτε από τα ταξίδια του (εφόσον ήταν ναυτικός), είτε

¹⁹ Βέβαια, εκείνη την εποχή, υπήρχε και η τεχνική της σφραγίδας που αποτελεί μία «άψυχη τυποποιημένη τεχνική εκτελέσεως τατουάζ» (Πετρόπουλος, 1980:12).

τμήματα της προσωπικής του ταυτότητας, πρόσωπα κι εμπειρίες που είχε αποκτήσει εκτός του χώρου της φυλακής. Παράλληλα, έτσι, προέβαλλε τη θέση και το κύρος του ή ακόμη, ότι ανήκε σε συγκεκριμένη ομάδα ή συμμορία. Για το Μουσείο, είναι σημαντικά εκθέματα, αφού, προβάλλουν τις κυριαρχούσες ιδεολογίες που τα συνοδεύουν. Κατά τον 20ο αιώνα, η μελέτη των τατουάζ εξυπηρετούσε σκοπούς αναγνώρισης της εγκληματικής ή και επαγγελματικής δραστηριότητας και αποτελούσαν ένα μέσο ταυτοποίησης των ατόμων. Έτσι, σε περιπτώσεις όπου ένα σώμα βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο αποδόμησης, εφόσον, φέρει κάποιο τατουάζ, αυτό, μπορεί να βοηθήσει στη διαδικασία ταυτοποίησης. Η ακριβής τεκμηρίωση και θέση ενός τατουάζ, έχει αναγνωριστική αξία. Βέβαια, σήμερα, τα τατουάζ πέρα από αναγνωριστικούς σκοπούς, μπορεί να εξυπηρετούν κι άλλους σκοπούς, όπως το να παρέχουν ιατρικές πληροφορίες, πληροφορίες για το κύρος μεταξύ των εγκληματιών εντός των φυλακών, πληροφορίες σχετικά με τις λήψεις ναρκωτικών, καθώς και το ιδεολογικό, θρησκευτικό υπόβαθρο και τη στρατιωτική θητεία (Παπαρίδου, 2019:51).

Ο κ. Μωραΐτης επισημαίνει:

«Οι φυλακισμένοι, για παράδειγμα, ξέρουμε ότι έχουν πολύ διαφορετικά τατουάζ, ακόμα και σήμερα (...) Στον αντίχειρα, κάποιοι κάνουν πέντε τελείες, οι πρώην φυλακισμένοι. Οι πέντε τελείες είναι οι τέσσερις τοίχοι της φυλακής και ο κρατούμενος στη μέση. Είναι ένα τατουάζ το οποίο είναι γενικά, των φυλακισμένων. Υπάρχουν κι άλλα που σε παραπέμπουν σε συγκεκριμένες φυλακές. Για παράδειγμα, αυτοί που έχουν φυλακιστεί σε φυλακές της Σιβηρίας, οι Ρώσοι έχουν ένα αστέρι που το κάνουν στον αγκώνα, κάποιοι έχουν μπάλες, έχουν αλυσίδα στα πόδια που υποδηλώνει τη μπάλα της φυλακής ή άτομα που κάνουν χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, έχουν άλλα τατουάζ από τα οποία, πολλά είναι θρησκευτικού προσανατολισμού. Δηλαδή, μπορεί κάποιος να έχει τον Εσταυρωμένο, μπορεί να έχει την Παναγία, μπορεί να έχει γραμμένα κείμενα. Υπάρχει ένας που έγραφε... έχουμε κάνει μια μελέτη γι' αυτό, ιατροδικαστική μελέτη εννοώ, από πληθυσμούς ατόμων που έχουν νεκροτομηθεί στο εργαστήριο κι έχουμε δημοσιεύσει, κι έγραφε, για παράδειγμα: “Θεέ μου βοήθα με να απαλλαγώ από την εξάρτηση”, ή άλλοι είχαν φτερά αγγέλων ζωγραφισμένα στην πλάτη. Όλα αυτά έχουν πρακτική αξία, όχι για την ταυτοποίηση, αλλά, για το ότι μπορούσαμε από αυτά που βλέπαμε, να πούμε πιθανότατα, αυτός που τα έφερε, αν έκανε χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, πριν λάβουμε δείγματα για τοξικολογική εξέταση ή ευρήματα από τη νεκροτομή. Έχει γίνει μια μελέτη που προσπαθούν να μελετήσουν τις χρωστικές που χρησιμοποιήθηκαν για τα τατουάζ που βρίσκονται στο Μουσείο και είναι χρωστικές που προέρχονται από την Ευρώπη, γενικότερα, εκείνης της περιόδου. Έχουν ταυτοποιηθεί δηλαδή, οι ουσίες».

Στο λεύκωμα “Russian Criminal Tattoo Police Files” του Arkady Bronnikov, υπάρχουν φωτογραφίες τατουάζ φυλακισμένων, σε φυλακές της Σιβηρίας, των δεκαετιών 60’ έως 80’. Η συλλογή είχε δημιουργηθεί για αστυνομική χρήση, ώστε να αναλυθεί η γλώσσα των τατουάζ και να είναι εφικτή η αναγνώριση του εκάστοτε εγκληματία. Έτσι, για παράδειγμα, το τατουάζ που απεικονίζει ένα φίδι και είναι τοποθετημένο γύρω από το λαιμό, αποτελεί ένδειξη εθισμού σε ναρκωτικές ουσίες. Περαιτέρω, τα αστέρια στις κλείδες καθώς και οι επωμίδες στους ώμους αποκαλύπτουν ότι ο φυλακισμένος είναι αρχηγός. Επιπλέον, τα τατουάζ που απεικονίζουν μοναστήρια, εκκλησίες, αγίους, αγγέλους σε θώρακα ή πλάτη εκφράζουν την αφοσίωση στους ληστές. Οι νεκροκεφαλές με έναν άγγελο που φεύγει πετώντας μακριά, αποκαλύπτουν καταδίκη για φόνο, όπως και το τατουάζ που απεικονίζει φέρετρο (HuffPost Greece, 2018).

Όπως αναφέρει ο Ηλίας Πετρόπουλος, στο βιβλίο του “Της Φυλακής”:

«Τσαμπουκάς παναπεί τατουάζ. Η λέξη τσαμπουκάς ανήκει στη γλώσσα του υπόσκοσμού (...). Σήμερα το τατουάζ έχει μιαν άλλη άσχημη φήμη. Τατουάζ έχουνε πια μόνο οι (...) κατάδικοι και ναυτικοί (...). Οι ναυτικοί κεντάνε στο κορμί τους φράγκικα τατουάζ, που δεν έχουνε καμία σχέση με τη νεοελληνική λαϊκή εικαστική αντίληψη (...) χτυπάνε τους τσαμπουκάδες τους σε μακρινά μέρη. Και την δουλιά αυτή την κάνουν, επί πληρωμή, ειδικοί επαγγελματίες (...). Οι τσαμπουκάδες της φυλακής γίνονται από ερασιτέχνες (...). Πάντως αυτός που θα υποστεί την τέχνη τους δεν παραλείπει να δώσει ένα μικρό φιλοδώρημα (μερικά πακέτα τσιγάρα)» (Πετρόπουλος, 1980:12).

Για τα δέρματα με δερματοστιξία, ο κ. Μωραΐτης, προσθέτει:

«(...) οι σκέψεις είναι, κάποια στιγμή, να μελετηθούν αυτά με UV, να τα εξετάσουμε στο υπεριώδες φως όπου μπορεί να αποκαλυφθούν διάφορα στο δέρμα, που δεν μπορεί διά γυμνού οφθαλμού (...)».

Σήμερα, το τατουάζ είναι μια δημοφιλής μορφή διακόσμησης του ανθρώπινου σώματος. Αντίθετα, ιστορικά, το τατουάζ συνδέονταν με το κοινωνικό περιθώριο. Για τον λόγο αυτό, τατουάζ είχαν οι εγκληματίες για τον εντοπισμό τους ή διάφορες συμμορίες για να εκφράσουν την κοινωνική τους ταυτότητα και την αλληλεγγύη προς την ομάδα τους (Solomon, 2018:319). Εξισώνονταν με πρακτικές που αφορούσαν σε περιθωριακές κοινωνικά ομάδες, όπου τα άτομα που τις αποτελούσαν αποκτούσαν «την ετικέτα του παρεκκλίνοντος» (Φαρσεδάκης, 2005:113-114). Πλέον, υιοθετούνται μαζικά, ως δημοφιλείς εκδηλώσεις γούστου (Solomon, 2018:319-320).

Το ανθρώπινο πρόσωπο, λειτουργεί ως σημείο που χαρακτηρίζει την ανθρώπινη προσωπικότητα. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι άνθρωποι τείνουν να αξιολογούν την προσωπικότητα των ατόμων με βάση την εμφάνισή τους. Έτσι, η τέχνη της διακόσμησης του σώματος, αποτελεί «κριτικό στοιχείο της αναπαράστασης του Εαυτού» και ενέργεια που εδράζεται στις πολιτισμικές απαρχές (Danesi, 2017:68-69).

Τα σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση συμπεράσματα που αφορούν στην ανθρώπινη ταυτότητα, υπήρχαν και παλαιότερα, ενώ, βασίζονταν, κυρίως, σε βιολογικούς όρους. Ένας εκ των δημιουργών της ιταλικής θετικής σχολής, σχολή που γέννησε την Εγκληματολογία, ήταν ο Cesare Lombroso (τέλη 19ου αιώνα) που πίστευε ότι ο εγκληματίας άνθρωπος αποτελούσε ένα «υπάνθρωπο είδος του homo sapiens». Θεωρούσε ότι ο εγκληματίας, για λόγους αταβιστικούς αδυνατούσε να συμμορφωθεί στους νομικούς και κοινωνικούς κανόνες και μέσω της χρήσης της ανθρωπομετρίας, υποστήριξε την άποψη περί της ύπαρξης του εκ γενετούς εγκληματία (Φαρσεδάκης, 1990:198-199) που έφερε χαρακτηριστικά όπως μεγάλο σαγόνι κι αφτιά, ασυμμετρία στο πρόσωπο (Λάζος, 2007:24).

Ο όρος στίγμα αναφέρεται στα σημάδια του σώματος, τα οποία ήταν σχεδιασμένα να φανερώνουν κάτι το ασυνήθιστα κακό, σχετικά με την ηθική του ατόμου που τα έφερε. Αφορούσαν σε ουλές ή καψίματα και δήλωναν ιδιότητες όπως δούλος, εγκληματίας, προδότης, αφορούσαν σε ένα «κηλιδωμένο πρόσωπο, τελετουργικά μολυσμένο, ένα άτομο προς αποφυγήν». Έκαστη κοινωνία εγκαθιδρύει τα ταξινομητικά μέσα των ανθρώπων, καθώς και τα γνωρίσματα που εκλαμβάνονται ως φυσιολογικά, ενώ, οι κανονικότητες που αφορούν στην κοινωνική συναναστροφή, επιτρέπουν μια επιλεκτική αντιμετώπιση των ανθρώπων και οι προκαταβολικές εντυπώσεις, μετατρέπονται σε υποσυνείδητες κανονιστικές προσδοκίες. Το

στίγμα, «είναι ένα ιδιαίτερο είδος σχέσης ανάμεσα στο αποδιδόμενο χαρακτηριστικό και το στερεότυπο» (Goffman, 2001:63-66).

Κατά τον θετικισμό, η ελεύθερη βούληση αντικαταστάθηκε από ντετερμινισμό και τη θέση της ισότητας πήραν οι φυσικές διαφορές. Το άτομο, έφερε μια εγκληματική προδιάθεση. Κατά τον Quetelet (παρατίθεται: Λάζος, 2007):

«Η εγκληματικότητα δεν επιλέγεται ελεύθερα ούτε είναι ένα σημείο ανθρώπινης κακοήθειας, αλλά είναι ένα αναπόφευκτο και επακόλουθο χαρακτηριστικό της κοινωνικής οργάνωσης. Έτσι, είναι η κοινωνία που προκαλεί το έγκλημα» (Λάζος, 2007:22-23).

Οι θετικιστές, «άδειαζαν» την ανθρώπινη ενέργεια από το κοινωνικό της πλαίσιο και την ανήγαγαν σε βιολογικά προκαθορισμένους όρους που λειτουργούσαν προσομοιωτικά. Έτσι, υφίστατο ένας «προδιατεθειμένος εγκληματίας» ο οποίος αποτελούσε πηγή της παρανομίας και του εγκλήματος (Λάζος, 2007:28).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η γνώση περί τον κόσμο οικοδομείται μέσω των αισθήσεων και διαμεσολαβείται από τα σημεία. Η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στα αντικείμενα και τη νοηματοδότηση τους, επηρεάζει τη μουσειακή εκθεσιακή λογική και ταξινόμηση, αφού, κάθε κατηγοριοποίηση προϋποθέτει κι ένα ερμηνευτικό σύστημα που εδράζεται παράλληλα, στην πολυσημία τους. Στις σύγχρονες οπτικοκεντρικές κοινωνίες των νέων τεχνολογικών μέσων, όπου η όραση διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην απόδειξη της αλήθειας, οι μουσειακές εκθέσεις (τόσο σε πραγματικό, όσο και σε ψηφιακό επίπεδο), επανανοηματοδοτούν το φαινομενικά εξόφθαλμο, προβάλλοντας υπαρκτές κοινωνικές δομές, επιστημονικές αλήθειες κι ιδεολογίες.

Στόχος των μουσείων πρέπει να είναι η αποκρυπτογράφηση των νοημάτων των αντικειμένων, μέσα από την κατανόηση της εκάστοτε κοινωνικής συγκυρίας και η απόδοσή τους με απτό τρόπο στο κοινό. Ειδικότερα, για το Εγκληματολογικό Μουσείο της Αθήνας και συγκεκριμένα, για τους φοιτητές και το επιστημονικό κοινό των εγκληματολογικών σπουδών, είναι ιδιαίτερα σημαντική μια ολιστική προσέγγιση των αντικειμένων η οποία θα αναδείξει εγκληματολογικούς προβληματισμούς, ενισχύοντας την επιστημονική έρευνα στον συγκεκριμένο κλάδο. Η Εγκληματολογία, είναι η επιστήμη που εκλαμβάνει το έγκλημα ως πραγματικό γεγονός. Αντιμετωπίζει την παρέκκλιση ως μία ανθρώπινη πράξη κι ως ένα κοινωνικό φαινόμενο, αναζητώντας τους παράγοντες της εγκληματογένεσης, αλλά και μελετώντας τον εγκληματία, την κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τους τρόπους διαμόρφωσης αντεγκληματικής πολιτικής. Χαρακτηρίζεται από αυτονομία, διεπιστημονικότητα κι έναν ενωτικό χαρακτήρα. Μόνο μέσα από μια σημειωτική οπτική που εκλαμβάνει τα αντικείμενα ολιστικά, θα αναδειχθούν εγκληματολογικοί προβληματισμοί.

Παράλληλα, η ένταξη των ψηφιακών τεχνολογικών μέσων κατά πολυεπίπεδο τρόπο, στους μουσειακούς οργανισμούς, είναι ένα απαραίτητο εργαλείο για την εκπλήρωση του σκοπού τους. Το Εγκληματολογικό Μουσείο, με τα κατάλληλα εφόδια, μπορεί να αναπτύξει και να εντάξει στο οργανωτικό του πλάνο το θεσμό της εικονικής έκθεσης, ανοίγοντας, έτσι, το δρόμο της διεπιστημονικότητας για την προσέγγιση των αντικειμένων του, προάγοντας τη γνώση σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο, μέσω της δυνατότητας της συνεχούς αλληλεπίδρασης μεταξύ των επιστημόνων του συγκεκριμένου κλάδου, προσπερνώντας κάθε χωροχρονικό περιορισμό. Μόνο μέσω μιας ολιστικής μελέτης των αντικειμένων και μιας αξιοποίησης του προσφερόμενου διαδικτυακού περιβάλλοντος θα εκπληρωθούν οι στόχοι του Μουσείου που αφορούν στην αύξηση της φυσικής και διαδικτυακής πρόσβασης στις συλλογές του ειδικού κοινού του, στην υποστήριξη του ερευνητικού του έργου, στη διάδοση της γνώσης και στην προσέλκυση νέων συνεργασιών. Άλλωστε, η προσαρμοστικότητα μιας κοινωνίας στα νέα τεχνολογικά μέσα, αποκαλύπτει τα ποσοστά της πολιτισμικής της εξέλιξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αθανασοπούλου κ.συν. (2002), *Πολιτιστικό πλαίσιο: Οι διαστάσεις των πολιτιστικών φαινομένων*, Τόμος Β', Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Αθανασοπούλου κ.συν. (2003), *Μέσα επικοινωνίας. Πολιτιστική επικοινωνία*, Τόμος Β', Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ανεβλαβής & Ανεβλαβής (2021), «Δημιουργώντας μια ψηφιακή ιστορική έκθεση: Η περίπτωση του Soweto», *Museum School Education*, Issue:6, pp.:61-67.

ΑΠΕ-ΜΠΕ (2019), *Εγκληματολογικό Μουσείο: Μια βόλτα για θαρραλλέους. Από ταριχευμένα κεφάλια μέχρι τη μοναδική γκιλοτίνα της Ελλάδας*, <https://www.iefimerida.gr/ellada/egklimatologiko-moyseio-ta-anatrihiastika-ekthemata>, (17/4/2024).

Αυδίκος Βασίλης (2014), *Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Babbie Earl (2011), *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, εισ.-επιμ.: Ζφειρόπουλος Κώστας, Αθήνα: Κριτική

Barthes Roland (2016), *Το μπλε είναι φέτος στη μόδα... Κείμενα για την ένδυση και τη μόδα*, Αθήνα: Πλέθρον.

Baudrillard Jean (1991), *Η έκσταση της επικοινωνίας*, μτφρσ.: Αθανασόπουλος Βαγγέλης, εκδ.: Καρδαμίτσας.

Becker F. L. Roland (2015), *Criminal investigation*, Jones and Barlett Publishers.

Boylan J. Patrick (1999), «*Univerities and museums: past, present and future*», *Museum Managemet and Curatorship*, Vol. 18, No. 1, pp. 43-56.

Butler Beverly & Rowlands Michael, «Πολιτισμική κληρονομιά», Στο: επιμ.: Γιαλούρη Ελεάνα (2017), *Υλικός Πολιτισμός. Η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Butler Judith (2009), *Αναταραχή φύλου. Φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, μτφρσ.: Καράμπελας Γιώργος, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Γιαλούρη Ελεάνα (2017), Στο: επιμ.: Γιαλούρη Ελεάνα (2017), *Υλικός Πολιτισμός. Η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Γιανναράς Χρήστος (2001), *Πολιτιστική Διπλωματία. Προθεωρία ελληνικού σχεδιασμού*, Αθήνα: εκδ.: Ίκαρος.

Γκαζή Ανδρομάχη (2012), Στο: Μπούνια Αλεξάνδρα & Γκαζή Ανδρομάχη, *Εθνικά μουσεία στη νότια Ευρώπη. Ιστορία και προοπτικές*, Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.

Γκαντζιάς Κ. Γιώργος & Κορρές Γιώργος (2011), *Πολιτιστική Οικονομία και χορηγίες: Οικονομική διάσταση και ανάπτυξη πολιτισμικών μονάδων*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Γκαντζιάς Γεώργιος (2015), «Σημειώσεις. Πολιτιστική Πολιτική και Διοίκηση», <https://www.scribd.com/document/393038304/Gantzias-Politistiki-Politiki-Links-Seimeiosis2017-18-pdf>, (17/4/2024).

Γκόντφρεϋ Τόνυ (2001), *Εννοιολογική τέχνη*, Αθήνα: Καστανιώτης.

Danesi Marcel (2017), *Μηνύματα, σημεία και σημασίες. Ένα βασικό εγχειρίδιο για τη Σημειωτική και τη θεωρία της επικοινωνίας*, μτφρσ.: Κόκκινου Χαρά, επιμ.: Δαλκαβούκης Βασίλης, Θεσσαλονίκη: University Press.

Duncan C. (1993), «*The aesthetics of power: Essays in Critical Art History*», Cambridge: Cambridge University Press, pp.: 169-188.

Δημητρίου Σωτήρης (2009), *Μορφές βίας*, Αθήνα: Σαββάλας.

Duncan C. (1993), «*The aesthetics of power: Essays in Critical Art History*», Cambridge: Cambridge University Press, pp.: 169-188.

ΕΔΥ, Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Έκο Ουμπέρτο (1994), *Θεωρία Σημειωτικής*, μτφρσ.: Καλλιφατίδη Έφη, Αθήνα: Γνώση.

Eriksen Hylland Thomas (2007), *Μικροί τόποι, μεγάλα ζητήματα. Μια εισαγωγή στην κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία*, επιμ.: Μάνος Ιωάννης, Αθήνα: Κριτική.

Ζαραφονίτου Χριστίνα (2004), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ζαραφονίτου Χριστίνα (2008), *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ζωγράφου Λιλή (2004), *Από τη Μήδεια στη Σταχτοπούτα. Η ιστορία του φαλλού*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Fabbri Paolo (2005), *Σημειωτική στροφή*, μτφρσ., επιμ.: Κουρδής Ευάγγελος & Χριστοδούλου Χ. Αναστασία, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Fiske John (2010), *Εισαγωγή στην επικοινωνία*, Αθήνα: Αιγόκερως.

Freeland Cynthia (2007), *Μα είναι αυτό τέχνη;*, επιμ.: Γκέκα Πολυτίμη, μτφρσ.: Αλμπάνη Μάντυ, επίμετρο: ΜΟυτσόπουλος Θανάσης, Αθήνα: Πλέθρον.

Giddens Anthony (2009), *Κοινωνιολογία*, μρφρσ.-επιμ.: Τσαούσης Γ. Δημήτρης, Αθήνα: Gutenberg.

Goffman Erving (2001), *Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*, μτφρσ.-εισαγ.: Μακρυνιώτη Δήμητρα, επιμ.: Λιβιεράτος Κώστας, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

HuffPost Greece (2018), *Τα τατουάζ των εγκληματιών των Ρωσικών φυλακών: Η σημειολογία, η ερμηνεία και η ιστορία τους*, https://www.huffingtonpost.gr/entry/tatoos-egklimaties-rosikes-fylakes-simeiologia-istoria_gr_5ab23e23e4b008c9e5f2fbe2, (17/4/2024).

Ίσαρη & Πουρκός (2015), *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την εκπαίδευση*, Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

ICOM (2022), *Museum Definition*, <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>, (17/4/2024).

Jefferson L. Ingram (2015), *Criminal evidence*, Anderson Publishing.

Κάβουρα Ανδρονίκη (2016), *Επικοινωνία και διαφήμιση στα νέα μέσα κοινωνικής δικτύωσης*, Αθήνα: Διόνικος.

Καμύ Αλμπέρ (1999), *Οι δίκαιοι*, μτφρσ.: Καρακάλος Ι. Ξεν., Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος.

Καστόρας Σταύρος (2002), *Αρχές και μέθοδοι επικοινωνίας. Πολιτιστική επικοινωνία*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Καψωμένος Γ. Ερατοσθένης (2004), «Το δίκαιο και το νόμιμο μέσα στην ελληνική παράδοση: Ένας πολιτισμικός κώδικας», Στο: επιμ.: Τσουκαλά κ. συν. (2004), *Σημειωτικά συστήματα και επικοινωνία. Πράξη, διάδραση, περίσταση και αλλαγή*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Κολύρη Χλόη (2017), *Το φύλο σαν δόλωμα. Ψυχανάλυση, πολιτική και τέχνη*, Αθήνα: Πατάκης.

Κοριατοπούλου-Αγγελή Πιερρίνα & Τσίγκου Σ. Χάρις (2015), *Πνευματική ιδιοκτησία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Kotler G. Neil & Kotler Philip & Kotler I. Wendy (2008), *Museum marketing and strategy. Designing missions, building audiences, generating revenue and resources*, San Fransisco: Jossey-Bass.

Κουτούζης Μανώλης (1999), *Γενικές Αρχές Μάνατζμεντ. Γενικές Αρχές Μάνατζμεντ, τουριστική νομοθεσία και οργάνωση εργοδοτικών συλλογικών φορέων*, Τόμος Α', Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Kuhn S. Thomas (1997), *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*, επιμ.: Κάλφας Β., μτφρσ.: Γεωργακόπουλος Γ., Κάλφας Β., Αθήνα: Σύγχρονα Θέματα.

Κωνσταντοπούλου Χριστιάνα (2012), *Κοινωνιολογία της καθημερινότητας. Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία της Καθημερινής Ζωής*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Λαγόπουλος Φ. Αλέξανδρος (2005), *Επιστημολογίες του νοήματος, δομισμός και σημειωτική*, Αθήνα: Επίκεντρο.

Λαγόπουλος & Boklund-Λαγοπούλου (2016), *Θεωρία Σημειωτικής. Η παράδοση του Ferdinand de Saussure*, Αθήνα: Πατάκης.

Λάζος Γρηγόρης (2007), Κριτική Εγκληματολογία, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Λεμπέση Μαρία & Μπαζίνη Έλενα (2006), Ανακαλύπτοντας την ιστορία μέσα από τις πηγές. Με αφορμή ένα μνημείο και ένα χαρτονόμισμα, Υπουργείο Πολιτισμού-Ιστορικό Αρχείο Ε.Τ.Ε., https://ha.nbg.gr/el/pdf_library/Hist.pdf, (17/4/2024).

Liao Teng-Han et. Al. (2020), «*A literature review of museum and heritage on digitization, digitalization and digital transformation*», Advances in social science, education and humanities research, Atlantis Press Vol. 435, pp. 473-476.

Lourenço C. Marta (2004), «*Where past, present and future knowledge meet: an overview of university museums and collections in Europe*», Museologia Scientifica Memorie, 10-12 November 2004, Torino, N. 2/2008, PP. 321-329.

Μακ Κουέλ Ντένις & Βιντάλ Σβεν (2001), *Σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας. Για τη μελέτη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτης.

Μαυρή Μιχάλης (1988), «*Γυναικεία εγκληματικότητα*», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Τεύχος 68Α', σελ. 150-162.

Mazower Mark (2006), *Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων. Χριστιανοί, μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Μηχανή του Χρόνου (2021), *Πού έγιναν οι πρώτες εκτελέσεις με γκιλοτίνα στην Ελλάδα. Τι απέγινε ο πρώτος Έλληνας δήμιος*, <https://www.in.gr/2021/07/19/life/stories/features/pou-eginan-oi-protos-ekteleseis-gkilotina-stin-ellada-ti-apegine-o-protos-ellinas-dimios/>, (17/4/2024).

Moraitis Konstantinos et. al. (2018), «*Turning Inside Out European University Heritage: Collections, Audiences, Stakeholders*», editors: Murlou Marlen et. al., National and Kapodistrian University of Athens Press and contributors, pp.: 307-313.

Μουτζούρα Νίκη (2018), *Στη θέα του εγκλήματος*, Crime Diary (6.), <https://www.crimetimes.gr/sth-thea-tou-egklhmatos/>, (17/4/24).

Μπούνια Αλεξάνδρα (2021), *Στα παρασκήνια του μουσείου. Η διαχείριση των μουσειακών συλλογών*, Αθήνα: Πατάκης.

Μυλωνόπουλος Χ. Χρίστος (2020), *Ποινικό Δίκαιο. Γενικό μέρος*, Αθήνα: Σάκκουλας.

Νάκου Ειρήνη (2001), *Μουσεία: Εμείς τα πράγματα και ο πολιτισμός*, Αθήνα: Νήσος.

Newsbeast (2017), *Σκληρές εικόνες από τα εκθέματα του άγνωστου Εγκληματολογικού Μουσείου*, <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/2529444/sklires-ikones-apo-ta-ekthemata-tou-agnostou-egklimatologikou-mousiou>, (17/4/2024).

Οικονόμου Μαρία (2003), *Μουσείο: αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*, Αθήνα: Κριτική.

Οικονόμου Ι. Ανδρομάχη (2014), *Υλικός πολιτισμός. Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση. Σύνομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Παναγιάρης Γιώργος (2009), «*Δεοντολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα συντήρησης και ανάδειξης ανθρωπίνων υπολειμμάτων*», Ανάσκαμμα. Ανασκαφικό περιοδικό, Τόμος 3, σελ. 135-137.

Παπαγεωργίου κ. συν. (2006), *Πολιτιστική αναπαράσταση*, Αθήνα: Κριτική.

Παπαρίζος Αντώνης (2000), *Η ελευθερία ενώπιον του θανάτου*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαδόπουλος Στ. (1987), «*Τεχνολογία. Σύντομο σχόλιο γύρω από έναν όρο*», Τεχνολογία, Ενημερωτικό Δελτίο Κοινωφελούς Ιδρύματος Ελληνικής Τραπεζας Βιομηχανικής Αναπτύξεως, Τεύχος: 1, σελ.: 1-25.

Παπαρίδου (2019), «*Μελέτη ανθρωπίνου δέρματος με δερματοστιξία, από τη συλλογή του Εγκληματολογικού Μουσείου του ΕΚΠΑ: Διερεύνηση τεχνικών δερματοστιξίας, επεξεργασίας ιστών δέρματος, κατάστασης διατήρησης, προτάσεις/εφαρμογές συντήρησης/διατήρησης*», Αθήνα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής . Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού. Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης.

Παππά Μαρία (2015), *Μέσα στο Εγκληματολογικό Μουσείο της Αθήνας*, <https://www.lifo.gr/arxeio/mesa-sto-egklimatologiko-moyseio-tis-athinas>, (17/4/2024).

Πασχαλίδης Γρ. & Χαμπούρη-Ιωαννίδου Αικ. (2002), *Οι διαστάσεις των πολιτιστικών φαινομένων. Εισαγωγή στον πολιτισμό*, Τόμος Α', Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Πατσαλίδης Σάββας (2001), «*Το θέαμα του σώματος και το υπερθέαμα της τεχνολογίας*», Στο: επιμ.: Τσουκαλά κ.συν. (2004), *Σημειωτικά συστήματα και επικοινωνία. Πράξη, διάδραση, περίσταση και αλλαγή*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Patsavos (2001), «*The museum as an object and as a sign: Continuity and difference in and out of the modernist space*», Στο: επιμ.: Τσουκαλά Κ. κ. συν. (2004), *Σημειωτικά συστήματα και επικοινωνία. Πράξη, διάδραση, περίσταση και αλλαγή*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Πετρόπουλος Ηλίας (1980), *Της φυλακής. Δέκα μικρές μελέτες που έγραψε ο σεσημασμένος και υπότροπος εγκληματίας Ηλίας Πετρόπουλος*, Αθήνα: Νεφέλη.

Pearce M. Susan (2002), *Μουσεία, αντικείμενα και συλλογές*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Perez Criado Caroline (2019), *Αόρατες γυναίκες*, μτφρσ.: Γαυλέτη Κατερίνα & Μήσιου Βασιλική, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Rise, βίντεο, <https://www.youtube.com/watch?v=15tF4Vi35kY>, (17/4/2024).

Σακκή Ζωή (2013), «*Σύγχρονοι δεοντολογικοί και νομικοί προβληματισμοί για τα ανθρώπινα υπολείμματα. Η περίπτωση του Εγκληματολογικού Μουσείου*», Μουσεία. Περιοδική έκδοση του Κέντρου Μουσειακών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών, Τεύχος 8& 9, σελ.: 42-51.

Σακκή Ζωή (2018), «*Τεκμηρίωση συλλογών ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος του Εγκληματολογικού Μουσείου του Πανεπιστημίου Αθηνών*», Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ).

Sakki Zoi et. al. (2015), «*The Values and Meanings of a Crime Collection*», The International Journal of the Inclusive Museum, Vol. 8(4), pp.: 1-19.

Σετάτος (2004), Η αξιολογική διάσταση των σημειωτικών συστημάτων, Στο: επιμ.: Τσουκαλά Κ. κ.συν. (2004), *Σημειωτικά συστήματα και επικοινωνία. Πράξη, διάδραση, περίσταση και αλλαγή*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Σηφάκη Ειρήνη, «Οπτική επικοινωνία και τέχνες: Ένα παράδειγμα ανάλυσης οπτικού σχεδιασμού», Στο: επιμ.: Πούρκος Α. Μάριος (2015), *Βίωμα και βασισμένες στην τέχνη ποιοτικές μέθοδοι έρευνας*, Αθήνα: Νησίδες.

Σηφάκη Ειρήνη & Σηφάκης Γιάννης (2007), «*Πολιτιστικό Μάρκετινγκ και νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία των πολιτιστικών οργανισμών*», σελ.: 262-266.

Solomon R. Michael (2018), *Συμπεριφορά καταναλωτή. Αγοράζοντας, έχοντας και ζώντας*, επιμ.: Μπουτσούκη Χριστίνα, μτφρσ.: Γκάσης Παύλος, Θεσσαλονίκη: Τζιόλας.

Stone Philip (2006), «*A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions*», Tourism: An Interdisciplinary International Journal, 54(2), pp.: 145-160.

Συμεωνίδου-Καστανίδου (2020), *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Theocharidis et.al. (2014), «*Use of Web and social media by Greek museums*». International Journal of Cultural and Digital and Tourism, 1(2), pp.:8-22.

Tilley Christopher (2017), Στο: επιμ.: Γιαλούρη Ελεάνα (2017), *Υλικός Πολιτισμός. Η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Τζαβάρας Ε. Παναγιώτης (2020), *Κατανοώντας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης*, Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.

Τσουκαλά Κυριακή (2001), «Αντιφατικότητα και νόημα στην αρχιτεκτονική: η περίπτωση του Alvar Aalto», Στο: επιμ.: Τσουκαλά Κ. κ.συν. (2004), *Σημειωτικά συστήματα και επικοινωνία. Πράξη, διάδραση, περίσταση και αλλαγή*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

-Τρούλη Σοφία (χ.χ.), *Η περίπτωση των πανεπιστημιακών μουσείων στην Ελλάδα από την ίδρυσή τους, το 1837 έως το 1974*, <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio4/praktika1/trouli.htm>, (17/4/2024).

Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος (1990), *Η εγκληματολογική σκέψη. Απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, Τεύχος Α', Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος (2005), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος (2014), *Ανακριτική. Δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Φουκώ Μισέλ (1989), *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, μτφρσ.: Χατζηδήμου Καίτη & Ράλλη Ιουλιέττα, Αθήνα: Ράππα.

Φρόνυντ Ζίγκμουντ, *Τοτέμ και ταμπού. Ψυχαναλυτική ερμηνεία της κοινωνικής ζωής των πρωτόγονων λαών*, μτφρσ.: Μεραναίου Κ., Αθήνα: Δαρειμάς.

Walker A. John (2010), *Η τέχνη στην εποχή των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, επιμ.: Μπαλτζής Αλέξανδρος, μτφρσ.: Παπαβασιλείου Χάιδω & Φυλακτάκη Πένυ, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Ψύλλα Μαριάννα (2004), «Το μήνυμα ως αντικείμενο ερμηνείας και ανάλυσης στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πράξης», Στο: επιμ.: Παπαγεωργίου Γιώτα, *Μέθοδοι στην κοινωνιολογική έρευνα*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α.) Απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης προς τον κ. Μωραΐτη, διευθυντή του Εγκληματολογικού Μουσείου του ΕΚΠΑ, (Τετάρτη 1/5/2024).

-Πείτε μου λίγα λόγια για το Μουσείο.

-Το Μουσείο, ανήκει στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Είναι μοναδικό στο είδος του και ιδρύθηκε το 1932 από τον καθηγητή Ιατροδικαστικής Ιωάννη Γεωργιάδη, που βλέπετε την προτομή του, εδώ. Εκτός από καθηγητής της Ιατροδικαστικής ήταν και μία πολυσχιδής προσωπικότητα και μανιώδης συλλέκτης πειστηρίων, από το 1912. Όλα τα αντικείμενα που βλέπουμε εδώ χρονολογούνται στις αρχές του 20ου αιώνα και κάποια αντικείμενα, όπως θα δείτε στη συνέχεια, είναι από την Ελληνική Επανάσταση, από τον 19ο αιώνα. Το Μουσείο διαθέτει περίπου 1.400 εκθέματα εγκληματολογικού ενδιαφέροντος, τα οποία εκτίθενται στο Μουσείο μας και λόγω της ιδιαιτερότητας των αντικειμένων και του Μουσείου γενικότερα, δεν έχουμε καινούργια εκθέματα, δηλαδή, δεν προσθέτουμε καινούργια.

-Ποιοι επισκέπτονται αυτή τη στιγμή του Μουσείου;

-Το Μουσείο δεν είναι ανοιχτό στο κοινό, λόγω της ιδιαιτερότητας των εκθεμάτων του. Κυρίως, το επισκέπτονται, κατόπιν, φυσικά, συνεννόησης με το Μουσείο, φοιτητές της Ιατρικής, της Νομικής και της Φαρμακευτικής, σε προπτυχιακό επίπεδο κι επίσης, μεταπτυχιακοί φοιτητές όπου το αντικείμενο των μεταπτυχιακών τους σπουδών έχει έναν προσανατολισμό προς την Εγκληματολογία ή τις Ιατροδικαστικές επιστήμες. Κι επίσης, το Μουσείο, είναι ανοιχτό στους σπουδαστές των Σχολών της Αστυνομίας και σε εν ενεργεία αστυνομικούς.

-Θέλει το Μουσείο να ανοίξει σε ένα ευρύτερο κοινό και με ποιο τρόπο σκοπεύει να το κάνει αυτό;

-Υπάρχει σκέψη να γίνει αυτό, όχι, όμως, σε αυτό το στάδιο, εννοώντας ότι, επειδή, όπως βλέπετε, το Μουσείο αυτό μοιάζει λίγο με τα λεγόμενα “cabinets de curiosités” που ήταν

ουσιαστικά, συλλογές εκθεμάτων τα οποία εξυπηρετούσαν στο να δείξουν κάτι το οποίο ήταν ιδιαίτερο κι εκεί εξετίθεντο κεφαλές, κρανία, οστά, γενικότερα αντικείμενα με κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον, για να μπορέσει ο χώρος αυτός να σταματήσει να έχει αυτή την ιδιαιτερότητα παρουσίας, θα πρέπει να γίνει μια μουσειολογική μελέτη για να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε αυτό που λέμε «μουσειακές διαδρομές». Δηλαδή, να συσχετίσουμε τα εκθέματα τα οποία παρουσιάζει το Μουσείο με κάποια ιστορικά στοιχεία, ώστε, να υπάρχει μία αφήγηση πίσω από το κάθε αντικείμενο. Αυτό είναι πάρα πολύ δύσκολο, όμως, υπάρχει ένα μεγάλο αρχείο εδώ, διότι, το Μουσείο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας όπου στεγάζεται το Μουσείο, ενώ, δεν ανήκει στο Εργαστήριο Ιατροδικαστικής, ανήκει στην Ιατρική Σχολή. Όμως, έχουμε όλα τα αρχεία και μπορεί σε αυτά τα αρχεία των υποθέσεων που έχουν εξεταστεί, κάποια από τα εκθέματα να σχετίζονται με κάποιες από τις υποθέσεις. Αυτό, προϋποθέτει, βέβαια, να γίνει μία συστηματική μελέτη του αρχείου για να μπορέσουμε να συσχετίσουμε, ενδεχομένως, κάποιες υποθέσεις με τα εκθέματα τα οποία υπάρχουν εδώ. Όλα αυτά, προϋποθέτουν πολλή δουλειά και μελέτη των πρωτογενών πηγών ή και των μαρτυριών. Δηλαδή, χρειάζεται να έχεις κι έναν λαογράφο εδώ, ο οποίος να μπορέσει τις προφορικές αυτές αφηγήσεις, να τις αξιολογήσει. Αυτό, είναι μια επιστήμη. Είναι σημαντικό το πώς θα αξιολογηθεί μια μαρτυρία και να καταλάβουμε το πόσο αξιόπιστη είναι.

-Αλλά, δεν έχει γίνει κάτι τέτοιο μέχρι τώρα;

-Δεν έχει γίνει, όχι σε μία συστηματική βάση. Επίσης, πρέπει να αποφασιστεί ποια από τα αντικείμενα αυτά θα πρέπει να εκτεθούν και ποια από αυτά μπορούν να μας δώσουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουμε μουσειακές διαδρομές. Φυσικά, για να γίνει αυτό, θα πρέπει να αποσυμφορηθεί το Μουσείο κι ένα μέρος των εκθεμάτων να αποθηκευτεί, προκειμένου να υπάρχει δυνατότητα να εκτεθούν μόνο τα αντικείμενα αυτά τα οποία μπορούμε να τα συσχετίσουμε με κάποια ιστορία που τα συνοδεύει, δηλαδή, με κάποια δικαστική υπόθεση. Κι επιπλέον, κάποια εκθέματα, λόγω της ιδιαίτερης φύσης τους, όπως οι κεφαλές των ληστών, πρέπει να προστατευθούν από τη δημόσια έκθεση για πλείονες λόγους που εμπίπτουν σε θέματα ηθικά, νομικά κ.α..

-Πώς αντιμετωπίζει το Μουσείο το θέμα της ψηφιοποίησης;

-Θεωρώ πως είναι το επόμενο βήμα, διότι, θα πρέπει, ουσιαστικά, πολλά από τα εκθέματα, αν όχι όλα, να είναι σε ψηφιοποιημένη μορφή, έτσι, ώστε, οι επισκέπτες ή ακόμη και οι ερευνητές, οι μελετητές κάποιων συγκεκριμένων εκθεμάτων να έχουν πρόσβαση σε αυτά, χωρίς να χρειάζεται να έρχονται στο Μουσείο. Είχε γίνει μια προσπάθεια στο παρελθόν, να ψηφιοποιηθούν κάποια αντικείμενα. Υπάρχει η βάση, μένει, ουσιαστικά, κάποια στιγμή, να δούμε πώς μπορεί όλο αυτό να έχει μία χρηστική αξία, εννοώντας, να ανέβει σε μία πλατφόρμα, να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε το υλικό αυτό να είναι προσβάσιμο, είτε σε επισκέπτες, είτε σε ερευνητές που θέλουν να μελετήσουν κάποια συγκεκριμένα εκθέματα. Στη μονάδα της Ανθρωπολογίας που είμαι υπεύθυνος, έχουμε ένα 3D scanner όπου μπορούμε να

ψηφιοποιούμε αντικείμενα με μεγάλη ευκολία. Το κάνουμε για τα οστά εμείς. Αλλά, σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να γίνει και για τα εκθέματα του Μουσείου, φυσικά.

-Η χρήση των QR codes εντός του μουσείου;

-Θεωρώ πως αυτός είναι ο σύγχρονος τρόπος προσέγγισης, από το να έχεις λεζάντες και μάλιστα, αυτό σου δίνει και τη δυνατότητα να έχεις τις πληροφορίες και σε διαφορετικές γλώσσες. Γιατί, έχουμε φοιτητές που έρχονται από διάφορα μέρη. Είχαν έρθει από το τμήμα Νομικής από την Ολλανδία, τη Γερμανία... Δεν ξέρω πώς το βρίσκουν, γιατί, δεν υπάρχει σελίδα στα αγγλικά. Κακώς, βέβαια, αλλά, δεν έχει γίνει, με αποτέλεσμα, να υπάρχουν λεζάντες που είναι πολυκαιρισμένες και δεν αποτυπώνουν κι αυτό που θα ήθελα εγώ να αποτυπώνουν. Οπότε, με ένα QR code, σήμερα που δεν υπάρχει κανείς που να μην έχει κινητό, θα πηγαίνει και θα σκανάρει. Είναι και πολύ εύκολο να γίνει και μπορείς να έχεις ό,τι θέλεις πίσω από αυτό. Εννοώ, πλέον, η τεχνολογία έχει εξελιχθεί τόσο και αυτό δεν χρειάζεται καν να το κάνει ένας επαγγελματίας, μπορεί ο καθένας μας να το κάνει. Απλά, το φτιάχνεις και το συνδέεις. Και προσφέρεται και η δυνατότητα, αυτά τα κείμενα να αλλάζουν συχνά, να διορθώνονται. Οπότε, ναι, υπάρχει η σκέψη να γίνει αυτό και μάλιστα, το συζητούσαμε και με έναν συνάδελφο για το πώς θα μπορούσαμε να το κάνουμε.

-Κάποιες ειδικότερες πληροφορίες για ορισμένα εκθέματα. Ας ξεκινήσουμε με το μαχαίρι του Γιαγκούλα.

-Το μαχαίρι του Γιαγκούλα, η «Παρδάλα», είναι το μαχαίρι του, το προσωπικό του μαχαίρι. Είναι ενεπίγραφο, δηλαδή, έχει εγχάρακτο πάνω ένα κειμενάκι που είναι αυτό το οποίο βλέπετε. Έχει ενδιαφέρον, διότι, ουσιαστικά, εδώ, προσπαθεί να εξηγήσει με κάποιο τρόπο το λόγο για τον οποίο διέπραξε κάποια εγκλήματα.

-Αυτοδικία.

-Αυτοδικία, ναι. Όλοι όσοι διαπράττουν κάποιο έγκλημα ή εγκλήματα, θα πρέπει να τα συνδέσουν με κάτι, προκειμένου να αιτιολογήσουν τις πράξεις τους. Άλλοι ζώνονται με εκρηκτικά και στο όνομα του Αλλάχ σκοτώνουν εκατοντάδες, άλλοι πάλι, το κάνουν με αυτόν τον τρόπο. Οπότε, θα πρέπει να υπάρχει ένα τέτοιο υπόβαθρο, γιατί, αλλιώς, θεωρούνται απλά, κατά συρροή δολοφόνοι. Τώρα, το εάν ήταν όλοι αυτοί στυγνοί εγκληματίες, κατά συρροή δολοφόνοι ή τιμωροί, αυτό, είναι κάτι το οποίο θα το κρίνει η ιστορία. Εγώ, θεωρώ, ότι εν τέλει ήταν όλα μαζί.

-Να μιλήσουμε για τα αντικείμενα μαγγανείας.

-Ναι. Αυτά είναι πράγματα από μία υπόθεση όπου κάποιος προσπαθούσε να αποσπάσει χρήματα, κάνοντας διάφορες μαγγανείες και βλέπετε, ότι τα περισσότερα αντικείμενα έχουν ένα συμβολισμό. Ο πιο εμφανής, είναι ο συμβολισμός των κλειδιών. Αυτά τα κλειδιά, στα αγγλικά ονομάζονται “skeleton keys” και είναι τα κλειδιά παλαιού τύπου, δηλαδή, για τις κλειδαριές παλαιού τύπου. Ο συμβολισμός είναι ότι «λύνω», «ξεκλειδώνω» ή «κλειδώνω» μία μαγεία. Υπάρχει η κλασσική πεντάλφα που χρησιμοποιείται γενικά στη μαγεία, καθώς και

αντικείμενα τα οποία έχουν έναν θρησκευτικό προσανατολισμό: το πετραχήλι όπως βλέπετε, διάφοροι σταυροί, τα οποία μπορεί να σχετίζονται με τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται γι' αυτό το σκοπό.

-Για τη γκιλοτίνα;

-Αυτή είναι η γκιλοτίνα.

-Συνοδεύεται και από ένα κεφάλι.

-Ναι, συνοδεύεται, αλλά, δεν έχει κατατομηθεί το συγκεκριμένο άτομο. Βλέπετε, αναγράφεται ότι η εν λόγω κεφαλή φέρει τραύμα από τσεκούρι. Αυτή, είναι η μοναδική γκιλοτίνα ή λαιμητόμος, όπως λέγεται, επινόημα της Γαλλικής Επανάστασης, από Γκιγιωτέν ο οποίος την εισήγαγε στη Γαλλική Επανάσταση, ως ένα μέσο για έναν γρήγορο θάνατο. Την έφερε στην Ελλάδα ο Λουδοβίκος ο Α' της Βαυαρίας, ο πατέρας του Όθωνα. Την εισήγαγε στην Ελλάδα το 1833. Η γκιλοτίνα ήρθε από τη Μασσαλία, μαζί με έναν Γάλλο δήμιο ο οποίος θα εκπαίδευε, ουσιαστικά, τους Έλληνες δημίους της εποχής και την εισήγαγε ο Λουδοβίκος της Βαυαρίας, ως ένα είδος φοβήτρου, προκειμένου να αποθαρρύνει μελλοντικές εξεγέρσεις, κατά του ανήλικού, τότε, Όθωνα. Το 1833, ήρθε, λοιπόν, στην Ελλάδα. Ήταν στημένη σε μία περιοχή στο Ναύπλιο, στο Παλαμίδι, σε έναν λόφο του Παλαμιδίου που λέγονταν Αλωνάκια, που σύμφωνα με τις πληροφορίες, εκεί, γίνονταν, ουσιαστικά, οι εκτελέσεις.

-Οι δύο λεπίδες είναι οι αυθεντικές;

-Ναι, σαφώς και είναι.

-Εκλαμβάνονταν ως ανώδυνος ένας τέτοιος θάνατος;

-Ναι. Ήταν ανώδυνος, όταν, φυσικά, οι λεπίδες βρίσκονταν σε μια καλή κατάσταση. Κι εδώ, υπάρχει μια μεγάλη ιστορία γι' αυτό, διότι, κάποια στιγμή, υπήρχε πολύ μεγάλη αντίδραση για τη χρήση της λαιμητόμου ως μέσο επιβολής θανατικής ποινής εκείνη την περίοδο, διότι, δεν μπορούσε ο κόσμος να αποδεχθεί την εικόνα ενός ατόμου το οποίο κατατομείται μπροστά στα μάτια του κόσμου. Δεν ήταν τόσο εξοικειωμένοι, όπως σε άλλες χώρες της δυτικής Ευρώπης με αυτό το θέαμα. Γι' αυτό και κάθε φορά όπου γίνονταν κατατομήσεις, υπήρχε κόσμος που δυσανασχετούσε, σε σημείο να λιντζάρουν το δήμιο και τους βοηθούς του. Δηλαδή, ήταν πάντα ταραχώδης ο τρόπος με τον οποίο γίνονταν οι κατατομήσεις. Να σας θυμίσω, ότι μόλις έγινε η σύσταση του νέου ελληνικού κράτους, η θανατική ποινή ήταν ο τουφεκισμός. Και το 33' που έφερε τη λαιμητόμο ο Όθωνας, αποφασίστηκε με βασιλικό διάταγμα, η θανατική ποινή να διενεργείται διά της λαιμητόμου. Έχουμε, λοιπόν, ιστορίες εδώ, όπου πέρα από τις εξεγέρσεις και τη δυσάρεσκεια του λαού, είχαν στομώσει τα μαχαίρια αυτά που βλέπετε και υπάρχουν μαρτυρίες για κάποιο άτομο το οποίο κατατομήθηκε και δεν πέθανε αμέσως και γυρνάει και λέει στο δήμιο «γιατί με βασανίζεις;», οπότε, ξανανέβηκε η λεπίδα επάνω και το ξαναέκαναν, πετυχαίνοντας, τελικά, τον πλήρη αποκεφαλισμό. Οπότε, υπήρχαν και τέτοια ζητήματα. Έχουμε καταγεγραμμένες, στα αρχεία του μουσείου, γύρω στις 89 κατατομήσεις, δηλαδή, 89 καταδικασμένοι σε θάνατο, έχουν κατατομηθεί με τη συγκεκριμένη λαιμητόμο.

Δεν είναι όλα τα μέρη της πρωτότυπα. Έχει ανακατασκευαστεί. Βέβαια, τα βασικά της τμήματα είναι πρωτότυπα: το μαχαίρι, τα τμήματα συγκράτησης της κεφαλής. Αυτό εκεί ανέβαινε, έμπαινε το σώμα, το κομμάτι εκείνο γίνονταν οριζόντιο, έμπαινε η κεφαλή, κατέβαινε το μαχαίρι και τελικά, έπεφτε η κεφαλή σε ένα καλάθι.

-Γνωρίζουμε, κατά βάση τί εγκλήματα είχαν διαπράξει;

-Ανθρωποκτονίες. Όχι για μία μόνο, για πολλές. Αλλά, όποιος είχε καταδικαστεί σε θάνατο, εκείνη την περίοδο, κατατομείτο με τη λαιμητόμο.

-Για κακουργήματα μόνο, δηλαδή.

-Ναι. Και μάλιστα, σε μία εξέγερση κατά του Όθωνα, προσπάθησαν να την κάψουν τη λαιμητόμο και για να αποφευχθεί αυτό στο μέλλον, την έκαναν κινητή. Τη φόρτωναν σε ένα κάρο και την περιέφεραν στην Περιφέρεια, στις περιοχές που επρόκειτο να γίνει η καρατόμηση, η εκτέλεση. Μάλιστα, όταν ήταν στο Παλαμίδι, ο Αρναούτ, ο οποίος ασκούσε για οκτώ χρόνια τις υπηρεσίες του, όταν αποφάσισε μαζί με το βοηθό του να σταματήσει τη δράση του ως δήμιος και μάλιστα, προσπάθησε να διαφύγει ένα βράδυ από το Ναύπλιο, δεν πρόλαβε και τον βρήκαν νεκρό μαζί με το βοηθό του. Τον μαχαίρωσαν σε μία παραλία στο Ναύπλιο, μαζί με όλα τα χρήματα τα οποία είχε αποκομίσει από αυτό το προσοδοφόρο, γενικά, επάγγελμα. Καταλαβαίνετε, ότι το κίνητρο ήταν η εκδίκηση κι όχι να τους ληστέψουν.

-Να πούμε και λίγα λόγια για τα πλαστά χαρτονομίσματα, για τα τραπεζογραμμάτια.

-Γι' αυτά, γνωρίζουμε ότι κάποια είναι δωρεά από την Εθνική Τράπεζα. Βλέπετε, βέβαια, κάτι νούμερα π.χ. πέντε εκατομμύρια δραχμές κι αυτό είναι του 1944, οπότε στην Κατοχή, όπου υπήρχε τεράστιος πληθωρισμός, άρα, καταλαβαίνετε για ποιο λόγο έχουμε τραπεζογραμμάτια με τόσο μεγάλα χρηματικά ποσά. Δεν ξέρουμε, όμως, πολλά πράγματα γι' αυτά.

-Τέλος, για τα τατουάζ.

-Ναι, τα τατουάζ, αν δείτε, υπάρχουν, ουσιαστικά, δύο κατηγορίες. Έχουμε τατουάζ τα οποία έχουν φιλοτεχνηθεί από επαγγελματίες εκείνη την περίοδο. Κάποια είναι πιο χοντροκομμένα, πιο κακότεχνα και παραπέμπουν σε «σχολές» από την Ασία, όπως είναι κάποια από αυτά που δεν είναι τόσο περίτεχνα. Γιατί, κάποια έχουν χρώμα και είναι πολύ ωραία αισθητικά. Αυτό είχε μία αξία τότε, στην Ιατροδικαστική, με την έννοια ότι το τί απεικόνιζε το τατουάζ, παρέπεμπε σε μία συγκεκριμένη ομάδα. Οι ναυτικοί είχαν διαφορετικά τατουάζ, οι φυλακισμένοι είχαν άλλα, οπότε, αυτό είχε ιατροδικαστική αξία, στο πλαίσιο της ταυτοποίησης του ατόμου. Τα περισσότερα τατουάζ είναι ναυτικών, απ' ότι ξέρουμε, με απεικονίσεις κυρίως, ερωτικού προσανατολισμού. Αυτά, βέβαια, διαφέρουν. Οι φυλακισμένοι, για παράδειγμα, ξέρουμε ότι έχουν πολύ διαφορετικά τατουάζ, ακόμα και σήμερα. Δεν ξέρω αν έχετε δει, αυτό έχει και νομικό ενδιαφέρον. Στον αντίχειρα, κάποιοι κάνουν πέντε τελείες, οι πρώην φυλακισμένοι. Οι πέντε τελείες είναι οι τέσσερις τοίχοι της φυλακής και ο κρατούμενος στη μέση. Είναι ένα τατουάζ το οποίο είναι γενικά, των φυλακισμένων. Υπάρχουν κι άλλα που σε παραπέμπουν σε συγκεκριμένες φυλακές. Για παράδειγμα, αυτοί

που έχουν φυλακιστεί σε φυλακές της Σιβηρίας, οι Ρώσοι, έχουν ένα αστέρι που το κάνουν στον αγκώνα, κάποιοι έχουν μπάλες, έχουν αλυσίδα στα πόδια που υποδηλώνει τη μπάλα της φυλακής ή άτομα που κάνουν χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, έχουν άλλα τατουάζ από τα οποία, πολλά είναι θρησκευτικού προσανατολισμού. Δηλαδή, μπορεί κάποιος να έχει τον Εσταυρωμένο, μπορεί να έχει την Παναγία, μπορεί να έχει γραμμένα κείμενα. Υπάρχει ένας που έγραφε... έχουμε κάνει μια μελέτη γι' αυτό, ιατροδικαστική μελέτη εννοώ, από πληθυσμούς ατόμων που έχουν νεκροτομηθεί στο εργαστήριο κι έχουμε δημοσιεύσει, κι έγραφε, για παράδειγμα: «Θεέ μου βοήθα με να απαλλαγώ από την εξάρτηση», ή άλλοι είχαν φτερά αγγέλων ζωγραφισμένα στην πλάτη. Όλα αυτά έχουν πρακτική αξία, όχι για την ταυτοποίηση, αλλά, για το ότι μπορούσαμε από αυτά που βλέπαμε, να πούμε πιθανότατα, αυτός που τα έφερε, αν έκανε χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, πριν λάβουμε δείγματα για τοξικολογική εξέταση ή ευρήματα από τη νεκροτομή. Έχει γίνει μια μελέτη που προσπαθούν να μελετήσουν τις χρωστικές που χρησιμοποιήθηκαν για τα τατουάζ που βρίσκονται στο μουσείο και είναι χρωστικές που προέρχονται από την Ευρώπη γενικότερα, εκείνης της περιόδου. Έχουν ταυτοποιηθεί δηλαδή, οι ουσίες.

-Μπορεί, δηλαδή, κάποιος να εξαγάγει τα συστατικά;

-Ναι. Μάλιστα, οι σκέψεις είναι, κάποια στιγμή, να μελετηθούν αυτά με UV, να τα εξετάσουμε στο υπεριώδες φως όπου μπορεί να αποκαλυφθούν διάφορα στο δέρμα, που δεν μπορεί διά γυμνού οφθαλμού να τα δει κάποιος. Υπάρχουν τεχνικές, δηλαδή, για να μπορέσεις να τα μελετήσεις όλα αυτά, με περισσότερες λεπτομέρειες.

Β.) Εικόνες

Εικόνα 1:

Εικόνα 2:

Εικόνα 3:

(Φωτογραφία από: Sakki et. al., 2015:11)

Εικόνα 4:

4α.:

4β.:

Εικόνα 5:

5α:

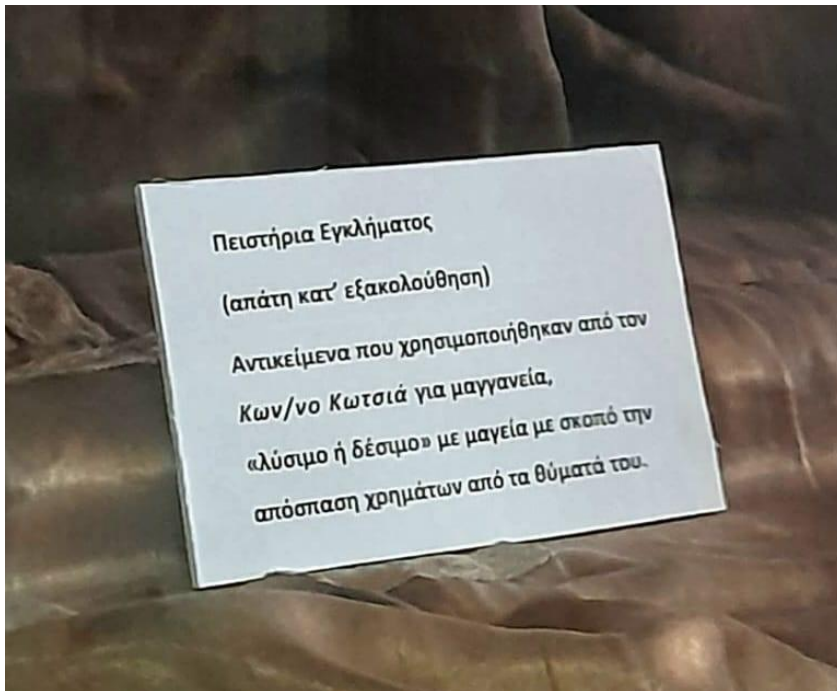
5β:

5γ:

5δ:

5ε:

5στ:

5ξ:

Εικόνα 6:

6α:

(Τραπεζογραμμάτιο 1.000.000 δραχμών του 1944, με αριθμό ταυτότητας BN-101, εντασσόμενο στη “Συλλογή Πλαστών Χαρτονομισμάτων”)

(Φωτογραφία από: Σακκή, 2018:161)

6β:

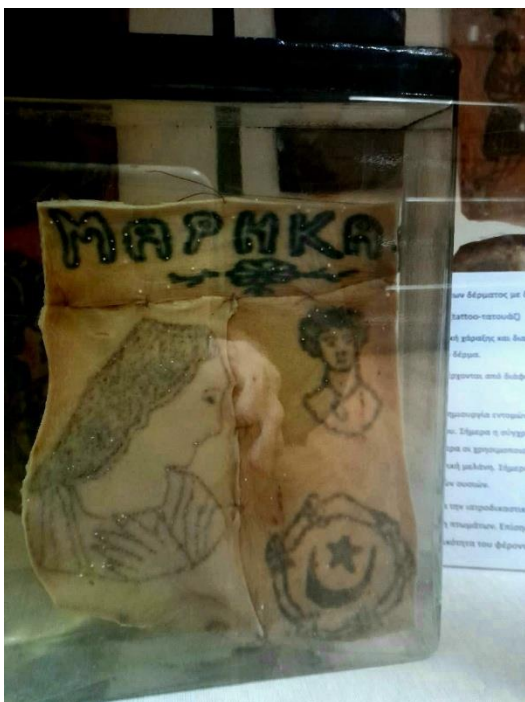

Εικόνα 7:

7α:

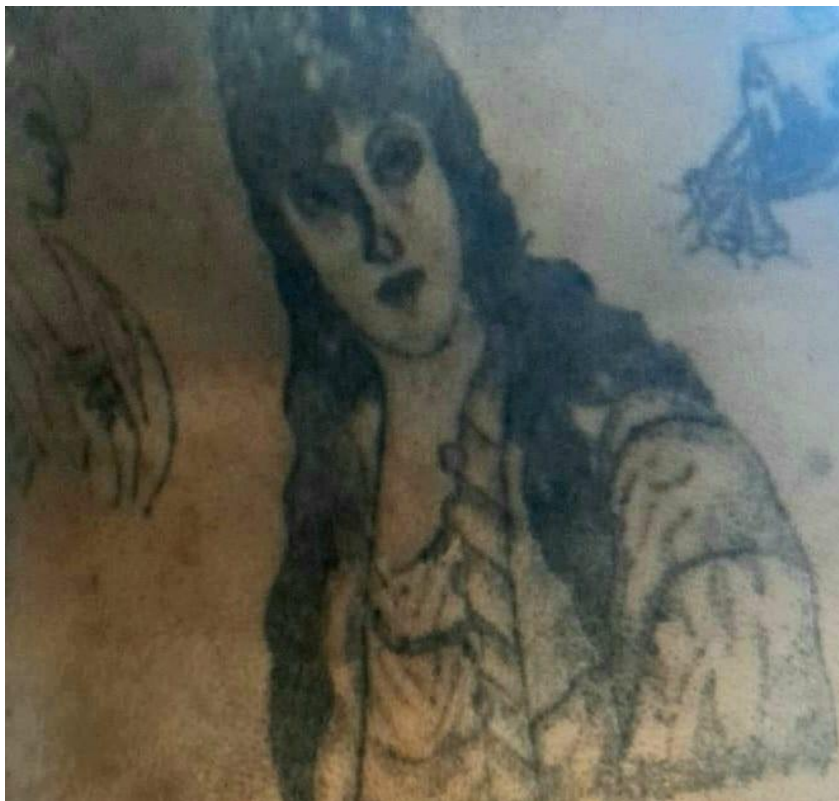
7β:

7γ:

7δ:

7ε:

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.